

Шановні працівники банківських установ!

Сердечно вітаю вас із професійним святом – Днем банківських працівників України!

Сім років поспіль ми маємо нагоду відзначати професійне свято – День банківських працівників України як символ визнання багаторічної сумлінної праці заради досягнення та підтримки фінансового благополуччя країни.

Спільними зусиллями ми подолали всі випробування і впевнено дивимось у майбутнє, ми готові ще наполегливіше працювати для зміцнення національної економіки та добробуту кожного українця!

Невичерпна енергія і працездатність, чесність і компетентність, висока культура і організованість у роботі, цілеспрямованість і наполегливість усіх працівників банківських установ стали запорукою професійного успіху та заслуженої довіри клієнтів у непростий для фінансової системи країни час.

Прийміть найщиріші побажання міцного здоров'я, щастя, результативної праці та наснаги, миру та злагоди у серцях! Нехай кожен день вашого життя буде щасливий і радісний, а родинне тепло і затишок допомагають у виконанні почесного та відповідального професійного обов'язку!

Достатку вам, успіхів, стабільності й процвітання!

З повагою

Голова Національного банку України

С.Г.Арбузов

№ 5 (183) Травень 2011

Здано до друку 29.04.2011 р.

Засновник і видавець:
Національний банк України

Адреса: вул. Інститутська, 9,
Київ-8, 01008, Україна

Журнал зареєстровано Держкомвидавом України
09.06.1994 р., свідоцтво КВ № 691

Постановою президії ВАК України
від 10.02.2010 р. № 1-05/1
журнал "Вісник Національного банку України"
внесено до "Переліку
наукових фахових видань України,
в яких можуть публікуватися результати дисертаційних
робіт на здобуття наукових ступенів доктора
і кандидата наук" (економічні науки)

Журнал рекомендовано до друку Вченою радою
Київського національного економічного
університету ім. Вадима Гетьмана та
Вченою радою Університету банківської справи
Національного банку України (м. Київ)

Видається у комплекті з електронною версією
на CD-диску додатка "Законодавчі
і нормативні акти з банківської діяльності"

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ

просп. Науки, 7, Київ-28, 03028, Україна
тел./факс: (044) 524-96-25
тел.: (044) 527-39-44, 527-38-06, 525-38-25
E-mail: litvinova@bank.gov.ua
http://www.bank.gov.ua

Передплатний індекс 74132

© Вісник Національного банку України, 2011

ВІСНИК

Національного банку України

Щомісячний науково-практичний журнал
Національного банку України

Видається з березня 1995 року

ЗМІСТ

ЦЕНТРАЛЬНИЙ БАНК

Вітання Голови Національного банку України Сергія Арбузова
з нагоди Дня банківських працівників..... 1

МАКРОЕКОНОМІКА

В.Головко
Статистика Національного банку України у світлі сучасних викликів 4

А.Даниленко, В.Домрачев
Очікувані зовнішні фактори розвитку та ризики для української економіки
у 2011–2012 роках 10

С.Мищенко
Удосконалення монетарної політики та регулювання фінансових систем 21

В.Козюк, Н.Атамась
Макроекономічний аналіз рівня та структури доларизації
вітчизняної економіки 30

БАНКИ УКРАЇНИ

Б.Лшик
Арт-банкінг: новий напрям діяльності банків у сфері інвестиційного бізнесу 15

І.Вядрова, І.Добровольська
Статистичні оцінки узгодженості між заощадженнями населення
та їх коштами на депозитних рахунках у банках..... 35

Л.Кльоба
Вдосконалення управління банківською інвестиційною діяльністю в Україні 51

А.Степаненко, І.Чамара
Лобювання банківських інтересів у процесі реалізації пріоритетних цілей 54

М.Ілляш, О.Єременко
Першій українській енциклопедії банківської справи – 10 років..... 63

Основні показники діяльності банків України на 1 квітня 2011 року 65

Динаміка фінансового стану банків України на 1 квітня 2011 року 66

Зміни і доповнення до Державного реєстру банків, внесені у березні 2011 р. 70

Доповнення до Переліку осіб, які мають сертифікати Національного банку України на право здійснення функцій тимчасового адміністратора та ліквідатора банків, внесені у квітні 2011 р. 70

Перелік осіб, чії сертифікати на право здійснення функцій тимчасового адміністратора та ліквідатора банків утратили чинність..... 70

БАНКНОТИ І МОНЕТИ

Про введення в обіг пам'ятних монет "Коваль"..... 19

Про введення в обіг пам'ятної монети "Пересопницьке Євангеліє"..... 20

БАНКИ, ПРАВО, КОНСУЛЬТАЦІЇ

Практичні питання регулювання валютних операцій 27

ФІНАНСОВИЙ РИНОК

В.Мироненко, Г.Мироненко
Перспективи розвитку національної системи іпотечного кредитування з урахуванням зарубіжного досвіду 38

Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється Національним банком України один раз на місяць (за березень 2011 року)..... 57

Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється Національним банком України щоденно (за березень 2011 року) 58

Основні монетарні параметри грошово-кредитного ринку України у березні 2011 року..... 68

Ринок державних цінних паперів України у березні 2011 року 69

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК

Н.Литвин
Нематеріальні активи банків України: розкриття інформації у фінансовій звітності..... 42

СВІТОВА ЕКОНОМІКА

О.Барановський
Банківський сектор економіки Росії: стан, проблеми, перспективи 46

ФІНАНСИ, БІЗНЕС, СОЦІУМ

Р.Підвисоцький
"Фінансова цивілізація: перспектива чи глухий кут соціального прогресу?" 60

АНОТАЦІЇ

До уваги авторів..... III стор. обл.

Оренда приміщення, обладнаного під банківський офіс у м. Рівне, загальною площею 173 кв. м.

Приміщення з окремим входом, можливістю під'їзду, фасадом на центральну площу Незалежності м. Рівне, оснащене системами автономного опалення, кондиціювання, вентиляції, має два санвузли, чотири точки телебачення, аудіо-, відеопостереження, 30 кВт окремої лінії енергозабезпечення, Інтернет оптиволокно, телефонні мережі, охоронну та пожежну сигналізацію, лічильники електроенергії, води, газу. Повністю придатне до експлуатації, не потребує капіталовкладень. Якісні знімки за адресою в Інтернеті: <http://megamakler.com.ua/rovno/309479/gallery.html>

**Можливий варіант продажу.
Тел. 050 375 12 62,
Антон Володимирович.**

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

КІРЄЄВ О.І. (голова)	ПАТРИКАЦ Л.М.
БАЖАЛ Ю.М.	ПЕТРИК О.І.
БАРАНОВСЬКИЙ О.І.	РАЙЗЕР Мартін
БОРОВЕЦЬКИЙ Ришард	РАЄВСЬКИЙ К.Є.
ВОЖЖОВ А.П.	РИЧАКІВСЬКА В.І.
ГАЛЬЧИНСЬКИЙ А.С.	САВЛУК М.І.
ГЕЄЦЬ В.М.	СЕНИЦЬ П.М.
ГРУШКО В.І.	СМОВЖЕНКО Т.С.
КОЗЬМЕНКО С.М.	СТЕЛЬМАХ В.С.
КРОТЮК В.Л.	СТЕПАНЕНКО А.І.
КРУГЛИК С.В.	ТРИДІД О.М.
ЛЮТИЙ І.О.	ШАРОВ О.М.
МІТТНІК Стефан	ШЕВЧУК А.В.
МІЩЕНКО В.І.	ШУЛЬГА Н.П.
МОРОЗ А.М.	ШУМИЛО І.А.

РЕДАКЦІЯ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ НБУ

Головний редактор	ПАТРИКАЦ Л.М.
Заступник головного редактора	КРОХМАЛЮК Д.І.
Начальник відділу з випуску журналу "Вісник НБУ"	ПАПУША А.В.
Заступник начальника відділу	ЗАЄЦЬ О.С.
Редактори:	ПАЦЕРА М.М., ПІДВИСОЦЬКИЙ Р.В.
Відповідальний секретар	ЛІПІНСЬКА С.М.
Головний художник	КОЗИЦЬКА С.Г.
Дизайнер	ХАРУК О.В.
Коректор	ТРИФОНОВА О.М.
Оператор	ЛИТВИНОВА Н.В.
Реклама:	ГРИЦЕНКО М.Р.
Розповсюдження:	НЕВСЬКИЙ Д.О.
Фото:	ЖИЛЯК Н.М., НЕГРЕБЕЦЬКИЙ В.С., ПРИДИН Т.Й.
Черговий редактор	ПАПУША А.В.

Дизайн: редакція періодичних видань НБУ
Надруковано з готового оригінал-макета відділом забезпечення друкованою продукцією головного управління господарського забезпечення та організації будівництва Національного банку України

Адреса друкарні:
просп. Науки, 7, Київ-28, 03028, Україна

Формат 60 × 90 / 8
Друк на цифровому обладнанні
Фіз. друк. арк. 9.0
Умовн. друк. арк. 9.0
Обл.-вид. арк. 11.2

При передруку матеріалів, опублікованих у журналі, посилання на "Вісник Національного банку України" обов'язкове.

Редакція може публікувати матеріали в порядку обговорення, не поділяючи думку автора. Відповідальність за точність викладених фактів несе автор, а за зміст рекламних матеріалів – рекламодавець.

Дослідження/

Віктор Головка

Кандидат економічних наук, доцент,
директор департаменту
статистики та звітності
Генерального економічного департаменту
Національного банку України

Статистика Національного банку України у світлі сучасних викликів

Існуюча статистична діяльність, яка досі в основному забезпечувала інформаційно-аналітичну підтримку виконання Національним банком України своїх функцій, наразі потребує серйозного реформування.

У “Віснику Національного банку України” № 4 за 2011 рік ми розпочали цикл публікацій щодо актуальних проблем практичного впровадження статистичних стандартів. Продовжуємо досліджувати цю важливу тему. У пропонованій статті розглядаються основні напрями подальшого розвитку статистики в НБУ, формулюються завдання щодо розвитку основних видів статистики, які є сферою відповідальності центральних банків.

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СТАТИСТИКИ ЦЕНТРАЛЬНИХ БАНКІВ

Глобальна рецесія внаслідок фінансово-економічної кризи показала наявність низки принципових статистичних проблем, які потрібно вирішити у посткризовий період. Хоча недостатність даних і не є причиною рецесії, експертні форуми відзначили необхідність удосконалення статистичного інструментарію та усунення існуючих прогалин у даних за окремими сегментами фінансового сектору. Зокрема, це стосується даних небанківських фінансових установ у країнах із недосконалою системою подання статистичної інформації, а також складання фінансових рахунків і балансів секторів.

Отже, статистичному співтовариству слід активно вживати цілеспрямовані скоординовані заходи з удосконалення системи статистики, у тому числі тієї, що є сферою відповідальності центральних банків.

В Європейській системі центральних банків (ЄСЦБ) статистика поділяється на такі категорії:

- грошово-кредитна та фінансова статистика;
- зовнішня статистика;
- статистика кварталних рахунків;
- інша статистична інформація.

Удосконалення статистики на практиці реалізується через механізм довго-, середньо- та короткострокових програм розвитку. Так, у ЄСЦБ ще у 2006–2007 роках цільова група в

галузі статистики визначила нові виклики, пов’язані зі світовою фінансовою кризою, процесами глобалізації, впровадженням фінансових інновацій тощо. Наприкінці 2007 року була схвалена стратегічна довгострокова концепція розвитку статистики (12 керівних принципів та рекомендацій), головні напрями якої надалі уточнювалися на форумах високого рівня [1, 2].

На цій основі розроблено Середньострокову програму розвитку статистики Європейського центрального банку на 2009–2012 роки, яка визначає пріоритети для поступового впровадження довгострокової стратегії, а також щорічні робочі програми [3]. Останні включають набір конкретних заходів за всіма напрямками статистичної діяльності: складання статистики, вдосконалення пра-

Таблиця 1. Основні пріоритети середньострокової та річної програми розвитку статистики Європейського центрального банку

Середньострокова програма (2009–2012 рр.)	Річна програма (2011 р.)
Високий пріоритет	
Квартальні рахунки: – удосконалення системи кварталних рахунків (своєчасність, повнота та узгодженість)	Квартальні фінансові рахунки єврозони за секторами економіки. Квартальні інтегровані рахунки єврозони (включаючи рахунки нефінансових секторів). Квартальні та річні рахунки сектору загального державного управління.
Грошово-кредитна та фінансова статистика: – удосконалення балансової статистики монетарних фінансових інституцій та статистики процентних ставок; – розвиток статистики небанківських фінансових інституцій; – розвиток статистики цінних паперів	Балансова статистика монетарних фінансових інституцій (місячні, кварталні часові ряди). Статистика інших фінансових посередників, крім страхових корпорацій та пенсійних фондів. Статистика страхових корпорацій та пенсійних фондів. Статистика процентних ставок монетарних фінансових інституцій. Статистика фінансових ринків. Статистика цінних паперів. Статистика платіжних систем. Статистика торгівлі цінними паперами, клірингу та здійснення розрахунків.
Середній пріоритет	
Зовнішня статистика: – подальший розвиток статистики платіжного балансу	Платіжний баланс (місячні та кварталні дані, включаючи географічну розбивку). Міжнародна інвестиційна позиція (квартальні дані та річна географічна розбивка). Міжнародні резерви.

Таблиця 2. Взаємозв'язки фінансової статистики центрального банку

Фінансові рахунки	Нефінансові корпорації	Фінансові корпорації	Загально-державне управління	Домашні господарства	НКОДГ*	Інший світ
Монетарне золото та СПЗ		Грошово-				Статистика
Готівкові кошти та депозити		кредитна				платіжного
Цінні папери, крім акцій; похідні фінансові інструменти	Статистика		цінних паперів			
Кредити		статистика				балансу
Акції та інші форми участі в капіталі	Статистика		цінних паперів			
Страхові технічні резерви		(дані щодо запасів)				(дані щодо запасів)
Інша дебіторська/кредиторська заборгованість		і потоків)				і потоків)

* Некомерційні організації, які обслуговують домашні господарства.

вової основи, питання комунікацій, співробітництва, розвиток інформаційних систем тощо.

Відзначені основні пріоритети середньострокової та річної програми розвитку статистики Європейського центрального банку (див. таблицю 1) чітко показують сучасні напрями її розвитку. Головний пріоритет надається розвитку квартальних секторних рахунків, зокрема щодо їх своєчасності, повноти та узгодженості. Значна частина програми присвячена вдосконаленню грошово-кредитної статистики та статистики цінних паперів, статистики процентних ставок, фінансових ринків тощо (охоплення суб'єктів економічної діяльності, інструментів та ін.). Вирішення проблемних питань із цих видів даних дасть змогу істотно посилити інтегровану статистичну основу для рахунків єврозони.

Таким чином, головним пріоритетом розвитку статистики ЄСЦБ є розвиток системи квартальних фінансових та нефінансових рахунків.

ФІНАНСОВІ РАХУНКИ ЯК ГОЛОВНИЙ СТАТИСТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ ЦЕНТРАЛЬНОГО БАНКУ

Фінансові рахунки (ФР) відносяться до фінансової статистики і є важливою складовою частиною Системи національних рахунків (СНР), яка відображає запаси та потоки активів і пасивів в окремих інституційних секторах і в економіці в цілому.

Концепція ФР використовується у широкому та вузькому розумінні. У

широке визначення ФР включають баланс активів та зобов'язань, рахунки їх змін (рахунки операцій чи фінансових потоків; рахунки інших змін у обсязі активів; рахунки переоцінки). У вузьке поняття ФР входить лише рахунок змін фінансових активів та зобов'язань (фінансових потоків). У СНР він входить до рахунків нагромадження після рахунку операцій із капіталом. У цій статті, якщо не оговорено інше, термін "фінансовий рахунок" використовується у широкому визначенні.

Мета статистики полягає у представленні користувачам – особам,

що приймають керівні рішення, аналітикам, дослідникам та ін. – об'єктивної картини фінансових процесів і стану економіки. Саме рахунки як елемент СНР об'єднують в єдину систему нефінансові та фінансові операції, всі види статистик та забезпечують комплексний, узгоджений опис фінансово-економічних процесів. Тому сьогодні ФР є головним статистичним інструментом центральних банків.

Таблиця 2 вочевидь демонструє цю особливість ФР. Вони включають усі види статистики, яку розробляють центральні банки (грошово-кредитна; платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції; цінних паперів), а також усю балансову статистику інших секторів економіки, зокрема:

- нефінансових корпорацій: фінансові баланси підприємств;
- фінансових корпорацій: баланси монетарних фінансових інституцій, страхових компаній, недержавних пенсійних фондів, інвестиційних фондів тощо;
- загальному державному управлінню: баланси державного та місцевих бюджетів, фондів соціального страхування;
- іншого світу: міжнародна інвестиційна позиція, платіжний баланс.

Центральні банки Євросоюзу широко використовують у своїй діяльності дані ФР. Якщо на початку за-

Схема 1. Інтегровані рахунки та стратегія монетарної політики ЄСЦБ

провадження квартальних рахунків СНР ці дані використовувалися самотійно [4], то з 2007 року розпочався новий етап – введення інтегрованих квартальних рахунків єврозони, які поєднували фінансові та нефінансові частини за інституційними секторами. Цей підхід забезпечив новий рівень оцінки й аналізу економічного, фінансового та монетарного розвитку [5, 6]. Зокрема, на схемі 1 представлено використання ЄЦБ даних інтегрованих економічних рахунків для реалізації стратегії монетарної політики.

Визначають два основних напрями використання ФР у системі інтегрованих рахунків:

1. Для цілей монетарної політики:
 - поглиблення монетарного аналізу;
 - міжсекторні огляди;
 - інтеграція реальних та фінансових взаємозв'язків;
 - комбінування балансових даних та даних щодо потоків;
 - перехресна перевірка при сценарному аналізі.

2. Для цілей фінансової стійкості.

Зазначимо деякі напрями використання даних ФР для цілей монетарної політики [7]. Ці рахунки є

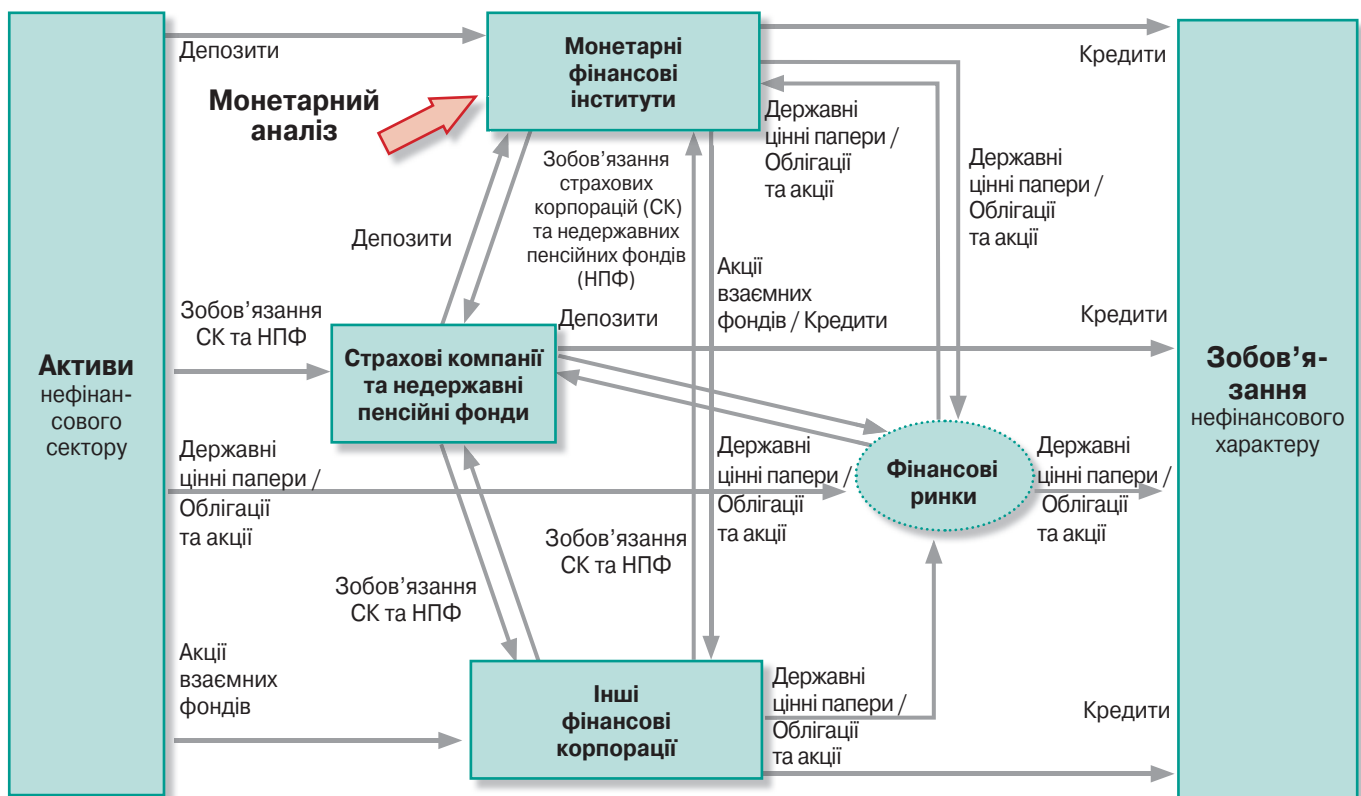
Види статистики	Оцінка стану	Коментар
Статистика центрального банку		
Статистика квартальних фінансових рахунків	Відсутня	
Грошово-кредитна статистика	Неповна	Обмежена даними депозитних корпорацій
Статистика цінних паперів	Відсутня	
Статистика платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції	Незбалансована	Незбалансована з грошово-кредитною та фінансовою статистикою
Інша економічна статистика		
Статистика державних фінансів	Незбалансована	Незбалансована з грошово-кредитною, зовнішньою та статистикою ФР
Статистика фінансів підприємств	Незбалансована	Незбалансована зі статистикою ФР та зовнішньою статистикою

важливим інструментом для монетарного аналізу (див. схему 2). Передусім, вони надають інформацію щодо джерел фінансування нефінансового приватного сектору – через розширення банківського кредиту чи з інших джерел.

За показниками ФР можна відстежувати, як формуються фінансові ресурси секторів економіки. Так, ті з них, яким бракує власних коштів, отримують необхідні ресурси – беручи на себе фінансові зобов'язання

або зменшуючи ті чи інші активи. Водночас сектори економіки з надлишком власних ресурсів, навпаки, використовують їх, придбаваючи фінансові активи чи зменшуючи свої зобов'язання. ФР дає змогу визначити, наскільки запозичені кошти залучаються для реальних інвестицій сектору або наскільки заощадження є надлишковими порівняно з потребою у реальних інвестиціях та можуть використовуватися для кредитування інших секторів економіки.

Схема 2. Монетарний аналіз у контексті фінансового посередництва

У ФР подаються основні джерела формування фінансових ресурсів кожного сектору та економіки в цілому і напрями їх використання.

Водночас дані інтегрованих рахунків, у тому числі й ФР, використовують для інших напрямів монетарного аналізу, а саме: структурного аналізу фінансової системи (див. схему 2), підтримки макроекономічного моделювання грошей та кредиту, аналізу динаміки багатства. Зокрема, з урахуванням секторальної спрямованості даних ФР така інформація особливо цінна для моделювання секторальних грошових та кредитних агрегатів.

Крім того, за даними інтегрованих рахунків можна вивести показники фінансового багатства та чистого загального багатства для індивідуальних секторів. Завдяки інтеграції фінансових та нефінансових рахунків можна оцінити важливість накопичення нефінансових та фінансових активів у формуванні валового багатства індивідуальних секторів.

На основі даних ФР можна розробляти сценарії макроекономічної та монетарної політики на перспективу за двома основними підходами. Перший – за фінансовими операціями відповідно до політики регулювання грошової маси, процентних ставок та інших елементів грошово-кредитного ринку. При цьому по кожному сектору визначаються способи фінансування через застосування різних інструментів. Залежно від результатів формулюються вимоги щодо нефінансових операцій по кожному сектору, визначаються фіскальна політика; політика у сфері доходів населення; капітальних укладень тощо. Другий підхід – за нефінансовими операціями на основі існуючої податкової системи, політики доходів тощо. За отриманими результатами формулюються вимоги щодо грошово-кредитної та зовнішньоекономічної політики, що забезпечує загальний баланс по економіці в цілому завдяки відповідності результатів нефінансових та фінансових операцій.

СТАТИСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ У НАЦІОНАЛЬНОМУ БАНКУ УКРАЇНИ

Загальна оцінка відповідності окремих видів статистики Національного банку міжнародним статистичним стандартам та реко-

мендаціям, а також сучасній практиці центральних банків економічно розвинутих країн за станом на початок 2010 року наведена у таблиці 3.

Удосконалення зовнішньої статистики (платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції) є проблемою для центральних банків усіх країн світу. Існуюча незбалансованість, передусім із грошово-кредитною статистикою, вирішується сьогодні статистичною спільнотою (міжнародними фінансовими організаціями та центральними банками країн) у рамках запровадження оновленого міжнародного стандарту (шосте видання Керівництва з платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції, МВФ, 2008 рік). Його запровадження в Національному банку має забезпечити монетарне представлення платіжного балансу та повну його узгодженість із грошово-кредитною та фінансовою статистикою.

Стосовно інших видів статистики центрального банку загальна картина на початку минулого року виглядала не надто оптимістично. Це пов'язано з трьома головними проблемами:

- відсутністю практики та методологічних напрацювань складання квартальних ФР, які сьогодні є ключовим статистичним інструментом для центральних банків;

- неповнотою грошово-кредитної статистики, складання якої обмежене лише даними депозитних корпорацій та не включає дані небанківських фінансових установ (страхові компанії, недержавні пенсійні фонди, інвестиційні фонди, кредитні спілки тощо);

- відсутністю цілісної системи статистики цінних паперів, обмеженої лише окремими показниками депозитних корпорацій.

Як зазначалося вище, розробка методології квартальних фінансових рахунків потребує вирішення низки питань із багатьох видів статистики: грошово-кредитної; цінних паперів, балансової статистики інших секторів економіки. Тому надалі питання щодо окремих її видів розглядатимуться в контексті створення статистики квартальних ФР.

Відповідно до міжнародних статистичних стандартів та рекомендацій, зокрема порядку складання ФР у країнах Євросоюзу [8], відповідальними за складання річних ФР є органи державної статистики, а квар-

тальних ФР – центральні банки.

Держкомстат України, починаючи з 2003 року, розробляє та оприлюднює річний ФР як складову рахунку нагромадження. Але, при використанні набутого в Україні у цій сфері досвіду, маємо певні застереження. По-перше, методика складання ФР Держкомстатом не задокументована належним чином. Опубліковані методологічні положення [9] дають лише загальну схему ФР, загальні положення щодо розрахунку його складових та перелік основних джерел даних, що не дає змоги використати його в практичному аспекті. По-друге, всі проблемні питання складання національних рахунків (як поточні, так і стратегічні) не обговорюються фахівцями різних відомств та установ. Координація відповідних робіт Держкомстатом зводиться лише до листування з окремих питань. Підсумковий семінар “Виконання Програми розвитку системи національних рахунків на період до 2010 року” було проведено Держкомстатом формально у вузькому форматі, без детального аналізу заходів Державної програми та пояснення причин, які завадили впровадженню стандарту СНР'93 в повному обсязі (головна мета Програми), та без професійного обговорення планів на перспективу.

Наслідком такого закритого підходу до складання національних рахунків є поступова втрата їх якості, що відображається у певному розбалансуванні показників системи. Аналіз окремих показників національних рахунків за 2009 рік наводився у попередній публікації [10]. Нещодавно Держкомстат оприлюднив окремі показники за 2010 рік, які вказують на продовження зростання диспропорцій в окремих секторах економіки. Так, якщо у 2009 році при оцінці чистих активів сектору домашніх господарств показник іншої кредиторської заборгованості необгрунтовано (при відсутності прямих статистичних даних) був прийнятий в обсязі 48.3 млрд. грн., то у 2010 році, за даними доходів та витрат населення [11] в структурі приросту фінансових активів, він також без жодного обгрунтування зріс до 59.9 млрд. грн. (різниця між обсягом загального приросту фінансових активів та трьома наведеними його складовими).

Отже, усвідомлюючи необхідність суттєвого реформування статистики відповідно до стандартів та кращій

практики центральних банків інших країн, фахівці Національного банку при запровадженні квартальних ФР із самого початку зіткнулися з необхідністю створення їх методологічних засад.

На початку минулого року в Національному банку було створено робочу групу із запровадження ФР, яка виконала необхідний комплекс підготовчих робіт, провела консультації та семінари з експертами інших країн (центральні банки Чехії, Італії, Австрії, Великобританії). Оскільки річні ФР (відповідальність Держкомстату) та квартальні ФР (відповідальність Національного банку) мають бути збалансованими, а також з огляду на те, що існує низка проблем щодо використання різноманітних джерел даних і методів складання показників ФР, за підтримки уряду України було створено міжвідомчу робочу групу (голує Національний банк) за участю представників одинадцяти міністерств і відомств: Мінфіну, Держказначейства, Мінекономіки, Держкомстату, Держфінпослуг, Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку України і чотирьох фондів соціального страхування.

Протягом минулого року фахівці Національного банку, зокрема і в рамках роботи міжвідомчої групи, виконали таку роботу:

- опрацювали джерела даних, необхідних для складання ФР;
- опрацювали методологію складання показників ФР;
- провели навчання з питань складання ФР для представників усіх міністерств і відомств, які входять до міжвідомчої групи;
- здійснили експериментальні розрахунки квартальних фінансових рахунків за 2009–2010 роки.

Ось деякі основні методологічні аспекти, висновки та результати, зроблені на підставі виконаної фахівцями Національного банку роботи щодо складання квартальних ФР у 2010-му та I кварталі поточного року.

1. Основні принципи.

При складанні квартальних ФР відповідно до міжнародних правил застосовуються такі принципи:

- пріоритетність економічного змісту відносно юридичного чи бухгалтерського;
- використання ринкової оцінки та обліку за методом нарахувань;
- інституційний принцип класифікації секторів економіки;
- співвідношення між активами

та пасивами (вибір загальних джерел даних).

2. Класифікація секторів.

При складанні квартальних ФР застосовується класифікація інституційних секторів та підсекторів:

S.11 Нефінансові корпорації.

S.12 Фінансові корпорації:

S.121 Центральний банк.

S.122 Інші депозитні корпорації.

S.123/S.124 Інші фінансові корпорації.

S.125 Страхові корпорації та пенсійні фонди.

S.13 Сектор загального державного управління:

S.1311 Центральні органи державного управління.

S.1312 Регіональні та місцеві органи державного управління.

S.1313 Фонди соціального страхування.

S.14/S.15 Домашні господарства та некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства.

S.2 Інший світ.

3. Класифікація фінансових інструментів.

При складанні квартальних ФР пропонуються такі категорії фінансових активів та пасивів:

F.1 Монетарне золото та СПЗ.

F.2 Готівкові кошти та депозити.

F.21 Готівкові кошти.

F.22 Переказні депозити.

F.29 Інші депозити.

F.3 Цінні папери, крім акцій.

F.4 Кредити.

F.5 Акції та інші форми участі в капіталі.

F.6 Страхові технічні резерви.

F.7 Похідні фінансові інструменти.

F.8 Інша кредиторська/дебіторська заборгованість.

F.81 Комерційний кредит та аванси.

F.89 Інша заборгованість.

4. Джерела даних.

Показники ФР за секторами у більшості країн компілюються за даними самого сектору.

Це правило використовувалося й при складанні показників експериментальних квартальних ФР України. Дані, представлені з різних секторів, не є незалежними, тому до розрахунку приймаються ті з них, які визначаються на основі встановленої ієрархії джерел даних, представлених двома секторами – дебітором і кредитором.

Міжнародний досвід свідчить, що фінансові корпорації, органи державного управління і нерезиденти

мають найповніші та найякісніші дані. Щодо нефінансових корпорацій та домашніх господарств, то дані такої якості відсутні, що пов'язано зі значною кількістю суб'єктів цих секторів та їх розгалуженими фінансовими відносинами поза межами банківського сектору.

Аналіз існуючих джерел даних за інституційними секторами економіки дав змогу сформулювати таку їх ієрархію:

1) грошово-кредитна статистика НБУ (депозитні корпорації);

2) балансова звітність Мінфіну (центральні та місцеві органи державного управління, фонди соціального страхування);

3) статистика платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції НБУ (нерезиденти);

4) балансова звітність підприємств, що подається Держкомстату за методологією Мінфіну (нефінансові корпорації);

5) дані регуляторної звітності інших фінансових корпорацій Держфінпослуг (страхові компанії та недержавні пенсійні фонди).

Незважаючи на широкий спектр даних, що використовуються при складанні квартальних ФР, вони не є повними. Однак ця неповнота – незначна за обсягом, диференційована за секторами економіки і в цілому значно не впливає на показники ФР, оскільки може доповнюватися відповідними оцінками чи інформацією з додаткових джерел.

5. Запаси та потоки.

ФР представляють у форматі початкових та кінцевих запасів фінансових інструментів за секторами економіки, а також компонент цих змін (потоки). Запаси (балансові дані) показують вартість фінансових активів на початок та кінець періоду, а потоки відображають зміни, що відносяться до конкретного періоду (квартал, рік). Дані, які збираються та використовуються з різних джерел при складанні ФР, передусім відображають обсяги (балансові дані). За винятком даних про потоки за сектором іншого світу (дані платіжного балансу) – в практиці складання ФР потоки зазвичай розраховуються як різниця запасів на кінець та початок періоду з подальшою їх повною декомпозицією на складові (транзакція + переоцінка + інші зміни в обсязі активів).

Експериментальні ФР України також представлені у форматі початкових та кінцевих фінансових балансів

за секторами економіки, а також рахунку операцій, що відображають компонент змін цих балансів на валовій основі (потоки). Декомпозиція потоків на трансакції та інші зміни на сьогодні не передбачена.

6. Використання кварталних фінансових рахунків.

Дані кварталних ФР застосовуються широко. Класичні схеми їх використання для цілей монетарної політики та забезпечення фінансової стійкості наведено у другому розділі. Окрім них можна вказати й декілька інших напрямів.

Так, найважливішим показником ФР є позиція сектору (підсектору) як чистого кредитора або чистого позичальника. Така інформація відображає фінансове сальдо конкретного сектору протягом певного періоду. Воно приймає форму чистого обсягу поставок чи попиту на фінансовому ринку. Оскільки показник чистого кредитування/чистого запозичення у ФР розраховується на основі змін за підсумками операцій із фінансовими інструментами (знизу догори), він може використовуватися як індикатор якості, стабільний орієнтир для оцінки надійності показника чистого кредитування/чистого запозичення, розрахованого з боку нефінансових рахунків – доходу та інвестицій (згори донизу).

Окрім зазначеного, кварталні ФР можуть використовуватися для оцінки річних ФР. У більшості країн світу склали спочатку лише річні національні рахунки – кварталні ввели пізніше як окрему галузь статистики. Такі рахунки зазвичай базуються на інших джерелах даних, для цього беруться різного роду оцінки, а остаточно формуються ретроспективно, з коригуванням на річні рахунки. В Україні генерується квартална фінансова звітність, а відповідні річні дані також базуються на цій статистиці. Це забезпечує постійну узгодженість кварталних і річних даних. Таким чином, джерела цих показників та методи оцінки кварталної статистики забезпечують наявність комплексних і майже повністю сформованих річних даних.

Слід зазначити, що запровадження розробки річних ФР за даними кварталних фінансових балансів практично вирішує проблему складання Міністерством економіки Зведеного балансу фінансових ресурсів країни, який є обов'язковим елементом розробки Програми соціально-

економічного розвитку та формування Міністерством фінансів Державного бюджету країни [12]. Наразі Зведений баланс складається за старою методологією, на що неодноразово звертав увагу Національний банк України.

Отже, роботи щодо складання кварталних фінансових балансів за секторами економіки та фінансовими інструментами, виконані фахівцями НБУ, а також відповідні експериментальні розрахунки свідчать про наявність сьогодні методологічних засад статистики ФР.

Наведемо окремі параметри річного ФР України за попередніми експериментальними даними кварталних балансів за 2009 рік. Обсяг фінансових ресурсів країни на початок 2009 року становив 4 750 млрд. грн., на кінець року – 5 200 млрд. грн. Тобто фінансові активи зросли на 9.5%, зростання фінансових зобов'язань становило 9.2%, показник чистого запозичення – 18 млрд. грн.

Щодо сектору нефінансових корпорацій, то зростання фінансових активів, зобов'язань та чистого кредитування/запозичення відповідно становило (+)13.4% та (+)12.1%, чисте запозичення (–)173 млрд. грн. Щодо сектору фінансових корпорацій, то їхні фінансові активи та зобов'язання майже не змінилися, чисте кредитування становило (+)12 млрд. грн. По сектору домогосподарств: (+)9.7% та (–)15.5%, чисте кредитування (+)183 млрд. грн. Отже, наведені оцінки суттєво відрізняються від офіційно оприлюднених Держкомстатом даних національних рахунків у частині ФР [13, 14].

Подальшу роботу в сфері кварталних ФР необхідно зосередити на численних методологічних та практичних питаннях їх складання. Передусім, слід остаточно відкоригувати дані з усіх джерел за всіма секторами. Це стосується не лише адекватної класифікації статей секторних балансів звітів, але й вирішення низки методологічних питань. Так, оцінка обсягу фінансових активів та пасивів, а також пов'язаних із ними операцій і трансакцій мають фіксуватися за ринковою вартістю (для всіх секторів і інструментів). Саме ринкова вартість найточніше відображає фактичний фінансовий стан окремих господарюючих суб'єктів. Однак існуючі дані не завжди відповідають цим вимогам.

При складанні ФР, обов'язково

при оцінках, має використовуватися метод нарахувань. Поправки на його основі мають здійснюватися для всіх операцій купівлі-продажу, якщо фінансовий інструмент продається на вторинному ринку й оплата здійснюється не одночасно з передачею прав власності.

Література

1. *A strategic vision for statistics: Challenges for the next 10 years – Fourth ECB Conference on Statistics, Frankfurt am Main: ECB, 2008. – 190 p.*
2. *Central Bank statistics: What did the financial crisis change? – Fifth ECB Conference on Statistics. – Frankfurt am Main: ECB, 2010. – 222 p.*
3. *Офіційний сайт Європейського центрального банку www.ecb.europa.eu/stats/html/index.en.html.*
4. *Flow-of-funds analysis at the ECB – framework and applications. – Frankfurt am Main: ECB, 2009. – 46 p.*
5. *Quarterly euro area and European union accounts for institutional sectors (European sector accounts). – Frankfurt am Main: ECB – Eurostat, 2007. – 30 p.*
6. *ECB Monthly Bulletin – Euro Area statistics Methodological notes (chapter 3 – Euro area accounts): ECB, 2010. – 16 p.*
7. *Enhancing monetary analysis. – Frankfurt am Main: ECB, 2010. – 480 p.*
8. *Memorandum of understanding on economic and financial statistics Between the Directorate General Statistics of the European Central Bank (DG Statistics) and the Statistical Office of the European Communities (Eurostat). – Brussels, 2003.*
9. *Методологічні положення щодо складання фінансового рахунку. – Київ: Держкомстат України, 2004. – 33 с.*
10. *Головко В. Система національних рахунків України: вчора, сьогодні, завтра // Вісник Національного банку України. – 2011. – № 4. – С. 3–6.*
11. *Доходи та витрати населення України за 2010 рік, Експрес-випуск: Держкомстат України, 2011 // Офіційний сайт Держкомстату www.ukrstat.gov.ua/.*
12. *Про організацію складання балансу фінансових ресурсів України. – Постанова Кабінету Міністрів України від 28 червня 1995 р. № 471 (із змінами і доповненнями).*
13. *Статистичний бюлетень “Національні рахунки України за 2009 рік”, Державний комітет статистики України, 2010. – 23 с.*
14. *Збірник “Національні рахунки України за 2009 рік”, Державний комітет статистики України, 2011. – 172 с.*

Дослідження/**Андрій Даниленко**

Кандидат економічних наук,
начальник відділу аналізу економічної
політики департаменту
економічного аналізу та прогнозування
Генерального економічного департаменту
Національного банку України

Володимир Домрачев

Кандидат фізико-математичних наук,
головний економіст відділу міжнародної
економіки департаменту економічного
аналізу та прогнозування
Генерального економічного департаменту
Національного банку України

Очікувані зовнішні фактори розвитку та ризику для української економіки у 2011–2012 роках

У статті розглянуто прогнози провідних світових агенцій (як міжнародних фінансових організацій, так і приватних) щодо глобальних напрямів економічного розвитку у 2011–2012 рр., тенденцій у країнах, які є найважливішими економічними партнерами України, а також кон'юнктури ключових сировинних та фінансових ринків. Автори аналізують основні ризики, які можуть постати перед Україною протягом даного періоду. На цій основі зроблено деякі висновки щодо можливої динаміки економічного зростання та інфляції в нашій державі.

РОЛЬ І ДЖЕРЕЛА ПРОГНОЗІВ СВІТОВОГО РОЗВИТКУ ТА ЗОВНІШНІХ РИЗИКІВ

Українська економіка стає дедалі вразливішою до впливів глобальних факторів розвитку, що пов'язано з її відкритістю і великою залежністю від стану зовнішніх ринків. Особливо це далось взнаки під час поточної світової економічної кризи.

Так, напередодні кризи (у 2008 р.) частка зовнішньої торгівлі товарами та послугами у ВВП нашої держави становила 103%, а у кризовому 2009 році – 94.1%¹. Крім того, Україна є відкритою і на фінансовому ринку: у 2008 році сума отриманого Україною

капіталу (прямих, портфельних та інших інвестицій) сягнула 20.6% від ВВП. Через складну систему комерційних, виробничих та фінансових зв'язків зовнішнє економічне середовище визначає перебіг як економічних процесів у нашій країні загалом, так і ситуацію майже на кожному конкретному підприємстві, організації чи в окремого громадянина.

Відповідно для адекватної оцінки перспектив розвитку вітчизняної економіки, формування раціональних і зважених економічної, фінансової та монетарної політики, а також реагування на актуальні ризики необхідно проаналізувати сучасний спектр думок щодо розвитку світового господарства, економік провідних країн та регіонів

світу. При цьому особливо цінними є оцінки тих міжнародних агенцій та організацій, які мають доступ до інформації, що надходить від широкого кола економічних агентів світу (урядів, провідних корпорацій та банків). До таких установ належать Міжнародний валютний фонд (МВФ), Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), інформаційно-аналітична агенція Рейтерс (Reuters), видання Консенсус Економікс (Consensus Economics – Economic Forecasts and Indicators). Порівняння даних із цих джерел є цінним аналітичним матеріалом, адже перші дві (міжнародні фінансові організації) розробляють свої прогнози на базі офіційних даних, багаторічного власного досвіду, напрацьованих

¹ Розраховано на основі даних НБУ та МВФ.

моделей, а прогнози комерційних агенцій та видань побудовані на узагальнених очікуваннях основних гравців ринків. Таким чином, зіставляючи ці дані, ми одержуємо своєрідний “стерeosкопічний ефект” у процесі аналізу цих даних.

Навіть у разі, якщо із часом ці прогнози не збігатимуться із фактичними показниками на кінець періоду, їх розгляд допоможе окреслити найсерйозніші виклики, які вже постають на горизонті, а також врахувати актуальні думки та очікування наших основних кредиторів, інвесторів і торговельних партнерів.

Зокрема, у нашому дослідженні проаналізовано останні оприлюднені звіти МВФ щодо перспективи розвитку світової економіки [1] та глобальної фінансової стабільності [2], результати опитування Рейтерс [4] та Консенсус Економікс [5, 6]. З опублікованих у цих документах показників впливають такі основні очікування (див. таблицю 1).

РОЗВИТОК СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Економічне відновлення у світі триватиме у двох “швидкісних режимах”.

У країнах із розвинутою економікою активність за попередній період знизилася дещо менше, ніж очіувалося, проте наразі темпи зростання (відновлення) все ще залишаються низькими.

Високий рівень безробіття у цих державах, відновлення фіскальних ризиків у деяких країнах Єврозони

об’єктивно зумовлюють існування загроз і стримуючих факторів для зростання розвинутих економік. З другого боку, у багатьох нових ринкових економіках рівень економічної активності залишається високим, унаслідок чого виникає інфляційний тиск і спостерігаються деякі ознаки перегріву, частково спричинені значним припливом капіталу. Високі темпи зростання мають також більшість країн, що розвиваються, особливо в Африці, на південь від пустелі Сахара.

За прогнозами, обсяг світового виробництва зростатиме цього року нижчими темпами, ніж минулого (за оцінками МВФ, збільшення світового ВВП у 2010 р. становило 5%). Водночас МВФ прогнозує вельми динамічне зростання – на 4.4% в 2011 році, що вище на 0.25 в. п. порівняно з прогнозом жовтня минулого року (жовтневий випуск “Перспектив розвитку світової економіки”). Це пояснюється вищою, ніж очіувалося, активністю в другій половині 2010 року, а також новими ініціативами у сфері економічної політики в США, позитивні наслідки яких для економічної активності очікуються у цьому році.

Базовий прогноз МВФ ґрунтується на тому, що поточні заходи економічної політики урядів країн дадуть змогу обмежити фінансову нестабільність та її наслідки для реальної економіки. Ця оцінка також свідчить про обмежені негативні вторинні ефекти, які спостерігалися дотепер на різних фінансових ринках у різних регіонах, а також той факт, що заходи, вжиті для подолання кризи в Греції, допомогли обмежити її

наслідки у другому півріччі 2010 року для світового економічного зростання в цілому. Базовий прогноз також припускає, що влада країн із новою ринковою економікою своєчасно реагуватиме на події з метою стримування тенденцій перегріву економіки.

У 2012 році прогноуються темпи зростання на рівні 4.5%. Слід наголосити, що опитані Рейтерс компанії також очікують певного уповільнення зростання у 2011 році (4.2%) і незначного (на 1 в. п.) пришвидшення зростання у 2012-му (4.3%). Зростання світової торгівлі залишатиметься сприятливим чинником глобального економічного розвитку.

Водночас необхідно зауважити, що така динаміка частково пояснюється “ефектом статистичної бази”: значне зростання у 2010 р. було частково досягнуте завдяки скороченню світового ВВП у 2009 р. Крім того, необхідно згадати про існування загроз та ризиків, які можуть завадити досягненню вказаних вище темпів розвитку (вони будуть розглянуті нижче).

ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КРАЇН-ПАРТНЕРІВ

У деяких країнах очікується така динаміка економічного розвитку.

У США завдяки вжитим заходам стимулювання економіки 2011 року очікуються досить високі темпи економічного розвитку – 2.8–3.2% із майже аналогічним рівнем у 2012 році (2.9–3.0%).

Для Єврозони, котра є одним із основних партнерів України, очікуються помірні темпи розвитку протягом нинішнього та наступного років: 1.6 – 1.7% у 2011 році (щодо цього рівня збігаються прогнози МВФ та опитаних Рейтерс і виданням Консенсус Економікс експертів) із незначним прискоренням (у діапазоні 1.7–1.8%) наступного року. Основними факторами цього, безумовно, є більш стримані стимулюючі заходи та необхідність запровадження бюджетної економії в умовах загрози проблеми суверенної заборгованості Греції, Ірландії та деяких інших “периферійних” країн Єврозони.

Для Японії на 2011–2012 рр. прогноують ще більш помірні темпи зростання, хоча збільшення ВВП відбудеться попри наслідки стихійного лиха.

У країнах із новою ринковою економікою та країнах, що розвиваються, очікується подальше динамічне зрос-

Таблиця 1. Основні показники світового розвитку, квітень 2011 р.*, у % до попереднього року

	Фактично 2009 р.	Оцінка		Прогноз		
		МВФ		Агенція Рейтерс		
		2010 р.	2011 р.	2012 р.	2011 р.	2012 р.
Світовий ВВП	-0.6	5.0	4.4	4.5	4.2	4.3
Країни з розвинутою економікою	-3.4	3.0	2.4	2.6		
США**	-2.6	2.8	2.8	2.9	3.2	3.0
Єврозона	-4.1	1.7	1.6	1.8	1.7	1.7
Японія	-6.3	3.9	1.4	2.1	0.7	2.5
Країни з перехідною економікою	2.6	7.3	6.5	6.5		
СНД	-6.5	4.6	5.0	4.7		
Росія	-7.9	4.0	4.8	4.5		
Центральна та Східна Європа	-3.6	4.2	3.7	4.0		
Країни Азії з економікою, що розвивається	7.0	9.5	8.4	8.4		
Китай	9.2	10.3	9.6	9.5	9.3	9.1
Індія	5.7	10.4	8.4	8.0	8.7	8.5
Країни Латинської Америки та країни Карибського басейну	-1.8	6.1	4.3	4.1		
Бразилія	-0.6	7.5	4.5	4.1		
Мексика	-6.1	5.5	4.2	4.8		
Обсяг світової торгівлі (товари та послуги)	-10.7	12.4	7.7	6.8		

* – Для Індії та Китаю у прогнозах Рейтерс дані опитувань від січня 2011 р.

** – Агенція Рейтерс для США – IV кв. до IV кв.

тання, яке становитиме 6.5% у 2011–2012 роках, що на 0.5 в. п. нижче, ніж темпи зростання, зареєстровані минулого року. Найвищі темпи зростання, як і в попередні роки, матимуть нові ринкові економіки Азії. Продовження динамічного зростання також очікується в інших регіонах із новими ринковими економіками. Такі прогнози у цілому збігаються з результатами опитувань, проведених Рейтерс та виданням Консенсус Економікс.

Так, китайська, офіційно вже друга за розміром економіка світу, залишатиметься одним із локомотивів глобального економічного зростання. Проте за прогнозами, Китай не зможе у 2011–2012 р. досягнути темпів зростання минулого року (понад 10%, проте темпи залишаться високими – понад 9%, із тенденцією до незначного уповільнення).

Високими будуть також темпи розвитку іншої великої азійської нової ринкової економіки – Індії. Учасники ринку, опитані Рейтерс, та МВФ виявили дещо відмінні рівні оптимізму в оцінці динаміки ВВП цієї країни, проте їх оцінки на 2011–2012 рр. в обох випадках перевищують 8%.

В іншій великій ринковій економіці – Росії (яка також є одним із найважливіших торговельних партнерів України) темпи розвитку можуть бути дещо нижчими – на рівні 4.8% у 2011 р. та 4.5% у 2012 р. (за прогнозом МВФ; ЄБРР прогнозує зростання у 2011 р. на рівні 4.6%). Таке зростання, на думку ЄБРР, буде підтримане приростом реальних доходів, припиненням погіршення якості банківських активів, збільшенням (хоча і повільним) обсягів кредитування. Позитивну роль матиме поточна стимулююча політика Банку Росії.

Для решти країн регіону Центральної та Східної Європи цікавим є оновлений прогноз ЄБРР [3]. Експерти банку прогнозують стаłe економічне зростання регіону в цілому відносно помірними темпами (близько 4% у 2011 році), хоча рівень економічного відновлення значно відрізнятиметься у розрізі окремих держав.

Головним фактором зростання повинен стати розвиток приватного сектору. При цьому розвиток країн регіону залежатиме від того, наскільки вдасться подолати фіскальні проблеми та відновити зростання в Єврозоні, а також від того, наскільки успішними у світовому вимірі будуть заходи стимулювання економіки у США.

Щодо перспектив економічного

розвитку найближчих сусідів України необхідно окреслити основні передумови і тенденції в деяких країнах (див. таблицю 2).

В Угорщині, попри негативний вплив антикризових заходів на довіру інвесторів та потенційну обмежувальну дію заходів із консолідації бюджету, прогнозується певне прискорення зростання – до 2%.

Зростанню економіки Польщі сприяє стійкий внутрішній попит і стабільне функціонування кредитних ринків. Проте її зростання у цьому році обмежуватиметься все ще високим рівнем безробіття (це змусило ЄБРР знизити у січні прогноз для економіки цієї держави на 2011 рік порівняно з прогнозом у жовтні попереднього року).

У Словаччині триватиме відносно динамічне зростання завдяки розширенню обсягів експорту.

Відновлення економіки у державах Балтії відбувається порівняно швидше завдяки кращій, ніж прогнозувалося, економічній активності ЄС. Проте у 2010 році у двох країнах регіону (Естонії та Латвії) тривало економічне падіння. У Литві триватиме помірне зростання, і країна зможе повністю задовольнити свої потреби у фінансуванні за допомогою зовнішніх ринків.

У Румунії у 2010 році тривало скорочення ВВП (в одній з небагатьох країн регіону), причому воно сягнуло найбільшого розміру в регіоні (1.9%) – попри успішне виконання програми МВФ. У 2011 році в румунській економіці прогнозується зростання, проте воно буде повільним.

У Білорусі очікується певне уповільнення зростання (4% або 6.8% за оцінкою МВФ) порівняно з відносно висо-

ким рівнем 2010 року. Проте досягнення навіть цього показника залежатиме від того, чи зможе країна уникнути дії зовнішніх та внутрішніх шоків.

У Казахстані в 2011 році очікується уповільнення зростання до 5.5% через те, що банки країни залишаються фактично відрізненими від зовнішнього фінансування, а обсяги внутрішнього кредитування майже не зростають.

Завдяки розширенню обсягів кредитування динамічне зростання триватиме у Туреччині, хоча і дещо нижчими темпами. При цьому очікується, що таке зростання обсягів кредитування призведе до збільшення імпорту та погіршення показників поточного рахунку.

КОН'ЮНКТУРА СВІТОВИХ ФІНАНСОВИХ ТА СИРОВИННИХ РИНКІВ

Серед зовнішніх чинників на стан економічного розвитку України передусім впливатимуть умови світової торгівлі та зовнішні запозичень. Відповідно нас цікавимо кон'юнктура зарубіжних ринків сировинної продукції та розвиток ситуації на міжнародних фінансових ринках.

Умови світових фінансових ринків

Очікується, що фінансові ринки в більшості регіонів світу залишатимуться стабільними або їх стан поліпшиться. У провідних країнах із розвинутою економікою, найімовірніше, відбуватиметься подальше пом'якшення умов банківського кредитування, а також збільшення обсягів емісії облігацій нефінансовими корпораціями. Зважаючи на переважно анемічне зростання, а також високі норми заощадження в азійських нових ринкових економіках, їхня реальна прибутковість, швидше за все, залишатиметься низькою до кінця 2011 року.

У США перспективи прибутковості казначейських облігацій є невизначеними: економічне зростання і стурбованість станом бюджету, що поступово посилюється, можуть призвести до зростання прибутковості, тоді як заходи кількісного стимулювання Федеральною резервною системою США (ФРС) можуть її стримувати.

Міжнародні банківські аналітики виокремили ключові ризики для фінансової стабільності у країнах Європи та у світі. Розглянемо деякі з них.

Таблиця 2. Прогнози ЄБРР щодо економічного зростання в регіоні Центральної та Східної Європи

Країна	Річне зростання ВВП, %		Зміна прогнозу на 2011 р. (в. п.) відносно очікувань у жовтні 2010 р.	
	2010 р.	2011 р., прогноз		
		МВФ		ЄБРР
Угорщина	1.2	2.8	2.0	+0.3
Польща	3.8	3.8	3.9	+0.3
Литва	1.3	4.6	2.5	-1.5
Словаччина	4.0	3.8	3.5	+0.3
Румунія	-1.3	1.5	0.9	+0.2
Білорусь	7.6	6.8	4.0	0.0
Україна*	4.2	4.5	4.0	-0.5
Росія	4.0	4.8	4.6	0.0
Туреччина	8.2	4.6	5.0	0.0
Казахстан	7.0	5.9	5.5	+0.4

* Квітневий прогноз МВФ – 4.5% у 2011 р., 4.9% у 2012 р.

1. Греція. Її економіка залишатиметься найслабшою ланкою серед країн Єврозони. Греція може стати країною, яка в “найближчі декілька років” потребуватиме реструктуризації зовнішнього боргу. Попри удаваний успіх у короткостроковому періоді, вартість обслуговування її боргу зростатиме, і до 2013 року становитиме 8% від ВВП. Для цієї країни характерна політична нестабільність, а подальша реалізація заходів щодо впровадження жорсткої бюджетної дисципліни може спричинити нові політичні протести.

Повернення Греції на ринки приватного капіталу після травня 2013 року видається малоімовірним, якщо країна не здійснить реструктуризацію свого боргу. Відповідно, існує загроза поширення проблем, пов’язаних із падінням довіри інвесторів, на весь регіон.

2. Ірландія. Заходи з порятунку банків можуть спричинити дефолт країни в цілому. При цьому пакет фінансової допомоги, організований ЄС спільно з МВФ, не вирішує проблем, оскільки він не реструктуризує банківську систему країни. Проте є ймовірність, що новий уряд Ірландії все ж спрямує країну шляхом реструктуризації.

3. Португалія. Суверенні боргові проблеми Португалії подібні до грецьких, оскільки пов’язані з низькими темпами зростання за високого рівня

боргу. Серйозні боргові проблеми є і в приватному секторі. Існує загроза нової хвилі рецесії в країні у 2011 році.

4. Іспанія. Криза на ринку нерухомості країни, а також проблеми в банківському секторі й високий рівень безробіття можуть спонукати Іспанію звернутися по допомогу до ЄС і МВФ – і тоді може виявитися, що їх ресурси неадекватні завданню щодо підтримки держави такого розміру. Безпосередню загрозу для Іспанії становить ймовірність виникнення проблем у її банківському секторі, що спричинить зростання витрат уряду. Заходи жорсткої бюджетної економії, з другого боку, можуть негативно вплинути на обсяги податкових надходжень і показники економічного зростання.

5. Італія. Рішення уряду цієї країни зменшити надмірне фінансове стимулювання стримало зростання її боргу, а консервативна економічна політика уряду сприяє збереженню стабільності на ринках боргових зобов’язань. Проте подальше поглиблення перманентної політичної кризи або активні зусилля із пролонгації боргу можуть призвести до негативного розвитку ситуації.

6. Франція. Країна може втратити кредитний рейтинг “AAA”, якщо не зменшить бюджетні витрати, а це потребуватиме запровадження непопулярних, радикальних фінансово-бюджетних реформ.

7. Угорщина. Відмова уряду країни від підтримки з боку МВФ, а також загроза відмови ЄС від надання країні кредиту підвищили ризики нової хвилі кризи в Угорщині і навіть її дефолту.

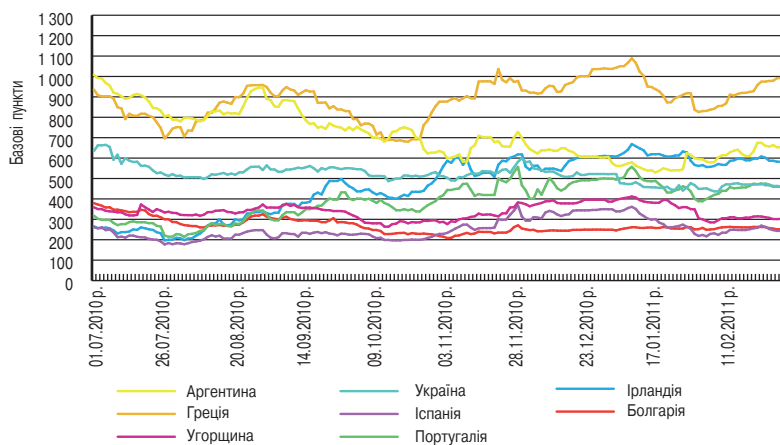
8. США. Можливо, з цією державою на сучасному етапі розвитку пов’язані найсерйозніші глобальні фінансові ризики, якщо врахувати її роль у світі і боргову ситуацію (прогнозується, що бюджетний дефіцит США в 2011 році становитиме 10%, це більш як удвічі перевищує показник дефіциту Єврозони, а валовий державний борг США у 2016 році становитиме понад 110% ВВП). Проте наразі безризикова оцінка американських суверенних зобов’язань, позитивніший прогноз зростання економіки США порівняно з Єврозоною або Японією поки що дають змогу уряду та центральному банку США продовжувати здійснювати фінансове стимулювання економіки (у тому числі шляхом збільшення грошової пропозиції). Це, з одного боку, вирішує частину проблем і знижує ризики у короткостроковій перспективі, а з другого, може у довготривалій перспективі підірвати довіру до долара США.

Таким чином, є загроза поновлення кризи суверенних боргів у Єврозоні (у кількох країнах) та поглиблення кризи в Угорщині. Реалізація кожного з цих ризиків може підвищити вартість і ускладнити доступ до зовнішнього фінансування для України. Крім того, потенційно існує певний ризик падіння довіри до боргових зобов’язань США, що може призвести до різкої, хаотичної та непередбачуваної перебудови всієї світової фінансової системи.

Варто зазначити, що принаймні нині зарубіжні інвестори сприймають загрозу дефолту в деяких країнах Єврозони як більш імовірну, ніж в Україні. Про це свідчать котирування свопів на суверенний дефолт, які можна розглядати як один з індикаторів оцінки ринком спроможності держави вчасно й у повному обсязі розраховуватися за своїми зобов’язаннями (див. графік 1). Згідно із цим показником премія за ризик, пов’язана із суверенними цінними паперами таких держав, як Угорщина, Ірландія, і особливо – Греція, помітно перевищує аналогічний показник за українськими цінними паперами.

Втім, згідно з базовим сценарієм МВФ (“Звіт щодо світової фінансової стабільності” за січень 2011 р.), який передбачає обмеженість негативних

Графік 1. Динаміка CDS* деяких країн Європи

Джерела: ReutersEcoWin.

* CDS – своп на суверенний дефолт (Credit Default Swap, CDS) – це кредитний похідний цінний папір, який дає змогу покупцю отримати компенсацію в разі виникнення визначеної кредитної події для відповідних активів чи окремого кредиту. В обмін на компенсацію покупець CDS сплачує емітенту цього цінного папера періодичну премію, розмір якої визначений у базових пунктах (відсоток вартості референційних активів). Типовою кредитною подією можуть бути дефолт боржника, прострочення платежів або реструктуризація боргу. Специфікою інструменту є те, що власник свопу не обов’язково є власником облігацій/активів, щодо яких укладається угода (референційних активів). Для країн СНД найліквіднішими вважаються CDS на 5 років.

Рівень понад 1000 б. п. є ознакою проблемного боргу (емітованого організацією або країною, що оголосила або може оголосити найближчим часом дефолт) – тобто у такій ситуації для страхування пакета облігацій необхідно заплатити 10% і більше від їх вартості. CDS є інструментом страхування пакетів облігацій. Висока вартість CDS свідчить про високий оцінюваний ризик дефолту.

наслідків від подій на ринку суверенних боргів Єврозони, очікується, що активний приплив капіталу до нових ринкових економік триватиме, а умови фінансування залишатимуться сприятливими. Прогнозується також, що емісія державних і корпоративних облігацій нових ринкових економік стабільно триватиме в 2011 році. Низькі процентні ставки на ринках розвинутих країн і вельми високий інтерес з боку інвесторів, як і раніше, створюватимуть ризик надмірного збільшення припливу капіталу до цих країн і підвищення цін на активи в їх межах.

КОН'ЮНКТУРА ТОВАРНИХ РИНКІВ

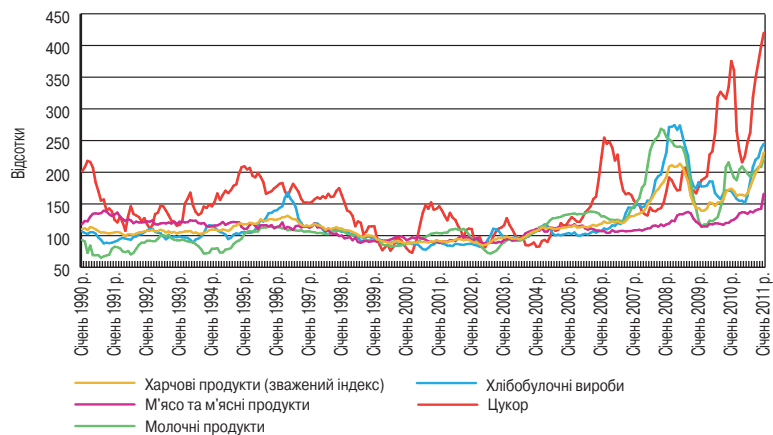
У контексті розвитку кон'юнктури товарних ринків очікується, що ціни на сировинні біржові товари залишатимуться високими.

Ціни на сиру нафту і нафтопродукти, а також інші сировинні товари суттєво зросли в 2010 році та на початку 2011 року під впливом високого світового попиту, а також шоків, пов'язаних із (тимчасовим) скороченням пропозиції на деякі товари.

Зокрема, світові ціни на продовольство у грудні 2010 року сягнули рекордних значень² (за розрахунком Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН – Food and Agriculture Organization of the United Nations, FAO [7]). Зростання за останні 12 місяців минулого року становило у грудні 25%. Попередній ціновий рекорд (від початку вимірювання цін організацією у 1990 році) було зафіксовано у 2008 році, коли зростання цін на продовольство викликало хвилю протестів у деяких країнах (див. графік 2). Підвищення індексу цін відбулося передусім через подорожчання цукру, зернових, масла і м'яса. Це пов'язано зі зростанням попиту з боку Китаю та посухою в Росії. Крім цих факторів, на підвищення цін впливають також проблеми з урожаєм в Австралії, збільшення доходів і чисельності населення світу (особливо у нових ринкових економіках та країнах, що розвиваються), зростання цін на інші товари та ресурси (у т. ч. на електроенергію та паливно-мастильні матеріали), падіння продуктивності у сільському господарстві у зв'язку зі зміною клімату (серед іншого, це пов'язано з повеннями та посухами). Відповідно аналітики ПСО прогнозують подальше зростання цін на продовольчі товари.

² Від початку обчислень у 1990 р. Індекс цін ФАО включає 55 видів продовольчих товарів.

Графік 2. Динаміка індексів світових цін на продовольство, 1990–2011 рр. (період 2002–2004 рр. прирівнюється до 100%).

Джерело: Продовольча і сільськогосподарська організація ООН.

Базовий прогноз МВФ щодо цін на сиру нафту у 2011 році також було переглянуто – тепер він становить 107 доларів США за барель порівняно із 79 доларами США за барель згідно з попереднім прогнозом (можна очікувати, що нова ескалація заворушень у Північній Африці та на Близькому Сході спричинять додаткове зростання ціни на нафту). За прогнозами Консенсус Економікс, ціни на нафту впродовж 2011 року залишатимуться на рівні понад 101.2 долара США, а до середини 2012 року наблизяться до 102.9 долара США за барель. Ціни на решту сировинних товарів (окрім нафти) у 2011 році можуть збільшитися приблизно на 11%.

Позитивним фактором для України є те, що, серед іншого, повинні також зростати ціни на сталь. Так, одна з провідних аналітичних агенцій у сфері міжнародного ринку сталі ЕМПІЕсІнтернешнл (MEPS International) спрогнозувала ще у грудні минулого року, що зростання ціни на нержавіючу сталь у 2011 році досягне "двозначних цифр" [8]. Активному зростання цін на сталь у 2011 році можна також очікувати на основі результатів опитувань Консенсус Економікс (щоправда, можливим є зниження цін у другій половині цього року – проте лише до рівня, вищого від показників січня 2011 р.).

Додатковим чинником зростання цін на сировинні ресурси є спекулятивний тиск, що виник унаслідок стимулюючої монетарної політики провідних центральних банків. З урахуванням заяв центральних банків (передусім – ФРС США), а також очікувань ринку, можна прогнозувати, що цей фактор діятиме впродовж усього року. Підвищення рівня споживчих цін,

зокрема на продовольство, вже відбулося у нових ринкових економіках у 2010 році. 2011 року для цих країн прогнозується подальше зростання споживчих цін на 6,9%. У деяких із цих держав ставатимуть очевидними ознаки економічного перегріву, які виявлятимуться у швидкому зростанні обсягів кредитування або підвищенні цін на активи.

Принципово інша ситуація спостерігатиметься в країнах із розвинутою економікою, де інфляційний тиск у цілому залишатиметься низьким. Очікується, що 2011 року інфляція для цієї групи країн утримається на рівні 2.2% – дещо вищою, ніж прогнозувалося раніше.

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІ РИЗИКИ ДЛЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

На основі проведеного аналізу можна виділити такі ризики та групи ризиків зовнішнього економічного середовища, які можуть загрожувати розвитку української економіки:

– зниження економічної активності (уповільнення порівняно з прогнозованим розвитком) країн – основних економічних партнерів України, що зменшить зовнішній попит. Такий розвиток подій може бути пов'язаний, серед іншого, зі згоранням кризи суверенних боргів у Єврозоні або з різким та передчасним переходом провідних центральних банків до жорсткої монетарної політики;

– погіршення зовнішньоекономічної кон'юнктури, викликане або нульовим чи повільним зростанням цін на критичні предмети експорту України, або випереджальними темпами зростання цін імпортованих

ресурсів (зокрема енергоносіїв);

– прискорення інфляції під впливом зовнішніх чинників (пов'язано із ризиком зростання світових цін). Цей фактор може спричинити також негативні соціальні наслідки, здійснюючи особливий тиск на домогосподарства із низьким рівнем доходу;

– погіршення умов фінансування, що може бути пов'язано, серед іншого, з борговою кризою у “периферійних” країнах Єврозони (Греції, Іспанії, Португалії, Ірландії) або в одній із сусідніх нових ринкових економік (наприклад, в Угорщині). Кожна із цих подій матиме негативний ланцюговий ефект для економік усього регіону. Іншим фактором може стати підвищення вартості кредитних ресурсів унаслідок дій провідних центральних банків;

– тиск на курс гривні та ціни українських активів унаслідок припливу капіталу через розрив у рівнях відсоткових ставок між новими ринковими та розвинутими економіками, особливо у випадку переходу ряду централь-

них банків провідних нових ринкових економік до жорсткішої монетарної політики під тиском високих рівнів інфляції (у такому разі з'являться передумови для спекуляцій, і можна припустити, що розрив у рівнях ставок не буде реально відображати співвідношення існуючих ризиків).

ОЧІКУВАННЯ ДЛЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Така комбінація ризиків і можливостей зумовила базовий прогноз міжнародних інституцій та агенцій: помірні темпи зростання за високих темпів інфляції (зокрема, Світовий банк та ЄБРР прогнозують, що 2011 року зростання ВВП в Україні становитиме 4%, МВФ очікує 4.5% за інфляції 9.3%, опитані Консенсус Економікс учасники ринку – 4.6% за рівня інфляції 10.2%). На наш погляд, аналіз зовнішніх чинників на підставі всього масиву даних дає змогу вважати, що ці прогнози є консервативними. Проте також можна очікувати на комбінацію

вищих темпів економічного зростання та інфляції, принаймні у 2011 році. □

Література

1. *World Economic Outlook “Tensions from the Two-Speed Recovery: Unemployment, Commodities, and Capital Flows”, IMF. – April 2011.*

2. *Global Financial Stability Report Market Update “Global Financial Stability Still at Risk”, IMF. – January 2011.*

3. *Regional Economic Prospects in EBRD Countries of Operations: January 2011, EBRD Office of the Chief Economist. – January 2011.*

4. *Reuters Poll – G7 Outlook on GDP and Inflation. – April 2011.*

5. *Eastern Europe Consensus Forecasts, Consensus Economics. – April 2011.*

6. *Consensus Forecasts, Consensus Economics. – April 2011.*

7. *Global food price monitor, Food and Agriculture Organization of the United Nations. – 3 February 2011.*

8. *“MEPS Forecasts a Double Digit Global Stainless Steel Price Hike in 2011”, MEPS Steel News. – 22.12.2010.*

Дослідження/

Богдан Пшик

Кандидат економічних наук,
доцент кафедри банківської справи
Львівського інституту банківської справи
Університету банківської справи
Національного банку України

Арт-банкінг: новий напрям діяльності банків у сфері інвестиційного бізнесу

Сучасний економічний стан та низький рівень фінансової безпеки інвестицій спонукають ринкових суб'єктів до пошуку альтернативних шляхів інвестування коштів, спрямованих на забезпечення оптимального співвідношення між дохідністю, ризиком та ліквідністю вкладень. Це змушує банки переорієнтовувати власну інвестиційну політику, вдосконалювати традиційні та пропонувати нові інноваційні продукти, які пристосовані до потреб різних груп клієнтів, зокрема послуги арт-банкінгу – фінансово-консультаційного супроводження інвестицій у мистецтво. У статті автор окреслює теоретичні засади цих послуг, обґрунтовує доцільність їх впровадження в банках України, висвітлює переваги і недоліки здійснення арт-банкінгу, а також дає авторські пропозиції щодо організації діяльності банків у цій сфері.

ВСТУП

Унаслідок фінансово-економічної кризи, яка розпочалася наприкінці 2008 року, а також неспри-

ятливої ситуації на фондових ринках та ринках нерухомості знизилася довіра до фінансово-кредитних систем. З огляду на це економічні суб'єкти активізували пошуки механізмів, які

б гарантували безпечне збереження та розміщення наявних фінансових ресурсів.

Одним із нетрадиційних напрямів банківського інвестиційного бізнесу,

який відносно нещодавно з'явився на світових фінансових ринках та набуває дедалі більшої популярності, є *арт-банкінг*, сутність якого полягає у наданні фінансової та консультативної допомоги при здійсненні інвестицій у специфічні об'єкти — твори мистецтва. Варто зазначити, що колекціонування предметів мистецтва завжди вважалося прерогативою заможних людей, політиків та великих підприємців. У сучасних умовах з появою цивілізованого інституту ціноутворення, розвитком відповідної інфраструктури (аукціони, мистецькі галереї тощо) професійне мистецтво поряд з притаманною йому естетичною функцією розглядається також як стабільний та ефективний напрям інвестування. Останнім часом, зважаючи на вплив процесів фінансової нестабільності, певна частина професійних інвесторів розглядає ринок мистецтва як сферу інвестування капіталів, що пов'язано передусім із необхідністю диверсифікації ризиків у традиційних сферах інвестиційної діяльності (ринки цінних паперів, нерухомості тощо) та отриманням доходів на вкладений капітал.

Проблематику розвитку банківської інвестиційної діяльності й підвищення її ефективності досліджували такі зарубіжні вчені, як: Г.Александр, Д.Бейлі, Г.Марковіц, П.Роуз, Дж.Сінкі, В.Уоскін, Ф.Фабозці, У.Шарп та інші. Однак їхні теоретичні обґрунтування і прикладні розробки побудовані на досвіді країн із розвинутою ринковою системою господарювання, тому не можуть бути повною мірою застосовані в практиці вітчизняної банківської системи. Адаптація зарубіжних розробок до умов і специфіки діяльності банків в Україні становить значний науковий і практичний інтерес та потребує спеціальних досліджень.

Розробки вітчизняних науковців у сфері банківських інвестицій висвітлено у працях О.В.Васюренка, О.Д.Вовчак, Г.В.Возняк, В.М.Гейця, М.П.Денисенка, Б.Л.Луціва, А.М.Мороза, А.А.Пересади, С.К.Реверчука, М.І.Савлука, Р.І.Тиркала та інших. Однак зміни останніх років зумовлюють необхідність перегляду чинних положень щодо інвестиційної діяльності банків та розроблення нових підходів, особливо в секторі обслуговування клієнтських інвестицій з урахуванням не тільки реальної ситуації, а й перспектив їх розвитку.

Якщо в економічно розвинутих країнах теорію і практику арт-банкінгу

давно розроблено й апробовано, то в Україні вони перебувають у зародковому стані — на стадії вивчення зарубіжного досвіду, оскільки вітчизняний банківський інвестиційний бізнес за рівнем розвитку ще поступається західному. Тема арт-банкінгу практично не досліджувалася вітчизняними науковцями, а її висвітлення вичерпується кількома журналістськими публікаціями переважно в Інтернет-виданнях та статтями зарубіжних практиків-економістів, у яких розглядаються зміст, принципи діяльності й досвід зарубіжних банків у цій сфері. Однак комплексних досліджень щодо визначення перспектив розвитку таких послуг, а також їх ролі у процесах інвестиційної діяльності банків та захисту капіталів інвесторів в умовах фінансової нестабільності немає, що зумовлює актуальність цієї статті.

АРТ-БАНКІНГ: СУТНІСТЬ, ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Слід зазначити, що класична модель інвестиційного банкінгу має на меті надання спектра послуг, пов'язаних з управлінням капіталом, як у сферах традиційного, так і альтернативного інвестування. В межах останнього й може здійснюватися арт-банкінг. Створення цього відносно молодого сервісу стало логічним продовженням такого напрямку, як приватний банкінг (*private banking*) — комплексу послуг з управління капіталом для банківських клієнтів VIP-категорії.

Арт-банкінг (англ. — *art banking*) — це фінансово-консалтингове супроводження інвестицій у мистецькі твори, що передбачає їх експертну оцінку, підбір і формування індивідуальних колекцій, реставрацію та страхування, а також вироблення раціональних рішень щодо інвестування капіталу у відповідні об'єкти з метою отримання прибутку в майбутньому.

Це нова послуга, яка з'явилася на фінансових ринках наприкінці ХХ століття. Піонером у цій сфері вважають Пенсійний фонд Британської залізниці (*British Rail Pension Fund*), який на початку 1970-х років інвестував у предмети образотворчого та прикладного мистецтва 100 мільйонів доларів США. Впродовж трьох десятиліть цей фонд зумів зібрати чималу колекцію із більш як 2 400 предметів мистецтва та антикваріату. В період із 1987 до 1999 року колекція була розпродана, а се-

редньорічна дохідність так званого "арт-портфеля" становила 11.3%. Саме тоді більшість великих банків та інших фінансово-кредитних установ почала створювати відповідні підрозділи з питань інвестицій у предмети мистецтва, котрі були орієнтовані на роботу із заможними клієнтами. Першовідкривачами цієї послуги серед банківських установ наприкінці 1980-х років стали Об'єднаний банк Швейцарії (*United Bank of Switzerland — UBS*); німецький Дойче банк (*Deutsche Bank*) та американський Сітібанк (*Citibank*). А на початку 80-х років ХХ століття значний поштовх щодо розвитку сфери арт-банкінгу спостерігався у Японії, де скуповували роботи французьких художників-імпресіоністів, не зважаючи на їхню ціну. Тоді на хвилі підвищеного інтересу до предметів мистецтва у японських банках з'явилися нові підрозділи, які спеціалізувалися на фінансово-консультативному супроводженні інвестицій у мистецтво. Крім того, впродовж останніх кількох років таку послугу пропонує низка найбільших банків у Росії [1].

Потреба у послугах арт-банкінгу зумовлена насамперед особливостями інвестицій у предмети мистецтва. По-перше, кожен мистецький твір є унікальним, тобто незамінним, і ціна на такі об'єкти інвестування визначається за іншою методикою, ніж на "звичайні" товари. По-друге, вкладання грошей у мистецтво розраховане на довготривалу перспективу (від 35–40 років і більше). По-третє, для продажу твору мистецтва необхідний певний час, а деякі твори не завжди можна продати. По-четверте, необхідно мати спеціальні знання та постійно їх поновлювати або повністю довіряти професіоналам у сфері мистецтва. Саме остання особливість зумовлює можливість залучення банківських установ як професійних консультантів у цій сфері та важливу роль послуг арт-банкінгу у виробленні раціональних рішень для інвесторів [2].

Користувачами арт-банкінгу можуть бути як корпоративні, так і приватні інвестори, а спектр пропонованих послуг у цій сфері є різноманітним та охоплює такі напрями:

- консультування з питань формування колекцій творів мистецтва інвестиційної якості з урахуванням обраних та вироблених стратегій інвестування на основі побажань і уподобань клієнтів, їх готовності до ризику, а також можливого рівня ліквідності й прибутковості;

- аналітичний опис колекцій чи окремих предметів мистецтва;
- консультування з питань управління колекціями та довгострокового підтримання їх цінності;
- організація експертиз щодо визначення оригінальності об'єкта інвестицій;
- надання допомоги в реставрації, зберіганні, транспортуванні та страхуванні колекцій.

Дослідження таких компаній, як Арт Маркет Рісерч (Art Market Research), Казн енд Компані (Kusin & Company), Габріус (Gabrius) переконливо засвідчили, що вкладати гроші у твори мистецтва перспективно та вигідно, а на світовому арт-ринку вони є серйозним об'єктом інвестицій. Сам ринок вельми місткий (його обороти становлять десятки мільярдів доларів США), а також специфічний – існує окрема розвинута інфраструктура, оператори, джерела інформації і вироблені правила бізнесу. Так, за деякими оцінками, щорічний обсяг ринку антикваріату і живопису становить 27 млрд. доларів США. За останні 50 років ціни на твори мистецтва в середньому зростали на 12.6% щорічно, тоді як курс “блакитних корінців” (високоліквідних акцій) зростав у середньому на 11.7%. Обсяг вітчизняного ринку мистецьких творів за різними оцінками становить від 200 млн. до 1 млрд. доларів США, що також є певною нішею для розвитку арт-банкінгу в Україні [3, с. 195; 4].

За даними аналітиків, на світових аукціонах понад 75% лотів, які купують інвестори, це твори живопису. Така тенденція є характерною і для України, де впродовж 2004–2010 років найпривабливішими для колекціонерів були роботи українських художників XIX–XX століть. При цьому обсяги продажів сягають до 3 млн. доларів США впродовж одного аукціону, а на вторинному ринку (через спеціалізовані магазини і дилерів) – близько 100 млн. доларів США [4]. Дещо меншим попитом користуються такі предмети мистецтва, як раритетна зброя, роботи відомих фотографів, друковані видання, ювелірні вироби тощо¹.

¹ За оцінками компаній Арт Маркет Рісерч, упродовж останніх 30 років найвигіднішими об'єктами інвестування стали вкладення в твори західноєвропейського живопису і скульптури: вони можуть принести дохід у розмірі 10–25% річних; раритетні фотографії – близько 9.3%; старовинні меблі – 8.5%; китайська порцеляна і скульптура – відповідно 6.7% і 3.2% річних.

Таким чином, вкладення коштів у мистецькі твори має низку переваг. По-перше, подібні вкладення є альтернативними інвестиціями, а їхній стан жодним чином не пов'язаний із подіями, які відбуваються на фінансових ринках. Тому ціни на твори мистецтва практично не корелюють із прибутковістю традиційних фінансових інструментів і залежать здебільшого від уподобань і вимог колекціонерів-інвесторів та шанувальників мистецтва. Однак така думка не є загальноприйнятною, оскільки на ринку мистецтва визначаються відповідні індекси, рейтинги, видаються каталоги, на підставі яких часто приймаються інвестиційні рішення².

По-друге, якщо правильно передбачити тенденції ринку мистецьких творів через десять і більше років, то прибутковість здійснених вкладень упродовж цього періоду може бути суттєвою. Ключовим питанням арт-банкінгу є те, в який вид та в які саме предмети мистецтва необхідно інвестувати кошти на тривалу перспективу, оскільки впродовж 5–10 років (оптимальний строк інвестування) ціна конкретного твору мистецтва може зрости в декілька разів. Так, наприклад, полотно постімпресіоніста Поля Сезанна “Кар’єр Бібемус” було придбано за 3.19 млн. доларів США, а через три роки ціна його продажу становила вже 6 млн. доларів США. Таким чином, після вирахування комісії продавця отримав чистий прибуток у сумі 2.76 млн. доларів США [5].

Для інвестицій у мистецькі твори характерна ще низка переваг не лише економічних (диверсифікація інвестицій, захист капіталу від впливу економічних криз та несприятливих суспільних подій тощо), а й естетичних (можливість придбання оригінальних речей, налагодження контактів з іншими колекціонерами та

² Найвагомішим індексом, який формується на ринку творів мистецтва, є Мей-Моусес Файн Арт Індекс (Mei-Moses Fine Art Index). Також існує німецький індекс Цюріх-АМР Арт енд Антікс (Zurich-AMR Art & Antiques), до якого звертаються інвестори, які шукають вигоду у зміні моди на той чи інший вид предметів мистецтва. Одним із найавторитетніших у цій сфері є розроблений професорами Нью-Йоркського університету каталог Олл Арт Індекс (All Art Index). Цей каталог створений на основі моніторингу інформації про повторні продажі близько 8 000 предметів мистецтва починаючи з 1875 року, і нині має велику популярність серед найбільших арт-фінансистів світу. Також французька компанія Артпрайс (Artprice) формує свій рейтинг популярності художників та їх творів на базі власних індексів, визначених за даними продажу предметів мистецтва на світових аукціонах.

шанувальниками мистецтва).

ПОЄДНАННЯ МИСТЕЦТВА І БАНКІВНИЦТВА: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Якщо говорити про проблеми діяльності банків у сфері арт-банкінгу, то основною з них є брак висококваліфікованих спеціалістів із глибокими знаннями у сферах економіки та мистецтва, здатних виробити для клієнта раціональне інвестиційне рішення. Основним завданням арт-менеджера є напрацювання спільно з клієнтом стратегії створення колекції, придбання чи продажу відповідних творів, а також визначення інвестиційної перспективи. Менеджери арт-банкінгу – це переважно мистецтвознавці з економічною освітою. Вони повинні надати рекомендації клієнтам, в які саме предмети мистецтва доцільно вкладати кошти нині, щоб у майбутньому отримати високий дохід від їх продажу.

Однак арт-банкінг є комплексним сервісом, який водночас з вибором варіантів інвестування включає оформлення необхідної документації для укладення угод з питань купівлі-продажу, транспортування і страхування творів мистецтва. Крім того, співробітники підрозділів арт-банкінгу повинні надавати допомогу клієнтам у пошуку об'єктів інвестування та їх залучення до активної участі в мистецькому житті. Визначивши уподобання та побажання клієнтів у сфері мистецтва, банки допомагають клієнтам знайти належний об'єкт інвестицій, а спектр вибору при цьому не обмежується пропозиціями відомих аукціонів і галерей, оскільки бажані твори мистецтва можна придбати безпосередньо у їхніх власників. У нашій країні подібні консультації переважно надаються працівниками мистецьких галерей і арт-дилерами. Саме тому арт-менеджер банку повинен налагодити взаємодію з експертами, мати глибокі знання у сфері мистецтва і банківської справи, адже він ризикує не ресурсами фінансової установи, а коштами клієнта.

По-друге, при здійсненні консультаційної підтримки підрозділи арт-банкінгу повинні мати власні інформаційні бази, які б містили переліки творів за різноманітними напрямками мистецтва та пам'яток старовини, а також мати доступ до численних баз даних у сфері мистецтва. Це дасть змогу банкам, діючи в інтересах клієнтів, здійснити аналіз та відбір тих творів

мистецтва, які, окрім високої художньої цінності, мають і в перспективі матимуть значну матеріальну вартість. Аналіз тенденцій ринку мистецтва дає змогу здійснити правильну оцінку вартості об'єктів інвестування. Це має неабияке значення, адже порівняно з об'єктами на ринку нерухомості у предметів мистецтва немає так званої експлуатаційної вартості, тому в деяких випадках складно визначити їхню реальну вартість. Загальновідомо, що занижена ціна на твори мистецтва вигідна для клієнта, а завищена — може суттєво знизити ліквідність твору мистецтва. Ці чинники дають можливість клієнту оперативної і гнучко управляти інвестиційним портфелем, що містить твори мистецтва, забезпечуючи при цьому примноження інвестицій.

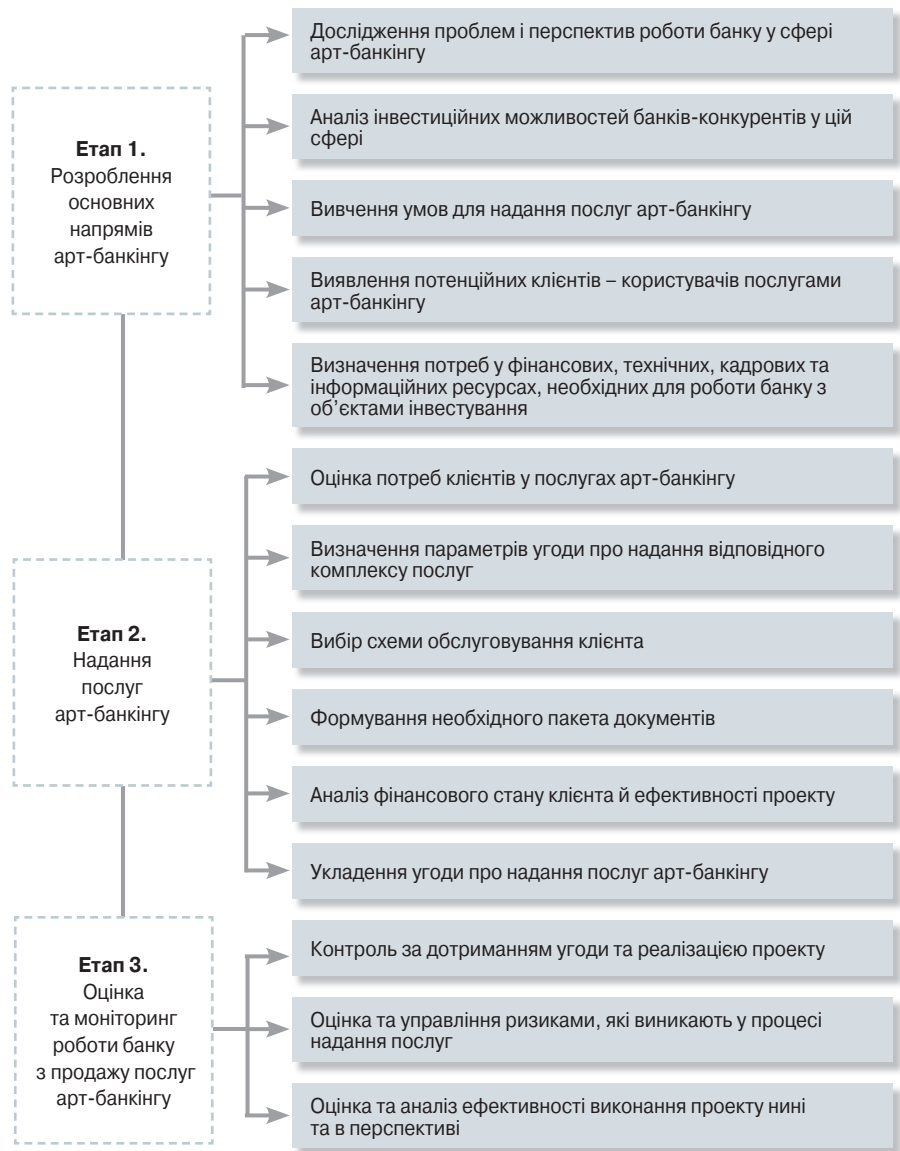
Це дуже відповідальний момент, оскільки ризики потенційних інвесторів в Україні пов'язані не лише з визначенням адекватної, справедливої ціни, а й ліквідністю об'єкта інвестування. А співвідношення дохідності і ризику інвестицій у твори мистецтва базуються на універсальних критеріях, що застосовуються для будь-якого вкладення капіталу — чим вищою є потенційна дохідність, тим вищим буде і рівень ризику.

Ще однією проблемою арт-банкінгу є мінімізація ризику прийняття хибного рішення. Якщо інвестувати відносно невеликі за ринковими критеріями обсяги коштів (100–500 тис. доларів США), то сформувати консервативний портфель із творів мистецтва (не надто дохідний, але надійний) вельми складно. Тому в такій ситуації необхідно здійснити раціональний вибір тих об'єктів інвестування, які у перспективі зможуть приносити доходи.

Оскільки діяльність банків у сфері арт-банкінгу є відповідальною і ризикованою, кожна установа банку, яка планує продавати подібний продукт, повинна насамперед уміло організувати процес маркетингу таких продуктів, адже від цього залежить не лише успішна діяльність банку та його репутація і фінансовий стан у майбутньому, а й фінансовий стан клієнтів-інвесторів.

Процес організації діяльності банків у сфері інвестування в мистецтво пропонуємо побудувати у три етапи: розроблення основних напрямів арт-банкінгу; продаж відповідних послуг; оцінка та моніторинг роботи банку щодо надання послуг арт-банкінгу. Цей процес відображено на схемі.

Етапи процесу організації арт-банкінгу

Перший етап організації процесу арт-банкінгу є надзвичайно важливим і відповідальним, адже на ньому проводиться вся підготовча робота: здійснюється оцінка ринку арт-банкінгу в регіоні, де функціонує банк; вивчаються можливості потенційних клієнтів — користувачів такими продуктами, а також банків-конкурентів, які їх уже пропонують.

На цьому етапі банкам необхідно розробляти відповідні внутрішні положення. На наш погляд, вони мають розроблятися кожним банком, який пропонує ці послуги для клієнтів, та описувати стратегію і тактику банку в цій сфері, основні завдання та механізми їх реалізації, які б враховували інтереси не лише клієнтів-інвесторів, а й інвестиційної політики банку.

На нашу думку, положення має містити такі розділи: основні принципи діяльності банку у сфері арт-банкінгу; перелік продуктів, які пропонуються клієнтам, їх характеристики та схеми надання комплексу послуг; порядок розгляду інвестиційних проектів, які реалізуються на базі арт-банкінгу та прийняття рішень; регламентацію відносин, які виникають між банком і клієнтами в процесі продажу та використання ними пропонованого продукту; відповідальність за порушення умов обслуговування; перелік функцій фахівців банку в процесі обслуговування клієнта; терміни надання послуг тощо.

Якісно розроблене положення повинно максимально враховувати різні цільові потреби клієнтів шляхом

розробки і впровадження модифікацій окремих послуг, які пропонуються клієнтам у межах арт-банкінгу, встановлення їх параметрів. Це дасть змогу залучати більшу кількість клієнтів, завойовувати нові сегменти ринку і проводити успішну конкурентну боротьбу.

Важливою складовою першого етапу організації арт-бізнесу є добір та підготовка персоналу для роботи з клієнтами, а також визначення потреби у фінансових, технічних та інформаційних ресурсах, необхідних для роботи з надання відповідних послуг.

На другому етапі здійснюється безпосереднє надання послуг з арт-банкінгу. Проводяться переговори між банком та клієнтами щодо умов обслуговування, подається та формується відповідна документація для надання послуг, визначаються параметри продуктів (обсяги угоди, терміни, об'єкт інвестування, вид валюти, вид інвестиційного інструменту тощо). На цьому етапі слід провести аналіз фінансового стану клієнтів та оцінити рівень ефективності інвестиційних проектів, обрати схему реалізації кожного з них. Результатом має стати укладення між банком і клієнтами угод про надання послуг з арт-банкінгу.

Третій етап передбачає здійснення оцінки та моніторингу роботи банку щодо обслуговування клієнтів-інвесторів у межах проектів арт-банкінгу. На цьому етапі необхідно проводити контроль за ходом реалізації угоди, виявляти й оцінювати ступінь впливу ризиків, пов'язаних із проек-

том, вживати належних заходів щодо їх уникнення або мінімізації. Також необхідно здійснювати оцінку ефективності операцій з арт-банкінгу нині і на перспективу. Важливою складовою супроводу проектів є постійний контроль та моніторинг поточної ситуації на арт-ринку, а також точний прогноз на майбутнє.

Ще одним ключовим питанням організації діяльності банків у сфері інвестування у мистецтво є створення спеціалізованих арт-підрозділів. Нині вони функціонують у кожному зарубіжному банку, який надає послуги арт-банкінгу. В Україні такі послуги пропонує вузьке коло банків, зокрема ОТП-банк [5]. На нашу думку, підрозділи арт-банкінгу варто створювати насамперед у великих банках, в яких обслуговуються VIP-клієнти, що є професійними колекціонерами або шанувальниками творів мистецтва. Так, західні банки у цьому сегменті бізнесу цікавляться клієнтами з інвестиційним портфелем від 500 тисяч доларів США, а російські – від 100 тисяч доларів США. Іншим банкам, особливо невеликим, які можуть надавати послуги арт-банкінгу несистематично, доцільно скористатися співпрацею з відповідними фахівцями (арт-дилерами, фалеристами, кураторами колекцій) на договірних засадах.

ВИСНОВКИ

Розглянута у статті послуга арт-банкінгу є лише однією із численних фінансових інновацій,

які сьогодні успішно використовуються у зарубіжній банківській практиці. В Україні цей продукт може знайти широке застосування за умови розвитку арт-ринку, створення відповідних інформаційних ресурсів, а найголовніше – підготовки кваліфікованих працівників, які б мали знання не лише щодо банківської справи, а й у сфері мистецтва, а також були спроможні виробляти раціональні стратегії інвестування. Це забезпечувало б клієнтам оптимальне співвідношення між ризиком, дохідністю та ліквідністю їхніх інвестицій.

Література

1. *Арт-банкінг* // <http://ru.wikipedia.org/wiki>.
2. *Чи варто вкладати гроші у твори мистецтва?* // http://www.ufin.com.ua/analit_mat/poradnyk/103.htm.
3. *Свічинський М.М. Арт-банкінг як фінансовий інструмент інвестицій на тлі криз та інфляції* // *Банківська система в Україні в умовах глобалізації фінансових ринків: Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції. 15–16 жовтня 2009 р. – Черкаси: ЧІБС УБС НБУ, 2009. – С. 194–197.*
4. *Святненко А. Красивые инвестиции. Новый для Украины финансовый инструмент – арт-банкінг* // *Зеркало недели. – 2008. – № 45 (724). – 29 ноября – 5 декабря 2008 г.*
5. *Офіційний Інтернет-сайт ОТП-банку* // <http://www.otpbank.com.ua/uab/privateclients/private-banking/art-banking.php>.

Монети України/

Про введення в обіг пам'ятних монет “Коваль”

Національний банк України, продовжуючи серію “Народні промисли та ремесла”, 28 березня 2011 року ввів в обіг пам'ятні монети номіналами 10 і 5 гривень “Коваль”, присвячені ковальству – обробленню заліза методом гарячого кування. Уже в X–XII ст. ковальська майстерність досягла такого високого рівня, що деякі способи оброблення заліза і технології виготовлення знарядь праці, предметів побутового призначення без суттєвих змін дійшли навіть до нашого часу.

Монету номіналом 10 гривень виготов-

лено зі срібла 925 проби. Категорія якості карбування – спеціальний анциркулейтед, маса дорогоцінного металу в чистоті – 31.1 г, діаметр – 38.6 мм, тираж – 10 000 штук. Гурт монети – гладкий із заглибленими написами, якими зазначено метал, його пробу – **Ag 925**, масу дорогоцінного металу в чистоті – **31.1**, на гурті також розміщено логотип Монетного двору Національного банку України. Монету виготовлено з використанням технології патинування.

Монету номіналом 5 гривень виготовлено з нейзильберу. Категорія якості карбування – спеціальний анциркулейтед, маса монети – 16.5 г, діаметр – 35.0 мм, тираж – 45 000 штук. Гурт монети – рифлений.

На аверсі обох монет розміщено: вгорі малий Державний герб України, під яким стилізований напис – **НАЦІОНАЛЬНИЙ / БАНК / УКРАЇНИ**, у центрі – стилізоване зображення двох пташок, ліворуч і праворуч від яких вироби коваля – давньо-

руська зброя та предмети побуту, внизу написи: на монеті зі срібла – **10 / ГРИВЕНЬ / 2011**, на монеті з нейзильберу – **5 / ГРИВЕНЬ / 2011** та розміщено логотип Монетного двору Національного банку України.

На реверсі обох монет зображено коваля за роботою. Вгорі на стилізованому тлі розміщено напис: **КОВАЛЬ**, з обох боків центральної композиції – декоративні вставки.

Художники – Володимир Таран, Олександр Харук, Сергій Харук.

Скульптори – Анатолій Дем'яненко, Святослав Іваненко.

Пам'ятні монети номіналами 10 і 5 гривень “Коваль” є дійсними платіжними засобами України та обов'язкові до приймання без будь-яких обмежень за їх номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів. □

Про введення в обіг пам'ятної монети “Пересопницьке Євангеліє”

Національний банк України 30 березня 2011 року ввів в обіг пам'ятну монету номіналом 20 гривень “Пересопницьке Євангеліє”, присвячену визначній історичній пам'ятці духовної культури та писемності українського народу середини XVI ст. – Пересопницькому Євангелію. За змістом Пересопницьке Євангеліє – традиційне тетраєвангеліє, що містить чотири канонічні Євангелія, перша старовинна україномовна пам'ятка вітчизняної писемності, яка дійшла до нашого часу. У 1561 році в Пересопницькому Пречистенському (Різдва Богородиці) монастирі було завершено роботу над ним. Перекладач тексту – Григорій, архимандрит Пересопницького монастиря, писець – Михайло Василієвич, син протопопа Сяноцького. Пересопницьке Євангеліє – національна реліквія, на якій президенти України впродовж присягають під час інавгурації на вірність українському народові.

Монету виготовлено зі срібла 925 проби. Категорія якості карбування – спеціальний анциркулейтед, маса дорогоцінного металу в чистоті – 62.2 г, діаметр – 50.0 мм, тираж – 4 000 штук. Гурт монети – гладкий із заглибленими написами, якими зазначено метал, його пробу – **Ag 925**, масу дорогоцінного металу в чистоті – **62.2**, на гурті також розміщено логотип Монетного двору Національного банку України. Монету виготовлено з використанням технології патинування, елемент оздоблення – ло-

кальна позолота (вміст золота в чистоті не менш як 0.001518 г).

На аверсі розміщено: вгорі малий Державний герб України та написи півколом – **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ**, внизу номінал – **ДВАДЦЯТЬ ГРИВЕНЬ**, праворуч рік карбування монети – **2011**, на тлі хрестоподібно розміщених орнаментальних смуг зображено уособлюючий стилізований іконографічний образ творця Пересопницького Євангелія.

На реверсі зображено чотири мініатюри початкових ілюстрацій до кожної з книг євангелістів, праворуч і ліворуч – орнаментальні позолочені смуги з декору Пересопницького Євангелія, між мініатюрами розміщено написи: вгорі – рік початку роботи над Євангелієм – **1556 / рік**, унизу рік завершення – **1561 / рік**, посередині стилізований напис – **ПЕРЕСОПНИЦЬКЕ ЄВАНГЕЛІЄ**.

Художники – Володимир Таран, Олександр Харук, Сергій Харук.

Скульптори – Володимир Дем'яненко, Володимир Атаманчук.

Пам'ятна монета номіналом 20 гривень “Пересопницьке Євангеліє” є дійсним платіжним засобом України та обов'язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів. □

Дослідження/

Світлана МіщенкоКандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів
Університету банківської справи
Національного банку України

Удосконалення монетарної політики та регулювання фінансових систем

Нестабільність фінансових ринків і національних фінансових систем суттєво посилила роль і значення монетарної політики центральних банків. Нарівні з необхідністю забезпечення цінової стабільності зростає потреба у забезпеченні й підтримці загальної фінансової та макроекономічної стабільності, що потребує від центральних банків запровадження нових підходів і використання нових інструментів, підвищення рівня оперативності й узгодженості дій усіх суб'єктів фінансового ринку.

Потреби посткризового розвитку економіки вимагають також підвищення ефективності реалізації монетарної політики і посилення ролі центральних банків у регулюванні фінансового сектору шляхом розширення спектра використовуваних методів та інструментів з метою забезпечення фінансової й макроекономічної стабільності, а також впровадження дієвих засобів для запобігання виникнення системних фінансових криз у майбутньому.

В умовах нестабільності світових фінансових ринків і національних фінансових систем істотно зростає роль грошово-кредитної політики, яку проводять центральні банки. Це зумовлено різким скороченням тривалості фінансового циклу, високою волатильністю ринків, що зокрема потребує високого рівня оперативності й узгодженості дій усіх суб'єктів фінансового ринку при оцінці ситуації та ухваленні рішень. Проте, як показала практика, традиційні підходи не завжди відповідають потребам посткризового розвитку світової економіки і потребують певної модернізації або коригування на основі переходу до нового монетарного режиму. Завдання полягає не просто в розробці додаткових заходів чи використанні нових інструментів монетарної політики з метою протидії кризі, а в обґрунтуванні монетарного режиму, спроможного попередити виникнення системних фінансових криз і в разі потреби нейтралізувати їх негативні наслідки.

Світова фінансова криза 2007–2009 рр., на думку більшості вчених і практиків, дала підстави для таких висновків:

1. Джерелом кризи став банківський сектор, який через недосконале регулювання діяльності накопив значний обсяг індивідуальних ризиків і виявився майже некерованою ланкою фінансових систем. Як показав досвід фінансових криз останніх десятиліть, вони розпочинаються у найменшою мірою відрегульованих секторах, видах діяльності чи навіть окремих фінансових інструментах. Тому й наступну фінансову кризу слід чекати саме в найменш регульованому секторі фінансової системи, групі фінансових продуктів чи фінансових установ. Крім того, не підтвердилася й теорія “розсіювання ризику”, на яку роками спиралися фінансисти, вважаючи, що шляхом хеджування індивідуальних ризиків можна уникнути системних потрясінь;

2. Методологія та інструменти прогнозування системних ризиків і криз виявилися недостатньо розробленими. Регуляторні системи багатьох країн не враховували реальні проблеми розвитку фінансового сектору, а самі регулятори не змогли передбачити кризові явища й опера-

тивно реагувати на виникнення паніки в банківському середовищі та фінансові шоки. При цьому виявилося, що в багатьох країнах немає єдиного підходу (і відповідних механізмів) до формування й реалізації державної фінансової політики. Це ускладнило процес подолання наслідків кризи;

3. Наслідки кризи усувалися на основі використання як інструментів монетарної політики, що проводиться центральними банками, так і за допомогою активних дій урядів із використанням значних бюджетних коштів. Проте практика показала, що цей метод для багатьох країн виявився недостатньо ефективним, зокрема в соціально-економічному аспекті, що призвело до соціально-економічних криз і посилення соціальної напруженості;

4. Економічна модель, заснована на випереджаючому розвитку фінансового сектору порівняно з реальним, укотре загострила суперечність між реальною вартістю і динамікою розвитку її грошових та фінансових форм, що сприяло посиленню інфляційних процесів і макроекономічної

нестабільності [3].

Проте якщо в оцінці наслідків і уроків кризи експерти загалом одностайні, то при обґрунтуванні заходів щодо запобігання і подолання фінансових криз розбіжності думок дуже великі. Узагальнення запропонованих заходів дає змогу виділити кілька напрямів. Деякі з них – не нові, а використання інших навряд чи буде достатньо результативним у майбутньому.

1. Традиційно пропонується посилення державного регулювання та нагляду за банківською діяльністю, фінансовими ринками, фінансовими інститутами і навіть окремими фінансовими продуктами. Це справді важливе завдання. Однак запропоновані Базельським комітетом з питань банківського нагляду доповнення до Угод про капітал (Базель III), на наш погляд, не вносять кардинальних змін ні в методологію, ні в сам процес регулювання і нагляду. Їх можна розглядати лише як несуттєві доповнення, рефлексію на ситуацію, що склалася. Тривалість нововведень у часі (до 2019 року) тільки підтверджує це.

2. Активне залучення урядів до вирішення проблем фінансового сектору шляхом збільшення бюджетних витрат, зокрема на підтримку платоспроможності й ліквідності установ фінансового сектору та здійснення інвестицій у певні сфери чи галузі національної економіки.

3. Вимога до центральних банків з боку політиків і громадськості проводити політику, спрямовану на стимулювання розвитку реального сектору, окремих галузей або навіть корпорацій. У деяких випадках висувуються пропозиції щодо збільшення питомої ваги державної власності в структурі фінансового сектору.

4. Впровадження в центральних банках чи в незалежних мегарегуляторах систем макропруденційного аналізу з метою моніторингу макроекономічної ситуації, виявлення дисбалансів і розробки заходів щодо запобігання системним ризикам. І хоча цей підхід теж не є принципово новим, оскільки більшість центральних банків світу ще до кризи мала підрозділи, до функцій яких входило забезпечення фінансової стабільності, він заслуговує на увагу як перспективний напрям розширення методології фінансового аналізу.

5. Сукупність пропозицій глобального характеру: зміна світової валютної системи, створення нових

світових і регіональних фінансових інститутів і наднаціональних органів регулювання та нагляду, розширення спектра регіональних валют, зміна принципів емісії національних валют, повернення до золотого стандарту тощо.

Найчіткіше нові завдання монетарної політики та регулювання фінансових ринків у посткризовий період визначив Міжнародний валютний фонд. Аналізуючи наслідки нинішньої світової фінансової кризи, фахівці МВФ виділили три пріоритети політики центральних банків, які мають сприяти забезпеченню фінансової стабільності:

1) використання в процесі вироблення та реалізації грошово-кредитної політики результатів макропруденційного аналізу, а також розширення повноважень центральних банків як головних регуляторів фінансового ринку;

2) забезпечення пріоритетності завдань цінової стабільності як головної цілі грошово-кредитної політики;

3) удосконалення управління ліквідністю банківської системи на основі підвищення гнучкості застосовуваних центральними банками процедур, а також посилення контролю та регулювання діяльності фінансових установ і ринків, що є потенційними одержувачами підтримки ліквідності.

Позитивно оцінюючи пропозиції МВФ, усе ж варто зазначити, що незважаючи на високий рівень теоретичної розробленості монетарної теорії та величезний практичний досвід реалізації монетарної політики, не існує єдиного рецепта для всіх країн, здатного усунути наслідки, а тим більше передбачати системні фінансові кризи. Незважаючи на спільність проблем, шляхи виходу з кризи і посткризового розвитку національних фінансових систем в окремих країнах можуть бути різними.

ЦІНОВА СТАБІЛЬНІСТЬ – ПРІОРИТЕТ ЦЕНТРАЛЬНИХ БАНКІВ

На сьогодні загальним підходом до розробки та реалізації грошово-кредитної політики центральних банків є їх орієнтація на забезпечення стабільності національних грошових одиниць і реалізацію монетарних режимів, спрямованих на досягнення цінової стабільності. На думку експертів, підтримка стабільності загального рівня цін в економіці повинна бути основною метою центрально-

го банку, досягнення якої дає змогу проводити антициклічну грошово-кредитну політику та забезпечувати високий рівень зайнятості [4, 8, 10].

Відповідно до змін, унесених у 2010 році до Закону України “Про Національний банк України”, при виконанні ним основної функції – забезпечення стабільності грошової одиниці – НБУ в межах своїх повноважень повинен сприяти забезпеченню стійкості банківської системи, досягненню стійких темпів економічного зростання та підтримувати економічну політику уряду за умови, що це не суперечитиме забезпеченню цінової стабільності [9].

Перегляд цілей і завдань грошово-кредитної політики у посткризовий період відбувається в багатьох країнах. До завдань центральних банків тепер віднесено функції забезпечення фінансової та макроекономічної стабільності, що потребує розширення інструментарію грошово-кредитної політики, а також повноважень центрального банку. На сьогодні домінуючим є підхід, за якого основною метою монетарної політики центрального банку є забезпечення стабільності національної грошової одиниці, що передбачає підтримку як курсової, так і цінової стабільності [6].

Як свідчить практика, в останні роки, особливо в період кризи, центральні банки багатьох країн, обираючи інструменти забезпечення цінової та фінансової стабільності, постійно змушені йти на певні компроміси. Річ у тім, що в розпорядженні центральних банків немає спеціальних інструментів забезпечення фінансової стабільності, до дисбалансів якої часто призводять чинники немонетарного характеру. Тривають дискусії щодо того, чи може центральний банк за допомогою активної процентної політики запобігати різким змінам цін на активи (нерухомість, цінні папери тощо). На наш погляд, ці та інші проблеми слід вирішувати як у рамках реалізації загальної стратегії фінансової політики держави, так і в рамках нового монетарного режиму, здійснюваного центральним банком.

Нині найефективнішим монетарним режимом, що сприяє забезпеченню цінової стабільності, вважають таргетування інфляції, яке стало основою реалізації грошово-кредитної політики багатьох центральних банків, хоча в класичному вигляді воно застосовується лише в 26 країнах. Деякі

центральні банки, зокрема ЄЦБ, ФРС, Банк Японії, Швейцарський національний банк використовують лише окремі його елементи. Як свідчить проведене МВФ дослідження, в рамках цього режиму в економічно розвинутих країнах інфляція підтримується на цільовому рівні або в межах встановленого діапазону: 1–3%, а в країнах, що розвиваються, – на рівні 3–6% [11].

Запровадження таргетування інфляції як ефективного методу забезпечення стабільності цін має важливе значення для країн із ринком, що формується. З 2000-х років ці країни поступово запроваджують окремі елементи режиму таргетування інфляції чи його гнучкий варіант, оскільки перед їх центральними банками стоїть кілька цілей, досягнення яких у довгостроковій перспективі не завжди узгоджується з підтримкою інфляції в рамках певного діапазону. Крім того, наявність рівня інфляції понад 7–8% істотно гальмує перехід до цього монетарного режиму. В Україні середньостроковою метою монетарної політики Національного банку є послідовне зниження базової інфляції на кінець 2014 року до 5% і подальша підтримка загального рівня споживчих цін у цих межах.

Відповідно до загальноприйнятого підходу основними елементами режиму таргетування інфляції є:

1) визначення центральним банком стабільності цін як головної цілі монетарної політики й встановлення чітких кількісних показників інфляції;

2) високий рівень операційної незалежності центрального банку;

3) підзвітність центрального банку щодо досягнення встановлених цільових показників інфляції;

4) проведення монетарної політики на основі оцінки інфляційного тиску та інфляційних очікувань [11].

Таким чином, монетарний режим, заснований на таргетуванні інфляції, розглядається переважно як завдання або функція центрального банку, як складова частина його монетарної політики. Отже, набір інструментів, використовуваних для досягнення мети цього режиму, обмежується інструментами монетарної політики. Це стає на заваді ефективному використанню зазначеного режиму для досягнення інших цілей центрального банку.

Останніми роками в рамках режиму таргетування інфляції, враховуючи зниження темпів економічного зростання в розвинутих країнах, централь-

ні банки з метою стимулювання економіки проводили м'яку грошово-кредитну політику, результатом якої стало поступове зниження базових процентних ставок. Це сприяло підвищенню попиту на гроші, що призвело до невиправданого зростання обсягів кредитування. У свою чергу, фінансово-кредитні установи послабили вимоги до розміру та якості забезпечення, пом'якшили умови надання кредитів, розширили коло потенційних позичальників. Передбачалося, що це сприятиме збільшенню обсягів кредитування та, в свою чергу, стимулюватиме зростання економіки.

Оскільки режим таргетування інфляції не дав змоги належним чином реагувати на прояви фінансової кризи, враховувати різкі коливання обмінного курсу та цін фінансових активів, зумовлені немонетарними чинниками, сприяти зниженню негативних наслідків і забезпеченню фінансової стабільності, центральні банки низки країн переглянули своє ставлення до нього. Отже, криза поставила під сумнів ефективність режиму таргетування інфляції як дієвого елемента забезпечення стійкої основи грошово-кредитної політики. Це пов'язано з тим, що, незважаючи на стабільне економічне зростання і низький рівень інфляції в передкризовий період, багато економічно розвинутих країн не змогло забезпечити надійну основу фінансової стабільності і низити напругу на фінансових ринках. Практика в черговий раз поставила під сумнів тезу про можливість одночасного досягнення високого економічного зростання й стабільності фінансової та економічної систем.

Тому останнім часом у багатьох країнах спостерігається перехід до гнучкого режиму таргетування, в рамках якого центральні банки концентрують основні зусилля на досягненні цільового показника інфляції в середньостроковій перспективі – 2–3 роки. Це дає змогу поєднувати досягнення головної цілі з вирішенням інших завдань. Зокрема в посткризовий період особлива увага приділяється проблемам забезпечення макроекономічної та фінансової стабільності.

При цьому основним інструментом монетарної політики в рамках режиму таргетування інфляції залишається процентна ставка, яку сьогодні слід розглядати не просто як інструмент монетарної політики, а як важливий макроекономічний по-

казник. Проте, на думку багатьох експертів, використання короткострокових інструментів не дає змоги забезпечувати довгострокове та стійке регулювання, а тим більше – досягти довгострокової мети.

ЗМІНА ОРІЄНТИРІВ ПОЛІТИКИ ЦЕНТРАЛЬНИХ БАНКІВ

Остання криза показала, що в сучасній практиці центральні банки мають дбати не лише про забезпечення цінової стабільності, а й про досягнення загального рівня стабільності фінансової системи в рамках реалізації загальної фінансової політики держави. Це означає, що, по-перше, в монетарній політиці акценти повинні бути зміщені з одностороннього розгляду цінності грошей як їх купівельної спроможності до комплексної оцінки з урахуванням цінності грошей як капіталу. Тому сучасна монетарна політика центральних банків у рамках реалізації гнучкого режиму таргетування інфляції, на наш погляд, повинна базуватися на поєднанні ефективної процентної політики з поглибленим підходом до таргетування грошових агрегатів, звертаючи особливу увагу на оптимізацію їх структури.

По-друге, застосування нового монетарного режиму передбачає координацію грошово-кредитної та бюджетно-податкової політики в рамках єдиної фінансової політики держави. Це зумовлено тим, що в країнах із ринками, що розвиваються, взаємодія зовнішніх чинників і внутрішніх економічних процесів має складний і часто невизначений, суперечливий характер, що ускладнює проведення макроруденційного аналізу. Крім того, для сучасних фінансових систем характерним залишається домінування ринкових стимулів порівняно з регулятивними обмеженнями [12]. Тому, на наш погляд, аналіз системних ризиків у рамках макроруденційного аналізу має бути інтегрованим із завданнями забезпечення як цінової, так і фінансової стабільності.

Таким чином, в основу нового режиму грошово-кредитної політики повинні бути покладені не лише цілі досягнення цінової та фінансової стабільності, а й можливість впливати на макроекономічну стабільність шляхом реалізації грошово-кредитної політики в рамках здійснення єдиної фінансової політики держави. Це доволі складне завдання, оскільки набір

інструментів, які використовує центральний банк, обмежений. Якщо для реалізації грошово-кредитної політики центральні банки можуть використовувати як сукупність певних інструментів, так і “монетарні правила” (М.Фрідмана, Дж.Тейлора, Л.Болла, А.Орфанідеса, центральних банків Канади, Норвегії), то для забезпечення фінансової стабільності таких правил немає [7]. Виникає необхідність використання одних і тих же інструментів для вирішення двох, а іноді й більшої кількості завдань, що порушує так зване правило Я.Тінбергена, відповідно до якого кількість цілей ніколи не повинна перевершувати запас наявних інструментів. Отже, для досягнення кількох цілей потрібна більша кількість інструментів [13].

Враховуючи сучасні тенденції розвитку грошово-кредитної політики, одним із методів, використовуваних центральними банками для вирішення цих завдань, повинен стати макроруденційний аналіз. Його суть полягає в проведенні постійного моніторингу та комплексного аналізу взаємозв'язків усередині фінансової системи, її взаємодії з реальним сектором, бюджетною сферою, а також із тенденціями розвитку світових фінансових і товарних ринків з метою виявлення та попередження системних ризиків. У рамках реалізації макроруденційного аналізу фінансова стабільність забезпечується шляхом виявлення та зниження системних ризиків, визначення і запобігання дисбалансам на ринку кредитування, обмеження ризиків ліквідності та ринкових ризиків.

Криза також виявила недосконалість використовуваних методів управління ліквідністю банківської системи. Багато центральних банків змушені були розширити перелік цінних паперів (зокрема, включили до нього корпоративні облигації), які використовували як заставу при отриманні кредитів рефінансування. Крім того, до останнього часу вважалося, що кредити рефінансування повинні бути переважно короткостроковими. Проте оскільки в умовах кризи багато банків не могло своєчасно повернути надані їм кредити, а також у зв'язку з тим, що в окремих випадках політики та громадськість вимагали забезпечення кредитування окремих галузей національної економіки, практика змусила центральні банки надавати рефінансування на триваліші терміни, використовуючи так звані стабілізаційні

кредити. І, як впливає із заяв ЄЦБ, навіть він, напевне, продовжуватиме реалізацію програм щодо забезпечення стабільності банківської системи на основі здійснення довгострокових операцій рефінансування, розрахованих на 6, а то й на 12 місяців.

При цьому слід зазначити, що одним із основних інструментів управління ліквідністю залишається механізм обов'язкового резервування, який у науковій літературі останнім часом піддавався необґрунтованій критиці [5]. Наявність обов'язкових резервів і механізмів їх гнучкого використання є ключовим фактором формування грошових агрегатів і сприяє запобіганню шоків ліквідності.

Як показала криза, застосовувана донедавна практика регулювання банківської діяльності, заснована на мікроруденційному підході та врахуванні необхідності зниження індивідуальних ризиків (навіть за стандартами Базеля II), виявилася неспроможною запобігти виникненню системних ризиків. Це дає підстави зробити висновок про те, що теорія “розсіювання ризиків”, котра пропагувалася в 1990–2000-х роках, на практиці не підтвердилася. Використання інструментів хеджування індивідуальних ризиків не дає змоги хеджувати сукупний ризик фінансової системи, а іноді навіть сприяє його концентрації, стимулюючи виникнення глобальних диспропорцій. Як зазначає О.Ю.Сімановський, відповідно до концепції мікроруденційного регулювання увага органів нагляду була зосереджена на уникненні індивідуальних ризиків окремих фінансових інститутів. Проте, всупереч теоретичним очікуванням, спроба знизити індивідуальні ризики призвела до їх накопичення, що стимулювало виникнення системних ризиків [12, с.14].

На наш погляд, вирішення завдань забезпечення цінової та фінансової стабільності, які, як зазначають фахівці, іноді вступають у суперечність між собою, лежить в іншій площині, принаймні це стосується країн із ринками, що розвиваються. Основними напрямками розробки та реалізації нового монетарного механізму, спроможного забезпечити ефективно вирішення проблем цінової та фінансової стабільності, повинні стати:

1. Вироблення та реалізація чіткої довгострокової економічної політики, орієнтованої на інноваційний

розвиток національної економіки;

2. Усвідомлення необхідності вироблення та реалізації єдиної фінансової політики держави, складовою частиною якої має бути і монетарна політика центрального банку. При цьому, не применшуючи ролі та рівня незалежності центрального банку в процесах підготовки й реалізації монетарної політики, функції вироблення єдиної фінансової політики мають бути покладені на певний орган державного управління, наприклад, на міністерство економіки чи міністерство фінансів;

3. Розробка принципів і механізмів координації грошово-кредитної, бюджетно-податкової та боргової політики держави з чітким узгодженням відповідальності окремих органів державної влади, термінів і умов проведення заходів;

4. Розширення інструментарію грошово-кредитної політики, розробка та застосування нового монетарного режиму, що враховує основні напрями розвитку як грошово-кредитної політики центрального банку, так і фінансової політики держави;

5. Удосконалення інституційних засад розвитку та інструментарію регулювання фінансового сектору на основі координації діяльності і посилення політичної, операційної та фінансової незалежності регуляторів і органів, що відповідають за формування державної фінансової політики.

Криза також підтвердила, що потребують удосконалення інструменти, використовувани центральними банками та урядами в процесі фінансового управління. Під час кризи центральні банки провідних країн світу використовували широкий набір інструментів, рекомендованих монетарною теорією для таких ситуацій. Було суттєво знижено процентні ставки; підвищено рівень ліквідності банківської системи; банки одержали значні кредити під гарантії держави; використовувалася пряма фінансова підтримка урядом окремих фінансових інститутів. Наприклад, у Росії в 2009 році на підтримку ліквідності банківської системи було виділено 4 734.2 трлн. руб., що становило близько 11.4% ВВП. Тільки на збільшення акціонерного капіталу державних банків із федерального бюджету РФ було спрямовано 225.8 млрд. руб. [2, с. 38]. Однак у багатьох випадках їх використання не дало бажаних результатів.

Із метою здійснення стабілізацій-

ної політики ФРС США рекомендує центральним банкам нарощувати міжнародні резерви, керуючись такими критеріями їх адекватності:

- міжнародні резерви країни повинні перевищувати суму її короткострокового (до 12 місяців) зовнішнього боргу;
- становити приблизно 5–20% від грошового агрегату M2;
- покривати 3–4 місячний обсяг імпорту країни.

Цю пропозицію підтримали країни – члени ЄС і Японія. Проте Китай із цілком зрозумілих причин виступив категорично проти таких нововведень та проти встановлення як індикатора фінансової стабільності показника, що відображає різницю між номінальним і реальним обмінними курсами національної валюти.

Аналіз показників адекватності міжнародних резервів у окремих країнах світу свідчить про значну різницю їх значень. Так, наприклад, у Великобританії, Канаді та країнах Єврозони ці показники не відповідали нормативам, тоді як у Бразилії, Китаї, Кореї, Росії, Саудівській Аравії, Тайвані, Україні, Японії вони перевищували нормативні значення (див. таблицю 1). Проте, незважаючи на наявність значних обсягів міжнародних резервів, багатьом країнам важко було впоратися з наслідками фінансової кризи.

Наявність значних золотовалютних резервів дала змогу стабілізувати фінансову ситуацію, передусім на валютних ринках, однак їх обсяги значно зменшилися. Так, за період кри-

зи Росія використала понад 200 млрд. доларів США золотовалютних резервів, а Україна – близько 14 млрд. доларів США [1]. Тому, не перечуючи важливості показників міжнародних резервів для забезпечення фінансової стабільності, можна зробити висновок, що запропоновані порогові значення їх адекватності потребують більшого обґрунтування з урахуванням особливостей розвитку національних економік.

УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНИХ ЗАСАД РЕГУЛЮВАННЯ

До останнього часу у бізнес-середовищі переважала точка зору про високу ціну регулятивних вимог для фінансового сектору. Внаслідок цього для сучасних фінансових систем характерним залишається домінування ринкових стимулів порівняно з регулятивними обмеженнями. Проте, як свідчить практика, таке ставлення до регулювання значно шкодить процесу забезпечення фінансової стабільності. Тому потрібні нові підходи до організації регулювання та нагляду, перш за все на основі вдосконалення інституційних засад регулювання фінансового сектору шляхом координації діяльності та посилення політичної, операційної та фінансової незалежності регуляторів і органів, що відповідають за розробку та реалізацію державної фінансової політики.

Як свідчить світовий досвід, у посткризовий період істотно посилилася тенденція переходу багатьох

країн до інтегрованих систем регулювання фінансового сектору шляхом повного або часткового об'єднання функцій контролю та регулювання ринків банківських послуг, страхових послуг і цінних паперів. Тільки впродовж 2008–2010 років зміни у свої системи регулювання фінансових секторів внесли Бельгія, Великобританія, Греція, Ірландія, Іспанія, Італія, Литва, Португалія, Франція, Швейцарія та інші країни (див. таблицю 2). При цьому слід зазначити, що зміни в основному полягають у посиленні в процесах регулювання та нагляду за діяльністю установ фінансового сектору ролі центральних банків. На сьогодні з 27 країн – членів ЄС центральні банки беруть безпосередню участь у регулюванні та нагляді в 19-ти країнах. Єдиний незалежний регулятор існує в 8-ми країнах, і єдиний регулятор, створений на базі центрального банку, функціонує також у 8-ми державах (Ірландія, Литва, Люксембург, Нідерланди, Португалія, Словаччина, Франція, Чехія).

У Португалії функції контролю за поведінкою кредитних інститутів і фінансових компаній законодавчо закріплені за центральним банком у січні 2008 року. В Італії створено Файненшел Інтелідженс Юніт (Financial Intelligence Unit) – незалежний відділ Банку Італії. При цьому обидві країни використовують модифікований варіант нідерландської моделі твін пікс (“twin peaks”).

В Ірландії законодавство щодо реінтеграції фінансового регулювання в структурі центрального банку було прийнято в липні 2010 року. У складі Центрального банку Ірландії створено комісію, що відповідає за регулювання всього фінансового сектору. У Франції в 2010 році створено Службу пруденційного контролю – орган ліцензування та нагляду для всіх установ фінансового сектору, сектору платіжних та інвестиційних послуг, яка працює в тісному контакті з Банком Франції, а очолює її голова Банку Франції.

У червні 2010 року план зміни системи регулювання було оголошено у Великобританії. В складі Банку Англії з метою забезпечення пруденційного регулювання депозитних організацій, страховиків та інвестиційних банків створено Службу пруденційного регулювання. Крім того, створено Орган захисту споживачів і ринків, який регулює поведінку всіх

Таблиця 1. Показники адекватності міжнародних резервів окремих країн світу в 2007 і 2009 роках

Країна	Міжнародні резерви:					
	у місяцях імпорту		у % до M2		у % до короткострокового боргу	
	2007 р.	2009 р.	2007 р.	2009 р.	2007 р.	2009 р.
Бразилія	16.3	21.5	37.3	35.0	265.8	320.4
Великобританія	0.9	0.9	1.5	1.2	1.6	1.6
Єврозона	1.2	1.3	1.9	1.6	3.3	3.4
Канада	1.2	1.6	5.2	4.8	14.3	16.2
Китай	19.2	28.7	27.5	26.7	1 249.0	1 790.6
Корея	8.8	9.9	19.2	19.7	176.0	188.7
Мексика	3.7	4.8	17.5	18.5	256.2	252.9
Норвегія	9.0	8.0	22.7	17.3	34.7	35.6
Росія	20.9	25.1	71.5	77.0	408.1	522.6
Саудівська Аравія	31.7	68.4	171.0	176.3	1 066.5	1 376.7
Сінгапур	7.4	9.1	78.7	71.0	126.2	147.9
Тайвань	14.9	24.1	336.6	378.1	730.2	941.1
Україна	5.4	5.6	41.9	42.6	184.2	136.6
Швейцарія	3.4	7.4	11.2	15.2	7.5	22.5
Японія	18.3	21.8	146.8	122.9	225.0	185.7

Джерело: офіційний сайт ФРС США.

фінансових установ, включаючи й ті, нагляд за якими здійснює Служба пруденційного регулювання.

У травні 2010 року уряд Литви прийняв концепцію злиття трьох секторних органів регулювання та нагляду в єдиний регулятор фінансового ринку, що функціонує в межах центрального банку як окремий департамент. Від секторної моделі регулювання фінансового сектору в 2010 році відмовилася й Греція. Нині Банк Греції здійснює нагляд за кредитними та фінансовими інститутами, а саме: банками, страховими компаніями, факторинговими та лізинговими компаніями, посередниками, що діють у сфері грошових переказів і валютного обміну.

Отже, можна вважати, що система єдиного регулятора фінансового сектору в країнах – членах ЄС стала пе-

реважаючою. При цьому спостерігається тенденція до посилення в цих процесах ролі центральних банків і створення єдиного регулятора саме на їх основі, що, безсумнівно, сприятиме забезпеченню фінансової стабільності.

У 2010 році при ЄЦБ утворено Європейський комітет із системних ризиків (European Systemic Risk Board – ESRB), завдання якого полягає у ранньому виявленні фінансових проблем, подоланні можливих негативних наслідків і координації діяльності створених на початку 2011 року нових органів регулювання та нагляду за діяльністю фінансових ринків: Європейської банківської адміністрації, Європейської страхової та пенсійної адміністрації, Європейської ринкової та облігаційної адміністрації.

Із метою запобігання криз і підви-

щення рівня фінансової стабільності в 2010 році в США прийнято Закон про реформування фінансового сектору (Dodd-Frank Act), основні положення якого стосуються розширення повноважень і підвищення відповідальності ФРС, централізації нагляду, уніфікації фінансового регулювання, посилення моніторингу системних ризиків і створення механізмів їх подолання, а також визначення жорсткіших вимог до розміру капіталу та ліквідності банків.

Для моніторингу та запобігання системним ризикам створено Раду з нагляду за фінансовою стабільністю (Financial Stability Oversight Council), яка уповноважена розробляти рекомендації для всіх регуляторів, зокрема для ФРС, щодо вимог до капіталу, ліквідності, лівериджу, управління ризиками, а також правила поведінки великих фінансових корпорацій на фінансовому ринку. Високий статус цього органу засвідчує те, що раду очолює міністр фінансів, а до її складу входять представники федеральних регуляторних органів.

У складі ФРС США створено новий незалежний орган нагляду – Бюро фінансового захисту споживачів (Consumer Financial Protection Bureau), завдання якого полягає у захисті споживачів від недобросовісних продуктів і дій, а також у наданні споживачам повної інформації про фінансові організації та їх послуги.

Принципове значення має те, що в цьому законі вперше у світовій практиці розроблено спеціальний правовий механізм “виведення з ринку” (“впорядкованої ліквідації” – Orderly Liquidation) великих системно важливих фінансових корпорацій. Застосування цього механізму покладено на Федеральну корпорацію страхування депозитів. Він передбачає компенсацію витрат за рахунок учасників ринку, а не за рахунок платників податків [14]. Законом також чітко розмежовано сфери компетенції регуляторів, спрощено банківський нагляд, підвищено рівень узгодженості прийнятих рішень і підзвітності.

Таким чином, у посткризовий період у більшості країн відбуваються процеси формування нових монетарних режимів, спрямованих на забезпечення та підтримку цінової, фінансової та макроекономічної стабільності; удосконалюються механізми координації грошово-кредитної, бюджетно-податкової і загальної фінансової політики держави; посилюється роль центральних банків у процесах

Таблиця 2. Структури нагляду в країнах – членах ЄС

За станом на 01.03.2011 р.

Країни – члени ЄС*	Секторна модель	Модель “двох вершин”	Модель єдиного регулятора	Кількість установ, що відповідають за нагляд	Національний центральний банк має завдання або повноваження щодо нагляду за секторами**	Рік створення регулятора
Бельгія		X	X	1	X (НЦБ – Б,С)	2010
Болгарія	X			2	X (НЦБ – Б)	2003
Чехія			X	1	X (НЦБ – усі)	2006
Данія			X	1		1988
Німеччина			X	1	X (НЦБ – Б)	2002
Естонія			X	1		1999
Греція			X	1	X (НЦБ – Б, С)	2010
Іспанія	X			3	X (НЦБ – Б)	1988; 2008
Франція			X	1	X (НЦБ – усі)	2010
Ірландія			X	1	X (НЦБ – усі)	2010
Італія	X	X		4	X (НЦБ – Б)	2008
Кіпр	X			4	X (НЦБ – Б)	2001; 2002; 2003
Латвія			X	1		1998
Литва			X	1	X (НЦБ – усі)	2010
Люксембург			X	1	X (НЦБ – усі)	1999
Угорщина			X	1		2000
Мальта			X	1		2002
Нідерланди		X		2	X (НЦБ – усі)	2004
Австрія			X	1	X (НЦБ – Б)	2002
Польща			X	1		2006
Португалія		X	X	1	X (НЦБ – усі)	2008
Румунія	X			4	X (НЦБ – Б)	1994; 2000; 2005
Словенія	X			3	X (НЦБ – Б)	1994; 2000
Словаччина			X	1	X (НЦБ – усі)	2006
Фінляндія			X	1		2009
Швеція			X	1		1990
Великобританія		X	X	2	X (НЦБ – Б, С)	2010

Примітка.

* Перелік країн наведено відповідно до порядку, прийнятого в ЄС.

** У дужках позначено сектори, нагляд за якими здійснює центральний банк: Б – банківський; С – страховий; усі – всі сектори.

Джерело: складено автором на основі сайтів центральних банків і регуляторів фінансового сектору.

регулювання та нагляду за діяльністю установ фінансового сектору. □

Література

1. Аганбегян А.Г. О новой роли банков в финансировании послекризисного социально-экономического развития России (субъективные заметки) // Деньги и кредит. — 2011. — № 1. — С. 27–36.
 2. Алексашенко С., Миронов В., Мирошниченко Д. Российский кризис и антикризисный пакет: цели, масштабы, эффективность // Вопросы экономики. — 2011. — № 2. — С. 23–49.
 3. Гриценко А.А. Финансово-экономический кризис как исходный пункт обновления финансово-экономической архитектуры // Инициативы XXI века. — 2009. — № 2. — С. 30–34.
 4. Дувури Суббаро. Пересмотр финансовой структуры. Новое опре-

деление роли центрального банка // Финансы и развитие, МВФ, — 2010. — № 6. — С. 26–27.

5. Мартыненко В.В. Неизвестная политика Банка России. — М.: Издательство ИСПИ РАН, 2004. — 352 с.

6. Мищенко С.В. Новые тенденции в монетарной политике и регулировании финансовых систем // Финансы и кредит. — 2010. — № 40 (424). — С. 23–29.

7. Моисеев С.Р. Денежно-кредитная политика: теория и практика: учеб. пособие / С.Р. Моисеев. — М.: Московская финансово-промышленная академия, 2011. — 784 с.

8. Прасад Э. Пересмотр финансовой структуры. После краха // Финансы и развитие, МВФ, — 2010. — № 6. — С. 22–25.

9. Про Національний банк України // Закон України від 20.05.1999 р.

№ 679-ХІV.

10. Пул У. Пересмотр финансовой структуры. Принципы реформ // Финансы и развитие, МВФ. — 2010. — № 6. — С. 28–29.

11. Роджерс С. Таргетированию инфляции исполняется 20 лет // Финансы и развитие. — 2010. — № 3. — С. 46–49.

12. Симановский А.Ю. Кризис и реформа регулирования: отдельные аспекты // Деньги и кредит. — 2010. — № 12. — С. 7–15.

13. Эйфенгер С., Муягик Э. Возврат монетаризма. — Режим доступу: <http://www.germaniaplus.de/?p=9516>.

14. The Dodd-Frank Wall Street Reform and Consumer Protection Act (HR 4173). — Washington, 2010. — Режим доступу: http://frwebgate.access.gpo.gov/cgi-bin/getdo_c.cgi?dbname=111_cong_bills&docid=f:h4173enr.txt.pdf.

Запитання – відповідь/

Практичні питання регулювання валютних операцій

Як відомо, суб'єктами валютних правовідносин є фізичні особи, котрі поділяються на резидентів і нерезидентів. За якими критеріями встановлюється резидентність фізичної особи?

Визначення понять “резидент” і “нерезидент” та умови, на підставі яких встановлюється резидентність особи, регламентовані Декретом Кабінету Міністрів України “Про систему валютного регулювання і валютного контролю” (надалі – Декрет). При віднесенні фізичних осіб, які є суб'єктами валютних правовідносин, до категорії резидентів або нерезидентів слід керуватися положеннями підпунктів 5 та 6 статті 1 Декрету.

Так, резиденти – це фізичні особи (громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства), які мають постійне місце проживання на території України, у тому числі й ті, що тимчасово перебувають за кордоном.

Нерезиденти – це фізичні особи (іноземні громадяни, громадяни України, особи без громадянства), які мають постійне місце проживання за межами України, у тому числі й ті, що тимчасово перебувають на території України.

Можливості розширеного тлумач-

чення цих понять та переліку умов, за яких особи відносяться до категорії резидентів чи нерезидентів, Декрет не передбачає.

Документи, які є підставою для постійного проживання громадянина України на території України чи іншої держави, визначені законами України “Про громадянство України”, “Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України”, “Про порядок оформлення і видачі паспорта громадянина України”, затвердженим наказом Міністерства внутрішніх справ України від 15.06.2006 р. № 600, “Правилами оформлення і видачі паспорта громадянина України для виїзду за кордон і проїзного документа дитини, їх тимчасового затримання та вилучення”, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 31.03.1995 р. № 231.

У разі виїзду громадянина України на постійне проживання за кордон йому оформляється паспорт громадянина України для виїзду за кордон зі штампом “постійне проживання” та відповідним записом із зазначенням держави виїзду. Ця особа знімається з реєстрації місця проживання в Україні, про що ставиться відмітка в паспорті громадянина України. Постійне проживання такого громадянина України за кордоном підтверджується

паспортом громадянина України для виїзду за кордон зі штампом “постійне проживання” та відповідним записом.

Отже, відмітка про виїзд на постійне проживання із зазначенням країни виїзду у паспорті громадянина України є підтвердженням факту оформлення йому постійного проживання за кордоном і, згідно з положеннями Декрету, така особа є нерезидентом.

Відповідно до статей 3 та 25 Закону України “Про правовий статус іноземців”, пункту 11 “Правил в'їзду іноземців та осіб без громадянства в Україну, їх виїзду з України і транзитного проїзду через її територію”, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 29.12.1995 р. № 1074, іноземні громадяни постійно проживають в Україні за своїми національними паспортами з відміткою про наявність дозволу на постійне проживання та посвідки на постійне проживання.

Отже, іноземний громадянин, якому оформлено посвідку на постійне проживання в Україні і в паспортному документі якого відповідно стоїть відмітка про наявність дозволу на постійне проживання в Україні, є резидентом України.

Які функції агента валютного контролю виконує банк при зарахуванні на рахунок фізич-

ної особи-резидента в іноземній валюті коштів, перерахованих із його рахунку, відкритого за кордоном?

Сфера валютного контролю та функції державних органів визначені Декретом Кабінету Міністрів України “Про систему валютного регулювання і валютного контролю”, який є спеціальним законодавчим актом у сфері валютного регулювання та контролю. Виходячи зі статей 12 та 13 Декрету валютної операції за участю резидентів і нерезидентів підлягають валютному контролю. Як органи валютного контролю банки здійснюють контроль за валютними операціями, що проводяться резидентами і нерезидентами через ці банки.

Основні засади здійснення валютного контролю визначені Національним банком України в “Положенні про валютний контроль”, затвердженому постановою Правління Національного банку України від 08.02.2000 р. № 49.

Пунктом 1.2 цього положення передбачено, що валютний контроль полягає в запобіганні уповноваженими банками проведенню резидентами і нерезидентами через ці установи незаконних валютних операцій та/або своєчасному інформуванні у випадках та в порядку, встановленими законодавством, зокрема нормативно-правовими актами Національного банку України та відповідних державних органів про порушення резидентами і нерезидентами законодавства, пов'язаного з проведенням ними валютних операцій.

Відсутність у банках документів, які підтверджують правомірність проведення ними валютних операцій своїх клієнтів, за умови, що з дати здійснення цих операцій минуло не більше п'яти років, кваліфікується як нездійснення банками функцій агента валютного контролю.

Валютний контроль безпосередньо пов'язаний із валютними обмеженнями та вимогами щодо проведення валютних операцій. Тому при здійсненні валютного контролю банк має вимагати у клієнта саме ті документи, які згідно з вимогами валютного законодавства є підставою для проведення конкретної валютної операції і, відповідно, підтверджуватимуть її правомірність. У цьому і полягає ефективність валютного контролю — оцінити валютну операцію на відповідність вимогам валютного законодавства перед початком її прове-

дення та не допустити порушень.

При цьому перелік документів, які підтверджують правомірність валютної операції клієнта, визначається банком самостійно в кожному конкретному випадку залежно від виду такої валютної операції та вимог валютного законодавства стосовно порядку її проведення.

Зараховуючи іноземну валюту, що надійшла з-за кордону на поточний рахунок клієнта — фізичної особи з її рахунку, відкритого за кордоном, банк має перевіряти відповідність такої операції режиму рахунку, встановленому пунктом 7.12 Інструкції “Про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах”, затвердженій постановою Правління Національного банку України від 12.11.2003 р. № 492 (надалі — Інструкція), і не допускати зарахування коштів у разі невідповідності призначення платежу режиму рахунку.

Порядок зарахування коштів у іноземній валюті на рахунки банку та бенефіціарів визначений главою 4 Положення “Про порядок виконання банками документів на переказ, примусове списання і арешт коштів в іноземних валютах та банківських металів”, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 28.07.2008 р. № 216. Згідно з цим документом у разі надходження на користь фізичної особи коштів в іноземній валюті з-за кордону не на договірній основі банк перевіряє прізвище, ім'я та номер рахунку фізичної особи, яка не здійснює підприємницької діяльності та якій у банку відкрито рахунок. Банк зараховує ці кошти на поточний рахунок фізичної особи після з'ясування ним відсутніх/неточних реквізитів у повідомленні в порядку та в строки, визначені внутрішніми положеннями банку.

Пунктом 1.5 “Правил здійснення за межі України та в Україні переказів фізичних осіб за поточними валютними неторговельними операціями та їх виплати в Україні”, затвердженими постановою Правління Національного банку України від 29.12.2007 р. № 496, передбачено, що для отримання переказу фізична особа має подати до банку заяву на видачу готівки або документ, установлений відповідною платіжною системою на одержання переказу та паспорт або документ, що його замінює.

Якщо у банку виникають підозри щодо законності джерел походження

коштів, які перераховуються з-за кордону на користь фізичної особи-резидента, він має вчиняти дії, передбачені Законом України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом або фінансуванню тероризму”. Згідно зі статтями 5, 6, 7, 8, 11, 12 цього закону банк як суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний ідентифікувати осіб, які проводять фінансову операцію, з'ясувати можливість віднесення її до фінансової операції, що підлягає фінансовому моніторингу, та повідомити спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань фінансового моніторингу про осіб, котрі здійснюють цю фінансову операцію та її характер.

Також, слід зазначити, що для з'ясування суті діяльності клієнта банк має право витребувати, а клієнт зобов'язаний надати необхідні для цього документи. У разі відмови клієнта надати до банку відповідні документи банк, як передбачено статтею 64 Закону України “Про банки і банківську діяльність”, відмовляє в його обслуговуванні.

Який порядок зарахування на поточний рахунок фізичної особи-нерезидента іноземної валюти, ввезеної нею в Україну?

Згідно з пунктом 7.14 Інструкції “Про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах” на поточний рахунок фізичної особи-нерезидента в іноземній валюті зараховується, зокрема, готівкова валюта, ввезена в Україну і задекларована митному органу під час в'їзду в Україну. При зарахуванні на рахунок коштів у митній декларації ставиться відмітка уповноваженого банку, а копія митної декларації залишається в уповноваженому банку. Уповноважений банк може здійснити таке зарахування протягом року з часу оформлення митної декларації.

Тобто документом, який підтверджує джерела походження готівкової іноземної валюти, що була ввезена на територію України, є митна декларація.

При цьому можливість зарахування готівкової іноземної валюти на поточний рахунок фізичної особи-нерезидента на підставі митної декларації згідно з пунктом 7.14 Інструкції не залежить від тривалості перебуван-

ня особи на території України та кількості перетинів кордону. Умовою, за якої банк не може здійснити зарахування готівкової іноземної валюти на поточний рахунок фізичної особи-нерезидента на підставі митної декларації, є закінчення річного терміну з часу її оформлення.

Якщо на оригіналі митної декларації, яка оформлялася під час попередніх в'їздів фізичної особи-нерезидента в Україну, відсутні відповідні відмітки уповноваженого банку про зарахування готівкової іноземної валюти на поточний рахунок фізичної особи-нерезидента і річний термін із часу її оформлення не минув, така митна декларація є підставою для зарахування готівкової іноземної валюти на поточний рахунок фізичної особи-нерезидента.

Який порядок реалізації нерухомого майна фізичних осіб, котрі виїхали на постійне або тимчасове проживання за кордон?

Як зазначалося вище, виходячи з критеріїв Декрету, якщо фізична особа виїхала на постійне проживання за кордон і має відмітку в паспортному документі про постійне проживання за кордоном – вона є нерезидентом. Якщо фізична особа виїхала на тимчасове проживання за кордон (наприклад, виїхала для роботи, навчання на певний строк із подальшим поверненням в Україну) і має відмітку в паспортному документі про тимчасове проживання за кордоном, то ця особа відповідно вважатиметься резидентом України.

Відкриття поточного рахунку фізичній особі здійснюється в порядку, передбаченому главою 6 Інструкції “Про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах”.

Для проведення операцій, пов'язаних із реалізацією нерухомого майна фізичної особи, яка виїхала на постійне або тимчасове проживання за кордон, слід виходити з режиму поточних рахунків у гривні та іноземній валюті, передбаченого для фізичних осіб-резидентів пунктами 7.8, 7.12, 7.13 глави 7, а для фізичних осіб-нерезидентів – пунктами 7.10, 7.11, 7.14, 7.15 глави 7 Інструкції. Згідно з режимом цих рахунків допускається можливість здійснення як безпосередньо власником рахунку, так і за його розпорядженням довіреною особою зарахування на поточний рахунок коштів у гривні, отри-

маних за реалізоване власне майно, списання з цього рахунку гривні для її продажу на міжбанківському валютному ринку України та зарахування отриманої від такого продажу іноземної валюти на поточний рахунок у іноземній валюті для подальшого переказування цих коштів за кордон.

Купівля для фізичної особи-нерезидента іноземної валюти за кошти в гривні, отримані від його реалізованого нерухомості, здійснюється згідно з пунктом 5 глави 2 розділу II, а для фізичної особи-резидента – згідно з пунктом 4 глави 2 розділу II Положення “Про порядок та умови торгівлі іноземною валютою”, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 10.08.2005 р. № 281. Так, фізичні особи-нерезиденти купують іноземну валюту з поточних рахунків з метою переказу за межі України на підставі заяви та оригіналу договору про продаж майна (за винятком майна, яке має статус інвестиції нерезидента в Україну), а фізичні особи-резиденти – на підставі заяви та документів, передбачених “Правилами здійснення за межі України та в Україні переказів фізичних осіб за поточними валютними неторговельними операціями та їх виплати в Україні”, затвердженими постановою Правління Національного банку України від 29.12.2007 р. № 496, що свідчать про наявність у фізичних осіб підстав для здійснення переказів іноземної валюти за межі України.

Переказування за кордон іноземної валюти, отриманої від продажу нерухомості такої фізичної особи, має здійснюватись відповідно до вказаних вище правил.

Так, згідно з пунктом 2.2 правил переказу за кордон із власних поточних рахунків у іноземній валюті громадян України, які виїжджають на постійне місце проживання, здійснюються без обмеження суми на підставі паспорта громадянина України для виїзду за кордон з відміткою про виїзд на постійне місце проживання із зазначеним країною виїзду.

У разі виїзду фізичної особи на тимчасове проживання за кордон переказування за межі України на її користь іноземної валюти, отриманої від реалізації її майна, має здійснюватись згідно з підпунктом “і” пункту 1.2 та підпунктом “б” пункту 2.1 зазначених вище правил, які передбачають переказування за кордон із поточного рахунку фізичної особи-резидента іноземної валюти без обмежень сум на

підставі підтверджуючих документів.

Як проводиться зарахування довіреною особою на поточний рахунок фізичної особи-резидента готівкової іноземної валюти?

Згідно з режимом функціонування поточних рахунків фізичних осіб у іноземній валюті, визначеним пунктом 7.12 глави 7 Інструкції, на поточний рахунок в іноземній валюті фізичної особи-резидента зараховується готівкова іноземна валюта, внесена/переказана власником рахунку.

При цьому відповідно до статей 237 та 244 Цивільного кодексу України, однією з форм здійснення громадянами та юридичними особами своїх цивільних прав та обов'язків є представництво. Представництво, яке ґрунтується на договорі, може здійснюватися за довіреністю.

Отже, на поточний рахунок в іноземній валюті фізичної особи-резидента може бути зарахована готівкова валюта як власником рахунку, так і за його дорученням іншою особою на підставі довіреності.

Як передбачено пунктом 7.2 глави 7 Інструкції, якщо в процесі обслуговування поточного рахунку його власник – фізична особа надає право розпорядження рахунком іншій фізичній особі, то довірена особа під час першого звернення до банку з метою використання рахунку має пред'явити паспорт або документ, який його замінює, і підтвердити свої повноваження щодо розпорядження рахунком. Документ, що підтверджує право розпорядження рахунком довіреною особою (довіреність або копія довіреності, засвідчена нотаріально), зберігається в справі з юридичного оформлення рахунку.

Довіреність на здійснення довіреною особою видаткових операцій за рахунком фізичної особи може бути посвідчена уповноваженим працівником банку, якщо вона складається в банку в присутності власника рахунку та довірених осіб (пункт 7.1 глави 7 Інструкції). Стосовно посвідчення довіреності на здійснення довіреною особою прибуткових операцій за рахунком фізичної особи, то, виходячи із загальноправового принципу аналогії закону, така довіреність може посвідчуватися в аналогічному порядку. □

Матеріал підготовлено співробітниками юридичного департаменту Національного банку України.

Дослідження/**Віктор Козюк**

Доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економічної теорії
Тернопільського національного
економічного університету

Наталія Атамась

Аспірант кафедри економічної теорії
Тернопільського національного
економічного університету

Макроекономічний аналіз рівня та структури доларизації вітчизняної економіки

Доларизація як процес підтримання активів та формування пасивів у твердій валюті використовувалася у вітчизняній економіці ще за часів перебування України у складі СРСР. На початку 1990-х вона не сприймалася як серйозна проблема, спроможна істотно впливати на макроекономічні процеси, однак розглядалася як імовірна у випадку, коли внутрішня конвертованість буде оголошена швидше, ніж відбудеться макроекономічна стабілізація. Сьогодні ж доларизація активно прогресує і є однією з причин прорахунків під час розроблення Національним банком основних параметрів монетарної політики, що негативно впливає на всі сфери економіки й потребує глибокого аналізу та пошуку ефективних дедоларизаційних заходів.

У статті досліджено особливості прояву феномену доларизації в Україні, розкриваються основні причини та аналізується рівень доларизації вітчизняної економіки в розрізі доларизації грошової маси, депозитів, кредитів та динаміки зовнішнього боргу приватного сектору.

Глобальна фінансова криза загострила серйозні проблеми, які нагромаджувалися в економіці. Це стосується також і прогресуючої доларизації, що перешкоджає Національному банку реалізувати ефективну монетарну політику. Нинішня ситуація вимагає від України розробки та впровадження комплексної дедоларизаційної політики, яка б нівелювала викривлення в грошово-кредитній сфері та допомогла стабілізувати економічні процеси. Саме тому дослідження проблем доларизації актуальне для вітчизняної економіки та потребує глибокого макроекономічного аналізу.

Активно досліджувати феномен доларизації розпочали тільки наприкінці 1970-х рр. у відповідь на макроекономічні труднощі, пов'язані з доларизацією, в країнах Латинської Америки. Різниця в рівнях інфляції в цих країнах, на думку П.Відотті та К.Родрігеза [9], є основною причиною доларизації трансакцій та підтримання залишків у твердій валюті. А.Галіно та Л.Лейдерман [8] дослідили доларизацію у вищезгаданих країнах та її кореляцію з інфляцією. С.Рейнхарт, К.Рогофф, М.Савастано [12] оцінили композитний індекс доларизації, який враховує співвідношення між доларизованими депози-

тами та агрегатом “широкі гроші”, зовнішнім боргом та ВВП, зовнішнім боргом приватного сектору та зовнішнім боргом у цілому. Рівень доларизації активів для країн колишнього СРСР із розрахунком показника частки депозитів у іноземній валюті до загального обсягу депозитів та співвідношення депозитів у іноземній валюті до “широких грошей” аналізують О.Гаврилишин та Ч.Беддіс [10]. Чимало досліджень доводять, що рівень інфляції в цих країнах на початку ринкової трансформації цілковито зумовлений монетарними факторами (Р.Кокошинські, В.Сиденко, В.Шевчук, О.Пе-

трик) [3, 6]. А.Галіно та Л.Лейдерман, Р.Ренхарк та М.Нозакі, В.Козюк роблять спробу пояснити природу доларизації з різних точок зору, а не лише з позицій монетарної політики [1, 2]. Г.Кальво та К.Рейнхарт стверджують, що доларизація пасивів є одним із найсуттєвіших факторів, які спонукають країни з ринками, що виникають, вдаватися до підтримання сталих валютних курсів. О.Береславська та О.Дзюблюк досліджують окремі аспекти доларизації економіки України та її впливу на динаміку економічного розвитку.

З огляду на це, метою статті є детальний макроекономічний аналіз рівня та структури доларизації економіки України, причин її виникнення та особливостей впливу на макроекономіку, зокрема на реалізацію монетарної політики.

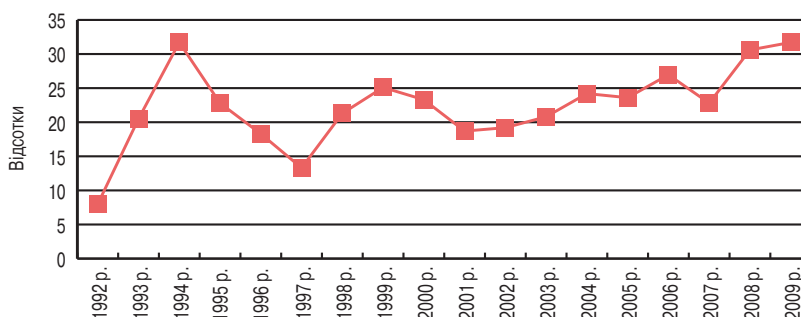
ПРИЧИНИ ПОЯВИ ДОЛАРИЗАЦІЇ ТА ЗМІНА ЇЇ ФОРМ

Доларизація на ранньому етапі ринкової трансформації здебільшого проявляється у валютному заміщенні. У багатьох постсоціалістичних країнах валютне заміщення стало основою для розвитку інших форм доларизації.

Українська економіка є характерним прикладом прогресуючої доларизації. Після подолання гіперінфляції та в період високих темпів економічного зростання інфляція в Україні так і не набула значень, необхідних для забезпечення цінової стабільності. Тому прогресувало валютне заміщення. Невипадково в грошово-кредитній та банківській статистиці НБУ до 1997 року навіть використовується показник “валютні заощадження”, а вже з 1998 року – показник “депозити (за класифікаційними категоріями) в національній та іноземній валюті”. У 1994 році Національним банком було заборонено встановлювати ціни для внутрішніх розрахунків у іноземній валюті, що привело до її витіснення з легального грошового обігу. Однак завдяки подальшій стабілізації у банківській сфері та лібералізації валютного законодавства акумульовані за перші роки реформ грошові кошти в іноземній валюті стали основою для формування банківських депозитів у іноземній валюті.

Аналізуючи рівень доларизації економіки України, зупинимось детальніше на таких основних її формах: доларизація грошової маси, до-

Графік 1. Частка грошової маси М3 в іноземній валюті у загальній структурі грошового агрегату М3

Джерело: за даними НБУ.

Примітка. До 1994 р. агрегат М3 був еквівалентний агрегату М2.

ларизація депозитів, доларизація кредитів, динаміка зовнішнього боргу приватного сектору.

ВПЛИВ ДОЛАРИЗОВАНОЇ КОМПОНЕНТИ М3 НА ПОВЕДІНКУ ГРОШОВОЇ ПРОПОЗИЦІЇ

Доларизація грошової маси відображає вплив її доларизованої компоненти на поведінку грошової пропозиції в цілому. Тому показник доларизації грошової маси, виражений часткою грошової маси М3 в іноземній валюті, не тотожний показнику доларизації депозитів. Він відображає загальний макроекономічний монетарний ефект перебування в обігу доларизованої готівки та доларизованих активів. Динаміку цього ефекту відображено на графіку 1.

Аналіз поведінки показника, представленого на графіку 1, виявляє такі закономірності:

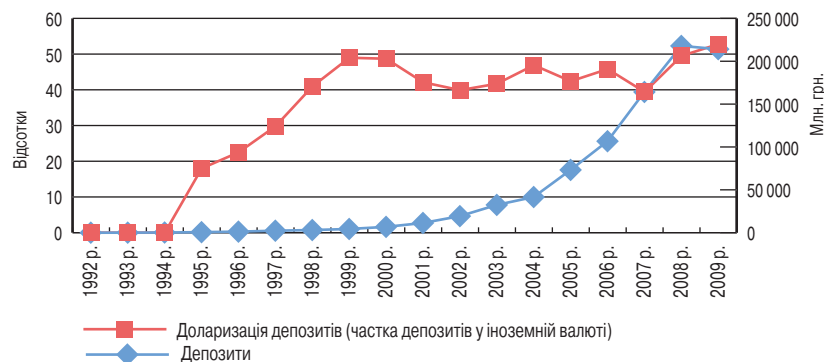
- різке його зростання з 1992-го до 1994-го року свідчить про поси-

лення значення доларизованої компоненти грошової маси в умовах гіперінфляції. Подальше її зменшення спричиняє позитивну тенденцію до оздоровлення макроекономічної ситуації та істотного зниження рівня інфляції у 1997 році;

- підвищення цього показника у 1998 році та подальше зниження у 2001 році є проявом реакції грошової пропозиції на кризу 1998 року та поступову девальвацію гривні. Зауважимо, що вона була спричинена не лише зміною структури грошової маси, а й передусім реакцією економічних агентів на кризу та різке загострення макроекономічної нестабільності;

- збереження у подальшому тенденції до зростання частки грошової маси М3 в іноземній валюті може бути підтвердженням того, що зміна структури грошової маси не є арифметичним ефектом номінальної зміни валютного курсу. При збереженні відносно сталого (з незначним ре-

Графік 2. Динаміка депозитів та рівень їх доларизації

Джерело: за даними НБУ.

вальваційним ухилом) валютного курсу в зазначений період постійне зростання доларизації грошової пропозиції відображає зміну тренду інфляції в 2001–2003 роках.

ДОЛАРИЗАЦІЯ ДЕПОЗИТІВ, ПРЯМІ ТА НЕПРЯМІ КАНАЛИ ВПЛИВУ НА ЇЇ ТРЕНД

Цінова нестабільність сприймається як фактор майбутньої девальвації навіть в умовах, коли в окремому поточному періоді стабільність валютного курсу та зростання номінальних доходів роблять невідгідним чи неефективним валютне заміщення і доларизацію активів. Ця закономірність підтверджує висновки досліджень про те, що погіршення платіжного балансу та ризик майбутньої девальвації чутливіші до зміни внутрішньої інфляції, ніж до валютного курсу [6].

Реальна ревальвація є вагомим фактором макроекономічної дестабілізації, що підтверджується дослідженнями вразливості економік країн із ринками, що виникають [3; 4; 13]. Отже, практика запобігання номінальній ревальвації в трансформаційних країнах повинна сприйматись як ланка замкнутого кола, в якому девальваційне зміщення націлене на підтримання макроекономічної стабільності (принаймні мінімізацію ризику погіршення платіжного балансу), але цим самим заохочується доларизація.

Масштабність інфляційних очікувань в Україні можна визначити, аналізуючи доларизацію активів чи доларизацію депозитів у вітчизняній економіці. На графіку 2 видно, що поруч із вагомим та швидким зростанням обсягів депозитних вкладів у

банківську систему України рівень їх доларизації також прогресує.

Після гіперінфляції в Україні доларизація депозитів зростала набагато швидше, ніж їх обсяги, що свідчило про недовіру економічних агентів до майбутньої монетарної політики та про їх невпевненість у ефективності макроекономічної стабілізації. Кризові події 1998–1999 рр. прискорили доларизацію депозитів. У 1999 році Україна опинилася на межі дефолту, і лише вдала реструктуризація зовнішніх облігаційних зобов'язань у 2000 році та структурні реформи бюджету й енергоринків істотно поліпшили ситуацію. Зниження інфляції та стабілізація курсу гривні одразу позначилися на зниженні рівня доларизації депозитів. Однак із 2003 року, як і у випадку з доларизацією грошової маси, ситуація почала погіршуватися. Загалом рівень доларизації зріс і залишався нестабільним до 2008 року. Досяг свого піку – понад 50% – у 2009 році.

Беручи до уваги те, що функціонально (з точки зору поведінки економічних агентів) доларизація грошової маси та доларизація депозитів відрізняються, інфляція та зміни валютного курсу не повинні вважатися єдиними детермінантами зростання частки депозитів у іноземній валюті. Рівень та динаміку процентних ставок також слід враховувати, оскільки вони можуть прямо впливати на мотивацію економічних агентів щодо попиту на депозити та валюту їх деномінації. Непрямі канали впливу теж важливі. Частина готівкових заощаджень у валюті поповнила валютні депозити в умовах поліпшення ситуації у банківській сфері. Також цьому сприяло зростання добробуту населення та відкритість економіки. Не-

випадково, що експоненціальне збільшення обсягів депозитних вкладів у 2000-х рр. призвело до багаторазового фізичного збільшення обсягів депозитів у валюті, причому їх частка залишалася в межах 35–50%.

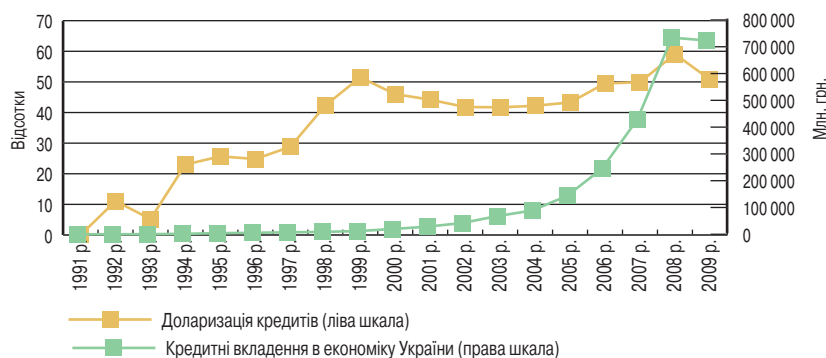
Характер монетарної політики є ключовим із точки зору підтримання позитивних реальних процентних ставок. Як доводять теоретичні дослідження, підтримання реальних від'ємних ставок свідчить або про серйозну небезпеку прискорення інфляції (як це мало місце у 1970-х рр.), або про погіршення стану в фінансовому секторі, спричиненим так званим феноменом пошуку доходності (2000-ті рр.) [7, с. 45]. З іншого боку, чим більше національна фінансова система інтегрується з глобальними фінансовими ринками, тим ширшими стають можливості формування пасивів із джерел, які можуть бути альтернативою внутрішнім депозитам. Вплив центробанку на це з допомогою процентних ставок може виявитися обмеженим, що потребує агресивнішого застосування такого інструменту, як обов'язкові резерви. Якщо центральний банк не реагує на тривале підтримання від'ємних ставок за депозитами, це свідчить про те, що він проводить експансивну монетарну політику, навіть якщо контролює зростання грошової бази – монетарна експансія забезпечується експансією банківського кредиту. Україна може бути емпіричним підтвердженням цього [2].

ЕМПІРИЧНИЙ АНАЛІЗ РОЗГОРТАННЯ ДОЛАРИЗАЦІЇ АКТИВІВ

Доларизація кредитних вкладень, з точки зору динаміки обсягу кредитів та структури їх валютної деномінації, розвивається подібно до доларизації депозитів. Графік 3 показує, що нарівні з експоненціальним зростанням обсягів кредитних вкладень у економіку майже половина з них здійснюється у твердій валюті, що істотно витісняє гривню з фінансових операцій.

Розвиток економіки України у період після подолання гіперінфляції засвідчує, що під час істотної макроекономічної нестабільності перших років ринкової трансформації рівень доларизації кредитів був відносно незначний і одразу після подолання гіперінфляції становив близько 30%. Девальвація гривні істотно впливає на підвищення рівня доларизації. Це

Графік 3. Динаміка кредитних вкладень в економіку України та їх доларизація

Джерело: за даними НБУ.

явище можна пояснити як посиленням кредитних вимог, так і зміною структури грошової пропозиції під час кризових явищ. Мається на увазі, що під час криз як 1998–1999 рр., так і 2008–2009 рр. обсяги гривневої грошової пропозиції зменшувалися відповідно до політики НБУ, спрямованої на зменшення цієї пропозиції та зв'язування гривневої ліквідності банків із метою обмеження її впливу на валютний ринок та погіршення перспектив формування валютного курсу. Підвищення рівня доларизації кредитів у такі періоди засвідчує, що на пропозицію кредитів у іноземній валюті, якщо вона вже перебуває на балансах комерційних банків, монетарна політика істотно не впливає.

Водночас розгортання доларизації кредитів за умов їх фізичного зростання є свідченням значно більшого насичення грошового обігу України іноземною валютою порівняно з періодом початку ринкових трансформацій. Доларизація кредитної експансії можлива виключно в умовах істотного розширення доступу до глобальних фінансових ринків та нарощування операцій на них у абсолютному вимірі.

Іншим суперечливим моментом у розгортанні доларизації кредитів у економіці України є те, що з 2000 року спостерігається її повільне зниження після першого пікового значення у понад 50% у 1999 році, яке тривало до 2003 року. Надалі рівень доларизації кредитів почав невпинно зростати разом із кредитною експансією, властивою вітчизняній економіці у цей період. Зростання доларизації кредитів є не виправданим через тенденцію до зниження номінальних і реальних процентних ставок за гривневими позиками та звуження диференціалу процентних ставок за гривневими та валютними кредитами, яке розпочалося саме з цього періоду.

Найнесподіванішим у сфері доларизації кредитів є те, що у 2006 році реальні середньозважені у річному обчисленні ставки за кредитами (номінальні за мінусом інфляції) наблизилися до нуля, а у 2007–2008 рр.

Роки	Інфляція/ доларизація кредитів
1996–2009 рр.	$Y = -0.1699x + 46.597$; $R^2 = 0.0363$
1997–2009 рр.	$Y = 0.4727x + 39.124$; $R^2 = 0.2238$

Джерело: за даними НБУ.

Номінальні кредитні ставки у гривні/ доларизація кредитів	Номінальні кредитні ставки у валюті/ доларизація кредитів	Реальні кредитні ставки у гривневих кредитах/ доларизація кредитів	Різниця між кредитними ставками у гривневих та валютних кредитах/ доларизація кредитів
$Y = -0.1713x + 50.427$; $R^2 = 0.1311$	$Y = -0.1043x + 48.275$; $R^2 = 0.0049$	$Y = -0.3795x + 50.21$; $R^2 = 0.4367$	$Y = -0.0701x + 47.817$; $R^2 = 0.0209$

Джерело: за даними НБУ.

стали взагалі від'ємними. Якщо взяти до уваги, що вартість валютних кредитів у номінальному вираженні істотно не змінилася, то з формально-теоретичної точки зору тенденція до доларизації кредитів є подібною, навіть якщо доларизація депозитів за аналогічних від'ємних реальних процентних ставок цілком резонна.

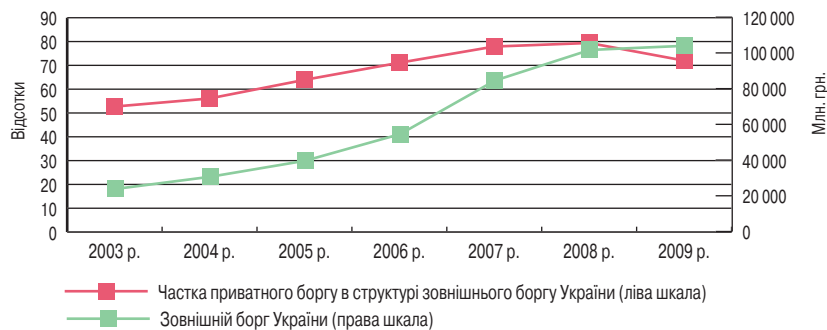
Емпіричний аналіз розгортання доларизації активів також свідчить про те, що в економіці України спостерігаються парадоксальні тенденції, які не вписуються в загальну теоретичну картину доларизованої економіки (див. таблицю 1). З таблиці 1 видно, що характер зв'язку між зростанням цін та рівнем доларизації кредитів істотно відрізняється, якщо порівнювати 1996–2009 рр. та 1997–2009 рр.

Так, у 1996–2009 рр. спостерігається обернена залежність між рівнем інфляції та доларизації кредитів. Це можна було б пояснити гіпотезою І.Фішера про перевагу запозичень у тій валюті, яка знецінюється. Однак таке припущення слід визнати сумнівним, оскільки усунення з числового ряду даних за 1996 рік, протягом якого спостерігалася висока інфляція, що була відголоском гіперінфляції, повністю змінює картину: залежність стає прямою, а щільність зв'язку різко зростає. Тобто низький рівень доларизації у 1996 році порів-

няно з рівнем інфляції слід пов'язувати з відсутністю валютних коштів у масштабах, які б дали змогу сформуватися вищому рівню доларизації. Впродовж 1997–2009 рр. спостерігалось зниження інфляції, яке супроводжувалося прогресуванням доларизації, отже, макроекономічна експансія стимулювала зростаючий попит на валютні кредити. Зв'язок між рівнем доларизації кредитів та іншими змінними також не відповідає теоретичним припущенням (див. таблицю 2).

Як видно з таблиці 2, номінальні ставки за гривневими кредитами та процентний диференціал (різниця між кредитними ставками за гривневими та валютними кредитами) фактично перебувають в оберненій залежності від рівня доларизації, що суперечить теоретичним припущенням. Номінальні ставки за валютними кредитами перебувають у передбачуваному напрямі зв'язку з рівнем доларизації кредитів, але щільність цього зв'язку вкрай низька. Що ж до реальних ставок за гривневими кредитами, то вони перебувають у досить щільному оберненому зв'язку з часткою кредитів у іноземній валюті. На перший погляд це суперечить логіці доларизованої економіки та ставить під сумнів намагання економічних агентів таким чином мінімізувати вартість гривневих зобов'язань.

Графік 4. Динаміка зовнішнього боргу та його частки, що припадає на приватний сектор

Джерело: за даними НБУ.

Грунтовніший аналіз свідчить, що така ситуація могла скластися у високодоларизованій економіці, в якій встановлення високих реальних ставок збіглося в часі з обмеженим доступом до дешевших валютних ресурсів (наприклад, на глобальних ринках), а від'ємні ставки припали на період макроекономічної експансії, коли через доступність дешевших валютних коштів почалося витіснення кредитів у національній валюті. Проте ця закономірність лише теоретична і не може не відображати реальні причинно-наслідкові зв'язки.

Отже, на відміну від доларизації депозитів, доларизація кредитів в Україні не має логічного пояснення. Ірраціональна, на перший погляд, поведінка економічних агентів зумовлена, на нашу думку, трьома основними факторами:

- реальна вартість гривневих кредитів насправді не відображається повністю в офіційній статистиці;

- економічні агенти мали імпліцитні гарантії щодо валютного курсу або ж номінальна ревальвація сприймалась як рівноважний тренд, у зв'язку з чим знижувався гривневий еквівалент валютних кредитів;

- банківські установи свідомо заохочували кредитування в іноземній валюті.

ЗОВНІШНІЙ БОРГ ПРИВАТНОГО СЕКТОРУ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЗРОСТАННЯ ДОЛАРИЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Найістотнішим фактором доларизації банківських пасивів є можливість запозичень на глобальних фінансових ринках. Саме завдяки банківським запозиченням суттєво змінилася структура зовнішнього боргу України. Як видно на графіку 4, впродовж 2000-х рр. він стрімко зростає насамперед за рахунок запозичень приватного сектору.

У 2003 році зовнішній борг не перевищував 20 млрд. доларів США, а частка приватного боргу не досягала 60% і вже на той час була дуже високою, що свідчить про істотний рівень доларизації пасивів приватного сектору. На 2009 рік зовнішній борг становив понад 100 млрд. доларів, а частка приватного сектору, досягнувши максимуму – близько 80% напередодні кризи, – знизилася до 72%. Збереження тенденції до збільшення боргу в кризовий період при зниженні частки приватного сектору відображає

спроби уряду зменшити негативні наслідки кризи для сукупного попиту за рахунок збільшення запозичень. Реалізація стабілізаційної програми за угодою з МВФ також вплинула на зростання зовнішнього боргу.

Це поглибило проблему надмірної експансії попиту у вітчизняній економіці внаслідок швидкого зростання приватних запозичень. Сучасні дослідження з приводу експансії фінансового сектору свідчать, що швидке зростання боргів у ньому та нарощування внутрішнього кредиту набагато суттєвіше впливає на погіршення платіжного балансу, ніж на збільшення обсягів випуску [11, с. 29]. Це підтверджує, що необхідність збільшення зовнішнього боргу держави зі стабілізаційною метою є прямим наслідком експансії приватних запозичень, які розігрівали внутрішній попит, що не стримувався засобами макроекономічної політики, а прискорював інфляцію, занижував номінальні гривневі ставки й ставав прямим фактором впливу на прискорення доларизації активів та пасивів в Україні. Банківська система виявилася ключовим елементом системного процесу поглиблення доларизації пасивів. Зростання доларизації кредитних укладень в економіку України слід пов'язувати з тим, як під впливом банківських запозичень змінювалася структура зовнішнього боргу України.

Нарощування зовнішніх запозичень банків, яке різко обмежилося під час кризи, засвідчує формування в Україні асиметричної доларизації пасивів. Банківська система виявилася одразу доларизованою за активами та пасивами, що на функціональному рівні знижує вразливість до зміни валютного курсу. Приватному сектору також притаманна доларизація активів та пасивів, однак вона не компенсує ризик зміни курсу. Швидке зростання запозичень приватного сектору, особливо банків, та істотніша доларизація довгострокових кредитів порівняно з короткостроковими також підтверджує актуальність для України традиційної проблеми так званого первородного гріха – неспроможності здійснювати запозичення на тривалий термін і під низькі проценти у власній валюті. Монетарна політика, що неспроможна контролювати інфляцію та підтримувати реальні позитивні ставки, є ключовим фактором зростання рівня доларизації вітчиз-

няної економіки. У свою чергу, доларизація також справляє істотний вплив на реалізацію монетарної політики. □

Література

1. Козюк В.В. *Державний борг в умовах ринкової трансформації економіки України*. – Тернопіль: Картоблани, 2002. – 238 с.
2. Козюк В.В. *Монетарні засади глобальної фінансової стабільності*. – Тернопіль: THEU, Економічна думка, 2009. – 728 с.
3. Кокоцинські Р. *Грошово-кредитна політика та політика валютного курсу під час періоду трансформації: досвід та рекомендації* // Хоффманн Л., Мьоллерс Ф. *Україна на шляху до Європи*. – К.: Фенікс, 2001. – С. 235–244.
4. Попов В. *Уроки валютного кризиса в России и других странах* // *Вопросы экономики*. – 1999. – № 6. – С. 100–122.
5. Сабов З.А. *Валютная конвертируемость в переходный период*. – Спб.: Издательство С.-Петербургского университета, 1998. – 312 с.
6. Шевчук В. *Платіжний баланс і макроекономічна рівновага в трансформаційних економіках: досвід України*. – Львів: Каменяр, 2001. – 495 с.
7. Borio C., White W. *Whither Monetary and Financial Stability? The Implications of Evolving Policy Regimes* // *BIS Working Paper*. – 2004. – № 147. – P. 1–51.
8. Galino A., Leiderman L. *Living with Dollarization and the Route to Dedollarization* // *Inter-American Development Bank Working Paper*. – 2005. – № 526. – P. 1–59.
9. Guidotti P., Rodriguez C. *Dollarization in Latin America. Gresham Law in Reverse?* // *IMF Staff Papers*. – 1992. – Vol. 39. – № 3. – P. 518–544.
10. Havrylyshyn O., Beddies Ch. *Dollarization in Former Soviet Union: From Hysteria to Hysteresis* // *Paper Presented on Dubrovnik Economic Conference, June 2002*. – 2002. – P. 9.
11. Hume M., Sentance A. *The Global Credit Boom: Challenges for Macroeconomics and Policy* // *Bank of England Discussion Paper*. – 2009. – № 29. – P. 1–60.
12. Reinhart C., Rogoff K., Savastano M. *Addicted to Dollars* // *NBER Working Paper*. – 2003. – № 10015. – P. 17.
13. Sachs J., Tornell A., Velasco A. *Financial Crises in Emerging Markets: The Lessons from 1995*. // *Brookings Papers on Economic Activity*. – 1996. – № 1. – P. 147–198.

Дослідження/

Інна Вядрова

Заступник директора Харківського інституту банківської справи
Університету банківської справи
Національного банку України,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри банківської справи

Ірина Добровольська

Аспірант Університету банківської справи
Національного банку України

Статистичні оцінки узгодженості між заощадженнями населення та їх коштами на депозитних рахунках у банках

Сталий розвиток банків значною мірою залежить від довіри до них з боку населення. Це зумовлено тим, що в структурі залучених ресурсів частка коштів фізичних осіб доволі значна. За оцінками науковців, великою є і частина готівкових коштів, що перебувають поза банками. Потенційний обсяг цих грошей визначає можливості нарощування банківської ресурсної бази. У статті зроблено спробу оцінити ці джерела залучення коштів українськими банками. Зокрема, досліджено динаміку обсягів доходів населення та заощаджень фізичних осіб, зобов'язань банків за коштами, залученими на їх рахунки. Побудовано регресійні рівняння, які можуть застосовуватися з метою аналізу змін в обсягах коштів, залучених на депозитні рахунки населення.

Банки та їх діяльність — невід’ємна складова економічних і фінансових відносин у суспільстві, ключову функцію в яких виконує населення, проявляючи свою активність, зокрема, на ринку банківських послуг. Значущість банків визначається насамперед їх роллю у відтворювальній структурі економіки, здатністю акумулювати і трансформувати грошові ресурси з фінансового до реального сектору економіки.

Остання фінансово-економічна криза ще раз показала, який суттєвий вплив на стабільність функціонування банків можуть справляти кошти населення, покладені на депозитні рахунки. Особливо істотним

цей вплив стає у випадку послаблення довіри вкладників до банків та у разі значних коливань обсягів залучених коштів.

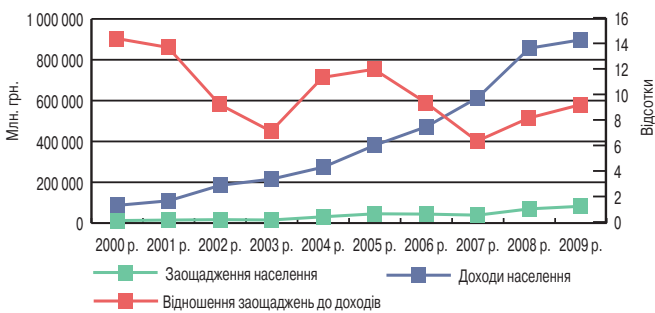
Прикладні напрями застосування заощаджень населення у структурі ресурсної бази банків, зокрема як основного джерела інвестиційного ресурсу економіки, досліджуються у численних працях науковців.

Наприклад, О.Ватаманюк та А.Берегуля аналізують сутність і зміст категорії “заощадження” з позиції класичної економічної теорії [1, 4]. А.Вдовиченко розробляє способи врахування валютних готівкових заощаджень населення, які формують найпотужніші потоки валюти у секто-

рі домогосподарств [6]. Д.Буркальцева досліджує ту частину заощаджень домогосподарств, яка залучається комерційними банками [3]. В.Міщенко та В.Жупанин пропонують застосовувати механізм залучення заощаджень населення на основі випуску казначейських зобов’язань [9], а В.Карковська та Я.Петренко — механізм трансформації заощаджень в інвестиції та методи прогнозованого використання скоригованого наявного доходу і нагромадження капіталу секторами економіки України [8, 10].

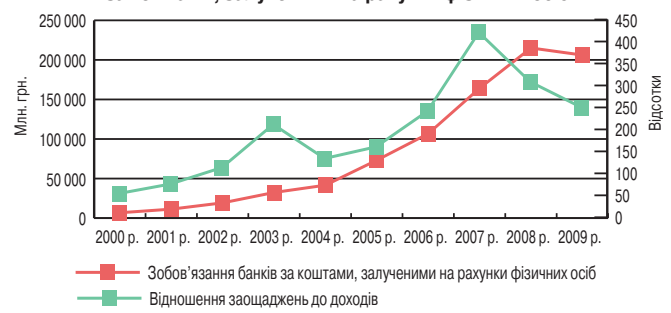
Доволі ґрунтовним виявляється й аналіз статистичної бази застосування заощаджень. Зокрема, А.Берегуля аналізує рівень заощаджень населен-

Графік 1. Динаміка обсягів доходів та заощаджень населення в Україні

Джерело: побудовано за даними [11].

Графік 2. Динаміка обсягів зобов'язань банків України за коштами, залученими на рахунки фізичних осіб

Джерело: побудовано за даними [11].

ня України [2], А.Вдовиченко розкриває моделі споживання та заощаджень населення, що узагальнюють вплив на сталість економічних перетворень [5], В.Жупанин досліджує вплив коштів населення на формування ресурсної бази банків України [7].

Як бачимо, спектр думок щодо значення та ролі заощаджень населення в економіці доволі широкий. Однак, на наш погляд, все ж недостатньо розкрито питання узгодженості між загальними заощадженнями населення та його коштами на депозитних рахунках у банках. Потребує глибшого аналізу й динаміка досліджуваних показників накопичення заощаджень і зміни обсягів зобов'язань банків. Слід відповідно вдосконалити статистичні оцінки на основі побудови регресійних рівнянь, які розкривають сутність основного питання – виявлення факторів впливу узгодженості між заощадженнями населення та їх коштами на депозитних рахунках у банках.

Пропонуємо дослідити цей вплив шляхом розгляду регресійних залежностей між зазначеними вище факторами.

Насамперед проаналізуємо динаміку доходів і заощаджень населення та динаміку обсягу залучених на депозитні рахунки коштів фізичних осіб.

На графіку 1 відображено динаміку обсягів доходів та заощаджень коштів населення в Україні з 2000 року, яка загалом є зростаючою. Зауважимо, що темпи збільшення доходів населення випереджають темпи зростання його заощаджень.

Можна припустити, що саме обсяги доходів населення порівняно з обсягами заощаджень визначають можливу пріоритетність у контексті впливу на розвиток банківського сектору економіки. При цьому така пріоритетність може розглядатися не так у рамках впливу на зміну обсягів

коштів, залучених на депозитні рахунки, як із точки зору можливості залучення додаткових коштів банками для надання кредитів.

Водночас на графіку 1 простежується змінна тенденція щодо відношення заощаджень населення до отриманих доходів. Це може слугувати відображенням нерівномірності впливу обсягів заощаджень населення на формування ресурсної бази банків. Передусім ця нерівномірність проявляється у темпах зміни обсягів коштів, залучених на депозитні рахунки фізичних осіб. Як видно з даних графіка 1, змінна тенденція відношення заощаджень населення до отриманих доходів посилюється у кризові періоди функціонування вітчизняного фінансового сектору економіки (звертаємо увагу на періоди з 2004-го по 2005 рік, а також із 2007-го по 2009 рік). Отже, є підстави стверджувати, що на фоні змінності тенденції відношення заощаджень населення до отриманих доходів та посилення цієї тенденції у кризові періоди вплив обсягів заощаджень населення на динаміку зростання коштів, залучених на депозитні рахунки фізичних осіб, має бути позитивним. Це можна спростувати або підтвердити за допомогою певних регресійних рівнянь. Однак спочатку розглянемо загальну динаміку обсягів коштів, залучених на депозитні рахунки фізичних осіб, яка узагальнюється в обсягах зобов'язань банків за коштами, залученими на рахунки фізичних осіб.

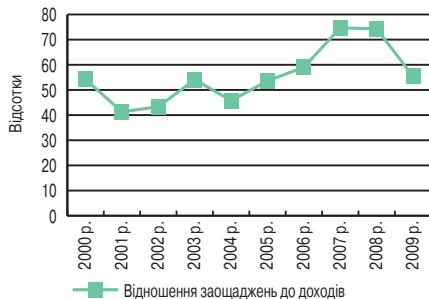
На графіку 2 відображено узагальнену динаміку обсягів зобов'язань банків України за коштами, залученими на рахунки фізичних осіб з 2000 року.

Як випливає з цих даних, динаміка зазначених обсягів нерівномірна, а за підсумками останніх років – спадна (на відміну від попередніх,

коли ця динаміка була зростаючою). Неоднозначною є і динаміка відношення зобов'язань банків за коштами, залученими на рахунки фізичних осіб, до заощаджень населення. До того ж таке відношення мало спадну тенденцію під час останньої фінансової кризи (див. період із 2007-го по 2009 рік). Проте якщо враховувати, що зобов'язання банків за коштами, залученими на рахунки фізичних осіб, є відображенням часового ряду даних з їх накопиченням, а заощадження населення – простим часовим рядом даних, то можна припустити, що заощадження населення як ресурсна база банків загалом використовуються недостатньо мірою. Інакше кажучи, частина заощаджень населення залишається поза банківською системою. Це підтверджується даними графіка 3, на якому відображено динаміку зміни відношення зобов'язань банків за коштами, залученими на рахунки фізичних осіб, до заощаджень населення. При побудові цього графіка відповідні показники враховано як часові ряди даних з їх накопиченням.

Як видно на графіку 3, відношення зобов'язань банків за коштами, залученими на рахунки фізичних осіб, до заощаджень населення, під час визначення якого відповідні показники враховано як часові ряди даних з їх накопиченням, не перевищує 75%. Тобто не всі заощадження населення є коштами, залученими на депозитні рахунки фізичних осіб. Звісно, можна припустити, що частка заощаджень перебуває на банківських рахунках у вигляді коштів, залучених на рахунки юридичних осіб, наприклад, підприємців. Однак усереднене значення відношення зобов'язань банків за коштами, залученими на рахунки фізичних осіб, до заощаджень населення, під час визначення якого відповідні показники враховано як часові ряди да-

Графік 3. Динаміка зміни відношення зобов'язань банків за коштами, залученими на рахунки фізичних осіб, до заощаджень населення*

*Показники враховано як часові ряди даних з їх накопиченням.
Примітка. Обчислено на основі даних графіків 1 і 2.

них з їх накопиченням, протягом аналізованого періоду не перевищили, за нашими розрахунками, 55.5%. При цьому частка коштів, залучених на депозитні рахунки від населення, виявляється переважаючою порівняно з коштами, залученими від юридичних осіб. Водночас у структурі останніх домінують кошти таких суб'єктів господарювання, як виробничі і торговельні підприємства, банки тощо [11].

Далі розглянемо регресійні рівняння, що відображають певну міру узгодженості між заощадженнями населення та їх коштами на депозитних рахунках банків¹:

$$VD = -0.31 \times VZ + 1.29 \times VW, \quad (1)$$

$$VD = 0.92 \times VZ, \quad (2)$$

де VD – обсяг зобов'язань банків за коштами, залученими на рахунки фізичних осіб з 2000 року;

VZ – заощадження населення з 2000 року (у визначенні відповідного ряду без накопичення даних);

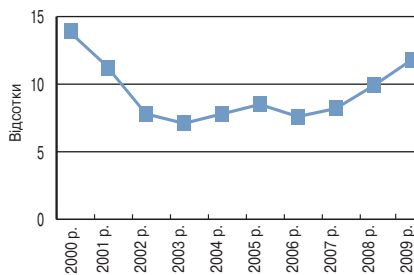
VW – доходи населення з 2000 року.

З рівнянь (1) та (2) видно, що зроблені вище припущення знаходять своє підтвердження відносно того, що загальний вплив заощаджень населення з погляду структури його доходів не є цілком позитивним щодо формування обсягів зобов'язань банків за коштами, залученими на рахунки фізичних осіб (за підсумком досліджуваного періоду).

Одна з причин цього – недостатня послідовна політика залучення заощаджень населення банками, що підтверджують обчислення за таким регресійним рівнянням:

¹ Достовірність рівнянь (1) та (2) підтверджується скоригованими коефіцієнтами детермінації, які є не меншими, ніж 0.92. Зазначимо: всі розглянуті в статті регресійні рівняння є рівняннями зі стандартизованими коефіцієнтами за незалежних змінних.

Графік 4. Усереднені в річному обчисленні процентні ставки за коштами, залученими на депозитні рахунки фізичних осіб

Джерело: побудовано за даними [11].

$VD = 0.048 \times \%D, \quad (3)$
де $\%D$ – усереднені в річному обчисленні процентні ставки за коштами, залученими на депозитні рахунки фізичних осіб з 2000 року (див. графік 4).

Зауважимо: значущість цього рівняння є недостатньою, що зумовлено низьким коефіцієнтом детермінації.

За регресійними рівняннями підтверджується також теза щодо значущості впливу загального обсягу доходів населення на ефективність банківської діяльності. Це, зокрема, можна довести за допомогою рівняння (1) і такого рівняння²:

$$VK = -0.16 \times VZ + 1.14 \times VW, \quad (4)$$

де VK – обсяги вимог банків за наданими кредитами (див. графік 5).

Із рівнянь (1) та (4) видно, що вплив обсягів доходів населення на стан банківської діяльності є значно більшим, аніж вплив обсягів заощаджень.

ВИСНОВКИ

Отже, загальний вплив заощаджень населення (з точки зору структури його доходів) не є цілком позитивним щодо формування обсягів зобов'язань банків за коштами, залученими на рахунки фізичних осіб. Одна з причин цього – недостатньо послідовна політика щодо залучення заощаджень населення банками. Науковцям варто розробити методичні рекомендації, спрямовані на вдосконалення цієї політики.

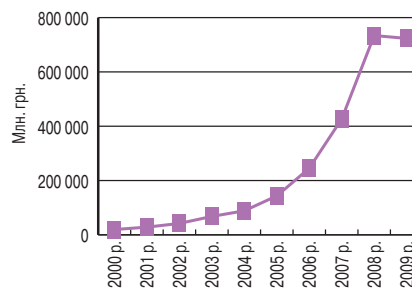
Література

1. Березула А.Я. Класики економічної теорії щодо заощаджень населення // Вісник соціально-економічних досліджень: Зб. наук. праць / Одеський державний економічний університет. – Одеса. – 2005. – Вип. 19. – С. 24–29.

2. Березула А.Я. Рівень заощаджень

² Достовірність рівняння (4) підтверджується скоригованим коефіцієнтом детермінації, який дорівнює 0.95.

Графік 5. Вимоги банків за наданими кредитами

Джерело: побудовано за даними [11].

населення в трансформативній економіці // Вісник Львівської державної фінансової академії: Економічні науки. – Львів. – 2005. – № 8. – С. 268–273.

3. Буркальцева Д. Моделювання прогнозу обсягів неорганізованих заощаджень населення // Банківська справа. – 2008. – № 3. – С. 59–64.

4. Ватаманюк О. Категорія заощадження в класичній економічній теорії // Формування ринкової економіки в Україні: Наук. збірник ЛНУ імені Івана Франка. – 2001. – Спецвип. 8. – С. 145–149.

5. Вдовиченко А. Визначення детермінантів заощаджень та споживання населення України на основі емпіричного дослідження // Економіка України. – 2009. – № 9. – С. 40–52.

6. Вдовиченко А.М. Методика розрахунку та оцінка неорганізованих валютних заощаджень населення // Економіка та держава. – 2008. – № 11. – С. 48–51.

7. Жупанин В. Формування ресурсної бази банків України за рахунок коштів населення // Збірник наукових праць НДФІ. – 2006. – № 4(37). – С. 131–138.

8. Карковська В.Я. Залучення заощаджень в інвестиційний процес економіки України // Актуальні проблеми економіки – 2009. – № 3. – С. 156–162.

9. Міщенко В. Жупанин В. Організація залучення заощаджень населення на основі випуску казначейських зобов'язань України // Фінанси України – 2008. – № 2. – С. 44–58.

10. Петренко Я. Неорганізовані нагромаджені заощадження в механізмі трансформації заощаджень в інвестиції // Економіка України. – 2010. – № 1. – С. 54–59.

11. Статистичні матеріали з офіційного сайту НБУ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.

12. BIS Quarterly Review. International banking and financial market developments. [Електронний ресурс]. – September 2009. – Режим доступу: www.bis.org.

Дослідження/**Віктор Мироненко**

Голова правління
ПАТ "Конверсбанк",
кандидат економічних наук,
заслужений економіст України

Григорій Мироненко

Керівник Солом'янського в м. Києві
районного управління ПАТ "Конверсбанк",
аспірант Київського національного
економічного університету
ім. Вадима Гетьмана

Перспективи розвитку національної системи іпотечного кредитування з урахуванням зарубіжного досвіду

Іпотечний ринок потребує "довгих" та дешевих грошей, яких на вітчизняному ринку немає. Внаслідок світової фінансової кризи глобальний та регіональні іпотечні ринки зазнають суттєвих змін. Змінюються й умови сек'юритизації іпотечних активів на міжнародних ринках. Автори обґрунтовують нагальну необхідність аналізу напрямів розвитку вітчизняного іпотечного ринку, його недоліків та розробки заходів щодо підвищення його ефективності. В Україні, з урахуванням світового досвіду, має бути створена власна "гібридна" модель іпотечного кредитування, адекватніша реаліям українського фінансового ринку, соціально-економічного розвитку, а також поточним тенденціям глобального фінансового ринку.

Іпотечне кредитування стимулює розвиток не тільки фінансового ринку, а й економіки країни в цілому. Це відбувається завдяки тому, що через нерухомість, яка надається в заставу за іпотечними кредитами, до фінансового ринку залучаються майже всі суб'єкти економіки: підприємства, корпорації та населення, які мають у власності нерухомість, приватизовані квартири, земельні ділянки тощо. Вони мають змогу отримати у банку іпотечний кредит. Натомість установи фінансового ринку організовують обіг цінних паперів, забезпечених цією нерухомістю. Завдяки зростанню попиту на нерухомість виникає потужний сти-

мул розвитку будівельної та супутніх їй галузей. Суб'єкти економіки, які мають вільні кошти, завдяки розвитку ринку іпотечного кредитування можуть використати ефективні інструменти для їх вкладення та отримання доходу.

Причини стагнації іпотечного кредитування на внутрішньому ринку вже відомі – в банківській системі суттєво знизився рівень довгострокової ліквідності, а в потенційних позичальників – рівень платоспроможності; вартість кредитів у національній валюті зросла, а валютні кредити хоч і подешевшали, але втратили привабливість у зв'язку з коливаннями курсу.

ОСНОВНІ МОДЕЛІ ІПОТЕЧНОГО КРЕДИТУВАННЯ

У світовій практиці є декілька моделей іпотечного кредитування. Наукові дослідження дають змогу узагальнити основні критерії, за якими вони класифікуються. Це зокрема:

- кількість рівнів ринку іпотечного кредитування (одно-, дворівневий);
- механізм взаємодії моделі іпотечного кредитування з фінансовим ринком (відкритий, автономний);
- механізм акумуляції і перерозподілу іпотечного капіталу (цільовий, депозитний, інвестиційний);
- первинний кредитор, який до-

мінує: іпотечні банки, спеціалізовані агентства (європейська, американська практика), універсальні банки;

- встановлення накопичувально-го періоду для позичальника (ощадно-позичковий період);
- національна специфіка.

На основі цих критеріїв виділяють такі моделі ринку іпотечного кредитування:

- 1) модель збалансованої автономії;
- 2) скорочено-відкрита модель;
- 3) розширено-відкрита модель.

Головною ознакою **моделі збалансованої автономії** є позичково-ощадний принцип її функціонування. Згідно із цим принципом кредитні ресурси формуються не на відкритому ринку капіталів, а за рахунок цільових внесків громадян, які прагнуть у майбутньому одержати кредит на купівлю житла. Ця модель походить із системи накопичення будівельних заощаджень для фінансування житлового будівництва кінця XVIII сторіччя, коли були створені перші будошадкаси в Пруссії, Великобританії, Франції. Технологічний процес надання іпотечних кредитів за цієї моделі складається з двох взаємопов'язаних етапів. На першому потенційний вкладник упродовж 2–10 років накопичує необхідну для першого внеску суму коштів, яка здебільшого становить 30–45% від повної вартості житла. На другому етапі позичальник одержує іпотечний кредит, здійснює його обслуговування й погашення. Завдяки своїй автономності ця модель є фінансово стабільною, оскільки практично не залежить від стану фінансово-кредитного ринку і від зміни ціни на позичковий капітал. Модель збалансованої автономії широко використовується у багатьох країнах. Окрім Німеччини, Великобританії і Франції, надання іпотечних кредитів за ощадно-позичковим принципом застосовують США, Канада, Австралія, Австрія, Хорватія, Чехія, Словаччина, Угорщина, Казахстан.

Скорочено-відкрита модель діє у межах первинного ринку заставних: банки одержують від клієнтів заставні листи і використовують їх як забезпечення для залучення фінансових ресурсів. Як правило, за такою системою діють універсальні банки. Оскільки кількість суб'єктів кредитної діяльності мінімальна, цю модель ще називають "скороченою". Ресурси для надання кредитів можуть залучатися банками із різних

джерел, зокрема за рахунок коштів клієнтів, які розміщені на депозитах, власного капіталу, міжбанківських кредитів тощо. Відповідно процентні ставки за кредитами безпосередньо залежать від загального стану фінансово-кредитного ринку в країні. Активність і масштаби діяльності банків у сфері іпотечного кредитування залежать від обсягів внутрішніх ресурсів та попиту клієнтів на іпотечні кредити.

Організація ринку іпотечного кредитування на основі цієї "скороченої" моделі порівняно з іншими є простою. Оскільки модель не залежить від вторинного ринку заставних, вона не потребує розвинутого ринку цінних паперів. Із цієї причини модель може застосовуватися в країнах зі стабільною економікою, але недостатньо сформованою інфраструктурою фінансового ринку. Скорочено-відкрита модель частково використовується в таких розвинутих країнах, як Великобританія, Франція, Іспанія.

Недоліком обох розглянутих вище моделей є те, що вони не можуть забезпечити розвиток і функціонування масового або великого за обсягами операцій іпотечного ринку.

Розширено-відкрита модель є найпоширенішою на ринку іпотечного кредитування. Вона застосовується в США, Канаді, Данії, Швеції та інших країнах. Характерною особливістю моделі є функціонування розвинутого вторинного ринку цінних паперів, спеціально створеного для забезпечення ринку іпотечного кредитування довгостроковими кредитними ресурсами шляхом випуску іпотечних цінних паперів, гарантованих заставою на нерухомість. Відповідно основні надходження фінансових ресурсів кредитні установи залучають із цього ринку. Реалізація моделі потребує розширеної інфраструктури іпотечного і фондового ринків, а також систематичного впливу держави на їх роботу. При цій моделі емісія цінних паперів забезпечує надходження кредитних ресурсів. Вони мають, як правило, фіксовані терміни обороту і прогнозовану прибутковість. Водночас ця модель потребує стабільного фінансово-кредитного ринку, оскільки повністю відкрита для ринку вільного капіталу і незалежних інвесторів, які діють на ньому, а також високого рівня контролю ризиків. Розширено-відкрита модель може бути одно- або дворівневою.

За одnorівневої розширено-відкритої моделі сам кредитор випускає іпотечні цінні папери (іпотечні облігації) під забезпечення наданих ним кредитів. За такою схемою в Європі діють в основному іпотечні банки. Лише в Іспанії випуск іпотечних облігацій дозволений комерційним банкам. Інвесторами є кредитні і фінансові організації, страхові компанії, пенсійні фонди, корпорації та населення. Одnorівнева розширено-відкрита модель не дуже поширена. У Західній Європі 85% обсягу випуску іпотечних облігацій припадає лише на три країни – Данію, Швецію та Німеччину.

Дворівнева розширено-відкрита модель найактивніше застосовується в США. Відмінність її полягає в наявності спеціальних посередників на вторинному ринку – великих іпотечних банків або спеціалізованих кредитних організацій. Найбільшими та найвпливовішими суб'єктами цього ринку в США є компанії "Фенні Мей" (Fannie Mae) та "Фредді Мак" (Freddie Mac).

Зважаючи на тенденції, які відбуваються на грошово-кредитному ринку України, в перспективі найбільшого поширення в країні може набути розширено-відкрита модель організації ринку іпотечного кредитування. У зв'язку з цим банкам доведеться збільшувати рефінансування (сек'юритизацію) наданого кредиту на вторинному ринку. Рефінансування позички на вторинному ринку потребує наявності достатніх за обсягом пулів стандартизованих іпотечних кредитів. Безумовно, банк може диференціювати свій портфель, поділивши його на кредити (кредитні інструменти), які підлягатимуть рефінансуванню й такі, які фінансуватимуться за рахунок власних коштів або ресурсів, що залучаються на внутрішньому депозитному ринку. Зважаючи на це, доцільно розвивати на внутрішньому ринку всі три моделі іпотечного ринку.

Збалансована автономія є актуальною для нашої країни, бо велика сума готівкових грошей усе ще перебуває за межами банківської системи. Ця модель стимулює населення до заощаджень, що є позитивним чинником для економіки, яка розвивається. Скорочено-відкрита модель теж розвиватиметься, адже в нашій державі майже три чверті банків є невеликими, їх вихід на міжнародний фінансовий ринок обмежений, а робота із заставними інструментами

дає змогу таким установам формувати стабільні ресурси.

ІНСТРУМЕНТАРІЙ АКТИВІЗАЦІЇ ІПОТЕЧНОГО КРЕДИТУВАННЯ

Серед найважливіших завдань сучасного ринку іпотечного кредитування в Україні та за кордоном – розробка оптимальних схем та механізмів його активізації.

Роботу щодо пошуків діяльності іпотечного ринку в Україні, на нашу думку, слід розпочати з розробки на законодавчому рівні “Державної довгострокової концепції будівництва житла та розвитку іпотечного кредитування в Україні” для різних прошарків населення. Наступним кроком має стати розробка та прийняття “Програми участі держави в розвитку іпотечного кредитування”. Цей документ має визначити, який напрям інвестування бюджетних коштів є пріоритетним, – дотування населення, формування інфраструктури чи будівництво доступного житла. Схеми державної підтримки окремих учасників іпотечного ринку повинні бути довгостроковими та прозорими.

Розробку концепції та принципів взаємодії первинного і вторинного іпотечних ринків необхідно доручити державним установам, які виконують контрольні функції на фінансовому ринку. Насамперед це Національний банк України, Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг. Вони повинні спільно розробити підходи до створення спеціалізованих фінансових установ, які займатимуться іпотечним кредитуванням та мобілізацією довгострокових ресурсів населення, підготувати методологію контролю ризиків у їх роботі. Зокрема слід скласти перелік діючих механізмів рефінансування іпотечних кредитів первинними кредиторами, а також визначити граничний рівень ризиків для всіх учасників цього процесу.

У державі необхідно створити на законодавчому рівні ефективну систему контролю за запровадженням і дотриманням державних стандартів при оцінці заставного майна, яке залучають до операцій на іпотечному ринку. Для здійснення об’єктивної і прозорої оцінки майна необхідно прийняти стандарти на законодавчому рівні, оскільки в цій складовій кредитування є суттєві ризики для всіх учасників іпотечного ринку. По-

требує суттєвого вдосконалення механізм ціноутворення на ринку нерухомості. Це передусім стосується складових елементів ціни, критеріїв визначення рівня рентабельності, встановлення цін у вільно конвертованій валюті, яке, на нашу думку, є недоцільним. Ціни на нерухомість у країні впродовж кількох років були одним із головних факторів стримування розвитку іпотечного ринку. Якщо за останні шість років реальний ВВП збільшився приблизно на 50%, а номінальні доходи громадян подвоїлися, то ціни на нерухомість зросли у 4–5 разів. Необхідно запровадити сучасні стандарти іпотечного кредитування та забезпечити контроль за їх неухильним дотриманням.

Ступінь участі держави на ринку іпотечного житлового кредитування є предметом дискусій серед учених і практиків. За висновками О.Євтуха [1, 2], її актуальність зумовлена трансформаційними процесами на ринку нерухомості. Насамперед динамікою цінової пропозиції, рівнем забезпеченості житлом, зокрема, соціально вразливих верств. Тому необхідний комплексний підхід для вирішення проблем розвитку системи іпотечного кредитування житла та забезпечення його доступності для людей із низьким рівнем доходів і недостатніми конкурентними можливостями на ринку житла.

Потребує дієвих заходів і будівельна галузь. Зокрема сектор житлового будівництва. Необхідно вдосконалити механізм ціноутворення у цій сфері. На житло, яке будується для продажу широким верствам населення, на певному етапі доцільно запровадити граничний рівень рентабельності. Ці заходи дадуть змогу розширити пропозицію доступного житла на первинному ринку та стабілізувати ціни на нерухомість. Необхідність державного регулювання у сфері ціноутворення на нерухомість обґрунтовується й тим, що в системі житлового будівництва, яке також має забезпечувати стабільність кредитного ринку, повинен бути певний баланс між попитом і пропозицією кредитів. Ця проблема надзвичайно актуальна для України. Досвід регулювання ринків “класично капіталістичних” країн підтверджує важливу роль держави в процесі ціноутворення. Наприклад, у США, Німеччині, Фінляндії, Японії, Канаді за умови, що ціна будівельного об’єкта

перевищує витрати будівництва і середню норму прибутків, державні органи можуть втрутитися і відрегулювати ціну. Середня норма прибутку при здійсненні будівельно-монтажних робіт становить 10–12% від виробничих витрат. Якщо норма прибутку виявляється вищою, то причини такого зростання досліджують. І якщо підтвердиться, що вони необґрунтовані, то держава регулює таку норму в примусовому порядку.

Проблема дефіциту пропозиції доступного житла в країні не повинна зніматися з порядку денного ні в поточному, ні в довгостроковому періодах. Надзвичайно гострою є житлова проблема в депресивних регіонах, де зберігається висока невідповідність між ринковою ціною житла, вартістю його будівництва, ціною кредиту і рівнем доходів потенційних позичальників. До речі, від її розв’язання залежить вирішення інших важливих для України в цілому та деяких її регіонів проблем – демографічного відродження та ефективної зайнятості населення. В умовах низької привабливості об’єкта іпотеки для кредиторів, а тим паче для інституційних інвесторів, у таких регіонах вельми складно сподіватися на високу ефективність будь-яких схем іпотечного житлового кредитування. Лише завдяки ринковим механізмам ситуація не поліпшиться.

АКТИВНА УЧАСТЬ ДЕРЖАВИ СТИМУЛЮВАТИМЕ РОЗВИТОК ІПОТЕЧНОГО РИНКУ

Таким чином, практика низки країн свідчить, що без належної участі держави розвиток іпотечного ринку практично неможливий. В Україні залучення бюджетних ресурсів до системи іпотечного кредитування сприяло б пошуків діяльності в будівельному секторі в регіонах, стимулювало б мультиплікаційний ефект регіонального економічного зростання, наповнення завдяки цьому місцевих бюджетів та використання акумульованих коштів на реалізацію місцевих іпотечних програм у сфері кредитування будівництва житла. Останній чинник надзвичайно важливий, адже джерелом розширення ресурсної бази для іпотечного кредитування у такому разі буде не перерозподілена витратна частина місцевих бюджетів, а збільшена прибуткова. Саме на такому підході мають базуватися місцеві

програми іпотечного кредитування. До речі, така практика успішно реалізується в Росії регіональними агентствами з іпотечного кредитування.

Доцільно зазначити, що державна підтримка притаманна будь-якій моделі іпотечного ринку. Навіть за розширено-відкритою моделі, за якої основний приплив кредитних ресурсів до іпотеки відбувається за рахунок вторинного ринку цінних паперів, забезпечених заставними на нерухомість, участь держави у створенні належної інфраструктури такого ринку, а також у сфері часткового контролю над емісією цінних паперів є неодмінною і суттєвою. Такий контроль, як свідчить міжнародний досвід, може бути реалізовано шляхом забезпечення жорсткого балансу між сукупною ціною цінних паперів, які емітовані і перебувають в обігу на вторинному ринку, і ціною заставних, проданих банками емітентам для забезпечення цієї емісії.

Підсумовуючи обґрунтування необхідності участі держави в системі іпотечного житлового кредитування, зазначимо, що в країнах із розвинутою ринковою економікою держава в процесі регулювання інвестиційної діяльності бере на себе одночасно декілька функцій. Перша — це регулювання (стимулювання або обмеження) загального обсягу капіталовкладень приватного бізнесу. Друга функція — вибіркове стимулювання капіталовкладень у певні підприємства, галузі та сфери діяльності за допомогою кредитних і податкових пільг. Третя функція — пряме адміністративне втручання в інвестиційний процес. Співвідношення цих функцій на ринку має визначатися динамікою і параметрами розвитку іпотечного та житлового ринків у кожному конкретному періоді.

ВИСНОВКИ

У системі заходів щодо залучення до іпотечного кредитування банківських установ і населення важлива роль має належати набору інструментів іпотечного кредитування, що є на ринку. Ці інструменти покликані поєднати інтереси кредитора і позичальника шляхом:

- забезпечення прибутковості іпотечної діяльності й повернення коштів кредитора, їх захисту від інфляції;
- зниження ризиків іпотечного кредитування;
- забезпечення таких умов кредитування, за яких кредит стає доступ-

ним для позичальника.

Розробники цих інструментів мають враховувати такі чинники:

- загальний стан економіки (рівень інфляції, доходи населення, грошову політику уряду тощо);
- джерела і вартість залучених коштів для надання іпотечних кредитів;
- необхідність забезпечення простоти і доступності для розуміння клієнтами механізму розрахунків за кредитами.

Враховуючи вимоги чинних законодавчо-нормативних актів щодо функціонування ринку іпотечного кредитування, менеджмент банку при розробці інструментів іпотечного кредитування повинен також аналізувати такі основні показники:

- *рівень кредитоспроможності потенційних клієнтів*. На жаль, реалії сьогодення, рівень доходів населення та цін на житло не дають змоги більшості громадян стати потенційними учасниками іпотечного ринку. Як пропонує К.Паливода, необхідно шукати “фінансовий механізм, який сприяв би вирішенню житлової проблеми шляхом скорочення розриву між ринковими цінами на житло і купівельною спроможністю населення” [3, 4]. З цією пропозицією не можна не погодитися. Саме внаслідок низьких доходів населення розвиток потенційно міського українського ринку іпотечного кредитування стримувався;

- *наявність інструментів, що є забезпеченням за іпотечними кредитами*. Законодавчі обмеження щодо оформлення як застави житла, в якому мешкають неповнолітні діти, обмежують коло потенційних учасників ринку, та спроможність цих родин поліпшити житлові умови;

- *рівень ціни кредитних грошей і чинники, що впливають на нього* (інфляція, курс національної валюти, недостатність обсягів внутрішнього грошового ринку). Нестача у достатньому обсязі на вітчизняному ринку довготермінових фінансових ресурсів спонукала банки до зовнішніх запозичень. Це, з одного боку, підвищувало залежність цінового чинника національного іпотечного ринку від кон’юнктури світових ринків, а з другого — призвело під час кризи до неконтрольованого зниження ліквідності деяких банків. Це сталося тому, що насамперед банкам необхідно було повертати залучені ресурси, а пролонгувати строки дії договорів у деяких випадках вони не могли;

- *рівень ризиків*. Сучасну систему захисту прав кредиторів необхідно вдосконалити. Нині вона не дає змоги знизити вплив цього чинника на ціну іпотечних кредитів. З іншого боку, відповідно до чинного законодавства органами державної реєстрації майнових прав на нерухоме майно є місцеві органи реєстрації, створені в реєстраційних округах (район, місто, район у місті), і центральний орган реєстрації в системі виконавчих органів з питань земельних відносин. Реєстрація нерухомості, відповідно до закону, має здійснюватися за кадастровими номерами, присвоєними земельним ділянкам в установленому порядку. Проте ця система ще не є достатньо дієвою. Не працює прозора і масштабна ринок землі.

Розвиток іпотечного ринку в Україні з урахуванням позитивного досвіду інших країн сприятиме розширенню грошово-кредитного ринку. Цієї мети можна досягнути за умови, що буде створена необхідна інфраструктура іпотечного ринку. Банки переорієнтуються зі споживчого кредитування на іпотечне. Фінансова система країни завдяки розширенню кола її учасників зміцнюватиметься. Збільшення обігу на фондовому ринку іпотечних цінних паперів, які за рівнем надійності поступаються лише державним, дасть змогу активізувати інвестиційну спрямованість заощаджень. Іпотечні цінні папери, які забезпечені ліквідними активами, дадуть змогу суттєво розширити рефінансування банків Національним банком України. Все це посилюватиме роль держави у регулюванні національної фінансової системи.

Перспективи розвитку регульованого іпотечного ринку в країні, як свідчить досвід інших держав, створюють умови для зміцнення економіки та забезпечення сталого розвитку. □

Література

1. Евтух А.Т. Жилищная ипотечная система: мировой опыт // Деньги и кредит. — 2000. — № 10.
2. Евтух О. Ипотека та іпотечний ринок // Вісник Національного банку України. — 2003. — № 9. — С. 18–22.
3. Паливода К. Становлення та розвиток іпотечного ринку житла в Україні // Вісник Національного банку України. — 2006. — № 12. — С. 3–9.
4. Паливода К.В. Ипотечный рынок жилья в Украине. Проблемы и перспективы развития — К.: Знание, 2006. — 206 с.

Теорія і практика/

Надія Литвин

Кандидат економічних наук,
доцент кафедри банківського
менеджменту та обліку
Тернопільського національного
економічного університету

Нематеріальні активи банків України: розкриття інформації у фінансовій звітності

Упродовж останніх років Національний банк України неодноразово вносив зміни у форми та порядок складання банківської фінансової звітності, що сприяло її узгодженості з основними вимогами Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ), позитивно вплинуло на підвищення якості, прозорості й аналітичності інформації, яка в ній розкривається. Водночас нині ще існують певні розбіжності між вимогами МСФЗ і нормативно-правовими актами НБУ, що змушує українські банки складати два комплекти річної фінансової звітності: один за національними вимогами, а другий – за вимогами МСФЗ. Це свідчить про те, що процес удосконалення фінансової звітності вітчизняних банків не можна вважати завершеним.

У статті порушується проблема розкриття інформації про нематеріальні активи у фінансовій звітності банків України. На основі аналізу фінансових звітів українських та іноземних банків, а також вимог МСФЗ обґрунтовується необхідність внесення змін до фінансової звітності вітчизняних банків з метою повнішого розкриття інформації про нематеріальні активи.

Актуальність дослідження питань, пов'язаних із розкриттям інформації про нематеріальні активи у фінансовій звітності банків України, зумовлена насамперед збільшенням їх вартості і частки у складі необоротних активів. Як свідчать дані таблиці 1, за останні роки вартість нематеріальних активів більшості вітчизняних банків мала стати тенденцією до зростання. При цьому найвищі темпи цього зростання були у Райффайзен банку “Аваль” (11.2 раза), ВТБ-банку (5 разів), Укрсоцбанку (4.5 раза), ОТП-банку (3.3 раза). На початок 2010 року вартість нематеріальних активів у деяких банках перевищувала 100 млн. грн., а саме: в Укрсиббанку їх вартість становила 113 474 тис. грн., у Райффайзен банку “Аваль” – 145 599 тис. грн. Найбільша питома вага нематеріальних активів у складі необоротних активів на 01.01.2010 р. була в ОТП-банку (17.6%), Укрсиббанку (6.9%), Райффайзен банку “Аваль” (4.9%), Кредобанку (3.7%).

Останнім часом методологія та методика бухгалтерського обліку нематеріальних активів підприємств стала предметом наукових дослі-

джень таких українських учених, як І.А.Бігдан, Н.М.Бразілій, С.Ф.Голова, Н.О.Іванченко, В.М.Костюченко, І.І.Криштопа, Т.В.Польова, Ю.С.Рудченко, С.В.Шульга та інших. Водночас в економічній літературі не висвітлені належним чином питання, що стосуються бухгалтерського обліку нематеріальних активів банків, а проблема розкриття інформації про нематеріальні активи у банківській фінансовій звітності взагалі лишилася поза увагою вчених.

Автор статті ставить за мету провести порівняльний аналіз вимог вітчизняних нормативно-правових актів та МСФЗ щодо розкриття інформації про нематеріальні активи у фінансовій звітності банків та обґрунтувати необхідність внесення змін до форм фінансової звітності банків України для повнішого розкриття інформації про нематеріальні активи.

ПОНЯТТЯ І ВИДИ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ БАНКІВ

В Україні методологічні засади формування в бухгалтерському обліку банків інформації про не-

матеріальні активи регламентуються “Інструкцією з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів банків України”, затвердженою постановою Правління НБУ № 480 від 20.12.2005 р. (зі змінами). Відповідно до цієї інструкції нематеріальний актив – це актив, який не має матеріальної форми, може бути ідентифікований та утримується банком з метою використання у своїй діяльності понад один рік (або один операційний цикл, якщо він перевищує один рік) в адміністративних цілях або надається в лізинг (оренду) іншим особам. Із позиції бухгалтерського обліку нематеріальні активи банку класифікуються на такі групи: права на користування майном; права на комерційні позначення; авторське право та суміжні з ним права; незавершені капітальні інвестиції в нематеріальні активи; інші нематеріальні активи [1]. Варто зазначити, що основна частка вартості нематеріальних активів вітчизняних банків припадає на ліцензії на право використання програмного забезпечення.

До нематеріальних активів банку належить також гудвіл, який виникає в результаті придбання іншого

Таблиця 1. Динаміка обсягів і структури необоротних активів окремих банків України

№ п/п	Назва банку	На 01.01.2008 р.			На 01.01.2009 р.			На 01.01.2010 р.		
		Основні засоби і нематеріальні активи, тис. грн.	У тому числі:		Основні засоби і нематеріальні активи, тис. грн.	У тому числі:		Основні засоби і нематеріальні активи, тис. грн.	У тому числі:	
			нематеріальні активи, тис. грн.	частка нематеріальних активів у необоротних активах, %		нематеріальні активи, тис. грн.	частка нематеріальних активів у необоротних активах, %		нематеріальні активи, тис. грн.	частка нематеріальних активів у необоротних активах, %
1	Укрексімбанк	1 056 376	9 851	0.9	1 469 640	10 560	0.7	2 041 031	12 548	0.6
2	Райффайзен банк "Аваль"	2 021 459	13 004	0.7	3 119 384	52 473	1.7	2 973 000	145 599	4.9
3	Укрсиббанк	1 339 057	77 106	5.8	1 615 217	105 138	6.5	1 653 610	113 474	6.9
4	Укрсоцбанк	2 049 735	12 562	0.6	2 754 725	41 477	1.5	3 107 590	56 749	1.8
5	ВТБ-банк	540 441	2 780	0.5	885 664	7 813	0.9	883 334	14 015	1.6
6	Промінвестбанк	1 997 960	13 301	0.7	1 977 054	15 571	0.8	2 892 867	12 492	0.4
7	ОТП-банк	298 230	29 974	10.1	526 248	24 644	4.7	565 599	99 348	17.6
8	Ерсте-банк	439 376	6 492	1.5	831 741	14 896	1.8	839 017	14 206	1.7
9	Правекс-банк	503 241	9 986	2	583 094	6 569	1.1	461 222	15 548	3.4
10	Кредобанк	317 038	7 360	2.3	571 651	11 366	2	587 622	21 983	3.7

Примітка. Розраховано автором на основі даних річних фінансових звітів банків України [7–17].

банку чи підприємства і визначається як різниця між вартістю придбання та часткою покупця в справедливій вартості придбаних ідентифікованих активів та зобов'язань на дату придбання. Гудвіл може виникати від репутації банку, його клієнтури, кваліфікованих працівників та керівництва, вигідного ділового розташування та будь-яких інших унікальних характеристик банку, які не можна віднести до якогось конкретного активу. У МСФЗ 3 "Об'єднання бізнесу" гудвіл трактується як майбутні економічні вигоди, що виникають від активів, які неможливо індивідуально ідентифікувати та окремо визнати [6].

РОЗКРИТТЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО НЕМАТЕРІАЛЬНІ АКТИВИ У ФІНАНСОВІЙ ЗВІТНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВ

С тупінь розкриття інформації про нематеріальні активи у фінансовій звітності банків визначено Інструкцією "Про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України", затвердженою постановою Правління НБУ № 480 від 27.12.2007 р. (зі змінами) [2]. Відповідно до цієї інструкції інформація про нематеріальні активи банку розкривається у таких фінансових звітах:

– звіт "Баланс": у статтях "Основні засоби та нематеріальні активи" і "Гудвіл" (остання стаття подається лише у річному звіті);

– звіт про рух грошових коштів: у розділі "Грошові кошти від інвестиційної діяльності" у статтях "Придбання нематеріальних активів" та "Дохід від вибуття нематеріальних активів";

– звіт про власний капітал: у статтях "Результат переоцінки основних засобів і нематеріальних активів" та "Реалізований результат переоцінки основних засобів і нематеріальних активів".

Детальніша інформація про нематеріальні активи банку подається у примітках до річної фінансової звітності, а саме:

- 1.11 "Нематеріальні активи";
- 13. "Гудвіл";
- 14. "Основні засоби та нематеріальні активи";
- 31. "Адміністративні та інші операційні витрати".

Примітка 1.11 "Нематеріальні активи" містить інформацію про: методи оцінки придбаних (виготовлених) нематеріальних активів; метод амортизації; норми амортизації та їх перегляд; переоцінку первісної вартості; залучення незалежного оцінювача; перегляд строку корисного використання.

У примітці 13. "Гудвіл" інформація подається у двох таблицях: 13.1 "Зміна гудвілу, що пов'язана з придбанням асоційованих та дочірніх компаній" та 13.2 "Перевірка, що застосовується банком для визнання зменшення корисності гудвілу". У таблиці 13.1. наводяться такі дані про гудвіл: балансова вартість; придбання асоційованих та дочірніх компаній; зменшення на суму відстрочених податкових активів придбаної компанії, що відображені після придбання; переведення до активів групи вибуття; вибуття асоційованих та дочірніх компаній; збитки від зменшення корисності; вплив перерахунку у валюту подання звітності. У таблиці 13.2 розкривається інформація про балансову вартість гудвілу, придбано-

го шляхом об'єднання бізнесу, з розподілом на кожну одиницю, що генерує грошові кошти.

У примітці 14 "Основні засоби та нематеріальні активи" наводяться дані про гудвіл, нематеріальні активи та незавершені капітальні вкладення в нематеріальні активи. Ця інформація подається у таблиці, поряд з детальною інформацією про основні засоби, у розрізі таких статей: балансова вартість; первісна (переоцінена) вартість; знос; придбання, пов'язане з об'єднанням компаній; надходження; вдосконалення нематеріальних активів; передавання; переведення до активів групи вибуття; вибуття; амортизаційні відрахування; відображення величини втрат від зменшення корисності, визначених у фінансових результатах; відновлення корисності через фінансові результати; переоцінка; вплив перерахунку у валюту подання звітності. Під таблицею банк подає таку інформацію стосовно нематеріальних активів: вартість оформлених у заставу нематеріальних активів; вартість нематеріальних активів, щодо яких є обмеження права власності; вартість створених нематеріальних активів; збільшення або зменшення протягом звітного періоду, які виникають у результаті переоцінок, а також у результаті збитків від зменшення корисності, визнаних або сторнованих безпосередньо у власному капіталі.

У примітці 31 "Адміністративні та інші операційні витрати" інформація, яка стосується нематеріальних активів, подається у таких статтях: "Зменшення корисності основних засобів та нематеріальних активів", "Відновлення корисності основних засобів та нематеріальних активів", "Збиток від зменшення корисності

гудвілу”, “Амортизація програмного забезпечення та інших нематеріальних активів”, “Витрати на утримання основних засобів та нематеріальних активів, телекомунікаційні та інші експлуатаційні послуги”.

АНАЛІЗ ПРАКТИКИ ІНОЗЕМНИХ БАНКІВ ЩОДО РОЗКРИТТЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО НЕМАТЕРІАЛЬНІ АКТИВИ

Проведений нами аналіз річних фінансових звітів іноземних банків (дані якого узагальнено в таблиці 2) виявив, що у міжнародній практиці немає єдиного підходу до подання та розкриття інформації про нематеріальні активи у банківській фінансовій звітності. Водночас спільним є те, що у балансових звітах іноземних банків, на відміну від балансових звітів українських банків, нематеріальні активи відображаються в окремій статті. Крім цього, у примітках до фінансової звітності американського, австралійського та англійського банків інформація про нематеріальні активи подається в окремій примітці із зазначенням даних за класами нематеріальних активів.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ВИМОГ МСФЗ ТА НБУ ЩОДО РОЗКРИТТЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО НЕМАТЕРІАЛЬНІ АКТИВИ

У системі МСФЗ питання, пов'язані з розкриттям інформації про нематеріальні активи, регламентуються МСБО 1 “Подання фінансових звітів”, МСБО 38 “Нематеріальні активи”, МСБО 36 “Зменшення корисності активів” та МСФЗ 3 “Об'єднання бізнесу”. Аналіз вимог МСФЗ та Інструкції “Про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України” показав, що між ними є певні розбіжності.

По-перше, подання інформації про нематеріальні активи банку у звіті “Баланс” у складі статті “Основні засоби та нематеріальні активи” суперечить вимогам МСБО 1 “Подання фінансових звітів”. Так, пункт 29 МСБО 1 вимагає, щоб у фінансових звітах кожний суттєвий клас подібних статей подавався окремо. Статті, неподібні за характером або функцією, також повинні подаватися окремо, крім випадку, коли вони є несуттєвими.

Дані, наведені у таблиці 1, дають змогу стверджувати, що нематері-

Таблиця 2. Розкриття інформації про нематеріальні активи у річних фінансових звітах окремих іноземних банків [18–22]		
Назва країни	Назва банку	Розкриття інформації про нематеріальні активи у річній фінансовій звітності
США	“Джей-Пі Морган Чейз Банк” (JP Morgan Chase Bank)	У балансовому звіті: у статтях “Гудвіл” та “Інші нематеріальні активи”. У звіті про фінансові результати: у статті “Амортизація нематеріальних активів”. У звіті про рух грошових коштів: у статті “Амортизація нематеріальних активів”. У примітці до фінансової звітності № 17 “Гудвіл та інші нематеріальні активи”
Австралія	“Коммонвелс Банк Ов Острейліє” (Commonwealth Bank of Australia)	У балансовому звіті: у статті “Нематеріальні активи”. У звіті про рух грошових коштів: у статті “Придбання нематеріальних активів”. У примітці до фінансової звітності № 19 “Нематеріальні активи”
Великобританія	“Ллойдс банк” (Lloyds TSB Bank plc)	У балансовому звіті: у статтях: “Гудвіл” та “Інші нематеріальні активи”. У примітках до фінансової звітності № 10 “Операційні витрати” (зазначається інформація про амортизацію нематеріальних активів та зменшення корисності гудвілу), № 23 “Гудвіл”, № 25 “Інші нематеріальні активи”
Німеччина	“Комерцбанк” (Commerzbank AG)	У балансовому звіті: у статтях “Гудвіл” та “Інші нематеріальні активи”. У звіті про фінансові результати: у статті “Амортизація і переоцінка нематеріальних активів та основних засобів”. У примітці до фінансової звітності № 15 “Зміни балансової вартості необоротних активів”
Франція	“Креді Агріколь Груп” (Credit Agricole Group)	У балансовому звіті: у статтях “Нематеріальні активи” та “Гудвіл”. У звіті про фінансові результати: у статтях “Амортизація і зменшення корисності основних засобів та нематеріальних активів” та “Зміни у вартості гудвілу”. У звіті про рух грошових коштів: у статтях “Амортизація основних засобів і нематеріальних активів” та “Зміни в основних засобах і нематеріальних активах”. У примітках до фінансової звітності № 4.7 “Амортизація і зменшення корисності основних засобів та нематеріальних активів”, № 6.14 “Основні засоби та нематеріальні активи (за винятком гудвілу)”

альні активи — суттєва стаття банківської фінансової звітності. Крім цього, незважаючи на спільні риси, нематеріальні активи мають певні відмінності від основних засобів, що зумовлює необхідність їх окремого подання у фінансовій звітності.

У пункті 54 МСБО 1 наводиться мінімум статей, які має містити звіт про фінансовий стан (колишній звіт баланс), серед яких статті “Нематеріальні активи” та “Основні засоби” наводяться окремо.

По-друге, МСБО 38 “Нематеріальні активи” потребує розкриття інформації за кожним класом нематеріальних активів із розмежуванням на внутрішньо генеровані нематеріальні активи та інші нематеріальні активи.

Незважаючи на те, що у примітках до фінансової звітності українських банків розкривається доволі детальна інформація про нематеріальні активи, в них не передбачено подання інформації за класами нематеріальних активів. У зв'язку з цим зовнішні користувачі фінансової звітності не мають інформації про види нематеріальних активів, якими володіє банк.

З огляду на вимоги МСФЗ, а також міжнародну банківську практику стосовно розкриття інформації про нематеріальні активи пропонуємо внести такі зміни у форми фінан-

сової звітності, затверджені Інструкцією “Про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України”:

1. У звіті “Баланс” статтю “Основні засоби та нематеріальні активи” замінити двома окремими статтями: “Основні засоби” та “Інші нематеріальні активи”¹;

2. У звіт про фінансові результати додати статтю “Амортизація та зменшення корисності основних засобів та нематеріальних активів” із деталізацією даних про нематеріальні активи у примітках;

3. У примітках до річної фінансової звітності інформацію про нематеріальні активи слід подавати в окремій примітці або ж принаймні в окремій таблиці, а не в одній таблиці разом з основними засобами, як у нині діючій формі примітки № 14 “Основні засоби та нематеріальні активи”. Інформацію потрібно подавати за кожним класом нематеріальних активів із розподілом на внутрішньогенеровані та інші нематеріальні активи, як цього вимагає МСБО 38 “Нематеріальні активи”.

Внесення запропонованих вище змін до форм банківської фінансової

¹ Оскільки у звіті «Баланс» є окрема стаття “Гудвіл”, який теж відноситься до нематеріальних активів банку, то всі інші нематеріальні активи банку, на нашу думку, доречно подавати у статті під назвою “Інші нематеріальні активи”.

звітності відкриє можливість її користувачам отримувати повнішу інформацію про нематеріальні активи, а також усуне наявні відмінності між вимогами національного законодавства та МСФЗ.

ВИСНОВКИ

1. Нематеріальні активи, хоч і не мають фізичної субстанції, є цінними ресурсами, вартість яких у вітчизняних банках нині вимірюється десятками мільйонів гривень. У зв'язку з цим інформація про нематеріальні активи банків, яка подається у фінансовій звітності, має важливе значення для її користувачів.

2. Аналіз форм банківської фінансової звітності, затверджених Інструкцією “Про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України”, засвідчив, що основна інформація про нематеріальні активи розкривається у примітках до річної фінансової звітності, але й вони не забезпечують сповна її користувачів достатньою інформацією про цей вид активів.

3. Аналіз річних фінансових звітів іноземних банків виявив, що у міжнародній практиці немає єдиного підходу до подання та розкриття інформації про нематеріальні активи у фінансовій звітності. Водночас спільним є те, що у балансових звітах іноземних банків нематеріальні активи подаються в окремій статті. Крім цього, у примітках до фінансової звітності більшості іноземних банків розкривається інформація про види нематеріальних активів.

4. Одним із напрямів удосконалення форм банківської фінансової звітності та узгодження їх з вимогами МСФЗ є повніше розкриття інформації про нематеріальні активи. Цього можна досягнути шляхом: а) подання інформації про нематеріальні активи у звіті “Баланс” в окремій статті; б) внесення додаткової статті “Амортизація та зменшення корисності основних засобів та нематеріальних активів” у звіт про фінансові результати; в) подання інформації про нематеріальні активи у примітках до річної фінансової звітності в окремій примітці або принаймні в окремій таблиці, за кожним їх класом із розподілом на внутрішньогенеровані та інші нематеріальні активи.

Література

1. “Інструкція з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних

активів банків України”, затверджена постановою Правління НБУ № 480 від 20.12.2005 р. (зі змінами). Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

2. Інструкція “Про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України”, затверджена постановою Правління НБУ № 480 від 27.12.2007 р. (зі змінами). Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

3. МСБО 1 “Подання фінансових звітів”. Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.

4. МСБО 38 “Нематеріальні активи”. Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.

5. МСБО 36 “Зменшення корисності активів”. Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.

6. МСФЗ 3 “Об’єднання бізнесу”. Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.

7. Фінансова звітність Укрексімбанку за 2009 р. Режим доступу: <http://www.eximb.com>.

8. Фінансова звітність Райффайзен банку “Аваль” за 2009 р. Режим доступу: <http://www.aval.ua>.

9. Фінансова звітність “УкрСиббанку” за 2009 р. Режим доступу: <http://www.ukrsibbank.com>.

10. Фінансова звітність “Укрсоцбанку” за 2009 р. Режим доступу: <http://www.usb.com.ua>.

11. Фінансова звітність “ВТБ-банку” за 2009 р. Режим доступу: <http://www.vtb.com.ua>.

12. Фінансова звітність Промінвестбанку за 2009 р. Режим доступу: <http://www.pib.com.ua>.

13. Фінансова звітність “ОТП-банку” за 2009 р. Режим доступу: <http://www.otpbank.com.ua>.

14. Фінансова звітність Укргазбанку за 2009 р. Режим доступу: <http://www.ukrgasbank.com>.

15. Фінансова звітність Ерсте банку за 2009 р. Режим доступу: <http://www.erstebank.ua>.

16. Фінансова звітність Кредобанку за 2009 р. Режим доступу: <http://www.kredobank.com.ua>.

17. Фінансова звітність Правексбанку за 2009 р. Режим доступу: <http://www.pravex.com>.

18. Фінансова звітність банку “Джей-Пі Морган Чейз Бенк” (JP Morgan Chase Bank) за 2009 рік. Режим доступу: <http://investor.shareholder.com/jpmorganchase/annual.cfm>.

19. Фінансова звітність банку “Коммонвелс Бенк ов Острейліє” (Commonwealth Bank of Australia) за 2009 рік – Режим доступу: http://www.commbank.com.au/about-us/shareholders/pdfs/annual-reports/2009_AnnualReport.pdf.

20. Фінансова звітність банку “Коммерцбанк А Ге” (Commerzbank AG) за 2009 рік. Режим доступу: <https://www.commerzbank.de/en/hauptnavigation/aktionaere/konzern/unternehmensberichterstattung.html>.

21. Фінансова звітність банку “Ллойдз Ті Ес Бі Бенк ні ел сі” (Lloyds TSB Bank plc) за 2009 рік. Режим доступу: http://www.lloydsbankinggroup.com/media/pdfs/investors/2009/2009_LTSB_R&A.pdf.

22. Фінансова звітність банку “Креді Агріколь Груп” (Credit Agricole Group) за 2009 рік. Режим доступу: <http://www.credit-agricole.com/en/Finance-and-Shareholders/Financial-reporting/Credit-Agricole-Group-Financial-statements>.

Головний корпус Севастопольського інституту банківської справи
Української академії банківської справи НБУ.
Фото Наталії Жияк.

Дослідження/

Олександр Барановський

Доктор економічних наук, професор,
заслужений економіст України,
проректор з науково-дослідної
та інноваційної роботи
Університету банківської справи
Національного банку України

Банківський сектор економіки Росії: стан, проблеми, перспективи

Кризові явища, які негативно позначилися на функціонуванні банківських систем багатьох країн світу, а також стабілізаційні заходи з подолання їх негативних наслідків і посткризовий розвиток банківських секторів національних економік становлять великий інтерес для дослідників. Компаративний аналіз зазначених вище аспектів діяльності різних банківських систем сприятиме поглибленню усвідомлення передумов, наслідків і шляхів запобігання виникнення кризових явищ. У цьому контексті, зважаючи на подібність фінансових систем країн СНД, цікавим є аналіз сучасного розвитку банківської системи Росії.

ЗДОБУТКИ РОСІЙСЬКОЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ У 2010 РОЦІ

За підсумками 2010 року глава Банку Росії Сергій Ігнат'єв визнаний журналом "Банкір" (The Banker) кращим серед керівників європейських центробанків.

У складеному консалтинговою компанією "Бренд Файненс" (Brand Finance) спільно з журналом "Банкір" (The Banker) рейтингу "500 найдорожчих банківських брендів світу за підсумками 2010 року", в якому за сукупною вартістю банківських брендів перше місце посідає США (90 брендів, 230.7 млрд. доларів США), друге – Китай (20 брендів, 78 млрд. доларів США), третє – Великобританія (20 брендів, 74.9 млрд. доларів США), Росія посіла 13-е місце (8 брендів, 15.7 млрд. доларів США).

До рейтингу увійшли вісім російських банків, тоді як за підсумками 2009 року їх було десять. Загальна вартість брендів російських банків, що потрапили до цього рейтингу, порівняно з попереднім роком збільшилася на 514 млн. доларів США.

Сбербанк Росії, який за підсумками 2009 року увійшов до двадцяти найбільших російських банків, посівши 15-е місце, у 2010 році опустився на 19-е, але при цьому вартість його бренду перевищила 12 млрд. доларів США, що на 6.5% більше, ніж позаторік. Зниження темпів зростання вартості бренду Сбербанку Росії аналітики "Бренд Файненс" пояснюють невизначеністю економіки Росії загалом.

ВТБ-банк за підсумками 2010 року перемістився з 83-го на 93-е місце (в 2008 році – 76-е). Вартість бренду ВТБ-банку також знизилась – на 1.8% (до 1.79 млрд. доларів США).

Вартість бренду Банку Москви зросла на 29%, до 842 млн. доларів США, що дало змогу піднятися йому зі 182-го на 166-е місце в рейтингу, причиною чого стало зростання прибутку. Серед інших російських банків, які потрапили до рейтингу, – Росбанк (246 млн. доларів США, 372-е місце). На 40%, до 238 млн. доларів США, зросла вартість бренду Уралсибу (387-е місце), а зростання цього показника у банку "Зеніт" становило 36.7%, тепер його бренд оцінюється у 190 млн. доларів США (452-е місце). Вперше до рейтингу "Бренд Файненс" потрапили банк "Санкт-Петербург" (474-е місце з вартістю бренду 180 млн. доларів США) і Транскредитбанк (480-е місце, 178 млн. доларів США) [5].

ОСНОВНІ ОЗНАКИ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ РОСІЇ У 2010 РОЦІ

У 2010 році банківська система Росії працювала в певному законодавчому полі під впливом деяких визначальних трендів та чинників. Розглянемо основні з них.

1. Законодавчі зміни. Набрала чинності нова редакція статті 29 федерального Закону "Про банки і банківську діяльність", що забороняє кредитним установам односторонню зміну умов договору, які впливають на ціну кредиту. Було прийнято 6-ий розділ федерального Закону "Про надання державних і муніципальних послуг", який регулює використання єдиної універсальної електронної картки, що, як очікується, спричинить значні зміни на ринку платіжних і кредитних карток та перерозподіл на користь банків усієї сфери роздрібною кредитування. Прийняття федерального Закону "Про

альтернативну процедуру врегулювання спорів за участю посередника (процедуру медіації)" стало сигналом гравцям ринку роздрібною кредитування про необхідність пошуку спільної мови зі споживачами без втручання держави.

2. Збільшення мінімального розміру капіталу банків до 90 млн. рублів. При цьому слід зазначити, що у країнах Євросоюзу цей норматив становить 5 млн. євро, а в США нормою є навіть капітал у 100 тис. доларів.

Банки з активами, що зазнали суттєвих змін, російські експерти поділяють на дві умовні групи – "зірки, що сходять" і "грішні ангели". До складу обох груп входять переважно "аномальні банки", в яких багаторазово змінювалися розміри банківського капіталу. Десять банків, що спромоглися за рік максимально збільшити активи, в командному заліку показали фантастичний результат: зростання на 544%.

"Зірки" чітко поділяються на кілька різновидів. По-перше, це банки, які пройшли повне становлення бізнесу "з нуля". До цієї категорії входить банк "ПСА фінанс РУС", що належить автомобільному концерну "Пежо–Сітроен Пі Сі Ей" (Peugeot–Citroen PCA), активи якого на початок 2011 року зросли на 2 073% і досягли 6.186 млрд. руб., з яких 94% припадає на кредитний портфель. Друга категорія "зірок" утворилася внаслідок "гонитви капіталу", пов'язаної з необхідністю збільшення його мінімального розміру до 90 млн. руб. у 2011 році і до 180 млн. руб. з 2012-го. Власники дрібних банків поспішають залучати нові позикові ресурси і прямі інвестиції в капітал, щоб своєчасно вийти на новий рівень. Унаслідок цього активи низки банків із капіталом від 90 до 180 млн. руб.

феноменально зросли – на 370–860%. Більша частина з них є розрахунковими центрами, що виконують функції казначейств.

“Тришні ангели” у 2010 році були значно строкатішою командою банків, на яку впливали два чинники: негаразди в роботі іноземних дочірніх банків і неспроможність (чи небажання) власників дрібних банків підтримувати їх капітал на належному рівні. Зокрема, банк “Морган Стенлі” (Morgan Stanley) вирішив піти з російського іпотечного ринку і продав “Городський іпотечний банк”, який вважався одним із лідерів спеціалізованого кредитування. Внаслідок зміни власника і виведення з банку коштів активи зменшилися на 81%. Крім того, відомий іспанський банк “Сантандер” (Santander), що створив у Росії “дочку” для роздрібного кредитування, згорнув бізнес. Наприкінці 2010 року дочірній “Сантандер Конс’юмер банк” був проданий, і його активи знизилися вдвічі [6]. На думку аналітиків, одна з причин виходу іноземних гравців із російського ринку – конкуренція, що посилюється, в тому числі з боку державних банків.

Якщо на початку 2010 року лише у понад 20 російських банків достатність капіталу була нижчою 12%, то на початку 2011 року таких банків було вже близько 80, а до кінця цього року їх може бути кілька сотень. Водночас наприкінці минулого року голова Центрального Банку РФ Сергій Ігнат’єв публічно визнав, що стійкість певного банку в Росії під час кризи не залежала безпосередньо від його розміру: з 81 кредитної організації, які виявилися фінансово неспроможними, до “великих” належало 46, до “маленьких” – лише 35.

3. Зміна структури банківських коштів. У структурі власних коштів російських банків відбулися якісні зміни: збільшилася частка прибутку, а також вкладень у капітал дочірніх і залежних організацій. Якщо до кризи частка іноземних банків в активах російської банківської системи зростала дуже швидко, то під час кризи вона почала повільно знижуватися: в 2009 році – з 18.7 до 18.3% і за 2010 рік – до 17.7%.

У структурі пасивів також сталися значні зміни. Обсяг фондування, залученого від Банку Росії в 2010 році, порівняно з попереднім роком скоротився з 1 423.1 млрд. руб. (4.8% зобов’язань) до 330 млрд. руб. (1%). Внаслідок фактичного припинення пото-

ку зовнішніх позик сумарний зовнішній борг банків почав зменшуватися. Якщо в 2008 році він залишався практично незмінним, то впродовж 2009 року знизився на 23.5% – з 166 до 127 млрд. доларів США. Протягом перших трьох кварталів 2010 року зовнішній борг російських банків знову почав зростати й збільшився на 10% – до 140 млрд. доларів США.

За оцінками фахівців, упродовж 2010 року обсяг банківських розміщень на ринку єврооблігацій перевищив суму 14 млрд. доларів США, цей показник наближається до рівня пропозиції в докризові 2006–2007 роки. Однак основний попит інвесторів був сфокусований на обмеженому списку банків з інвестиційним рівнем рейтингу. Так, близько 80% первинних розміщень припало на ВЕБ-банк, Сбербанк Росії, Внешторгбанк (ВТБ-банк), Россільгоспбанк і Банк Москви. Загалом у 2010 році російські банки здійснили на ринку європозик 28 угод, частка яких у сукупному обсязі випусків цінних паперів російських недержавних емітентів становила близько 52%.

Якщо в 2009 році сукупний обсяг випусків рублевих облігацій банків становив 100 млрд. руб., то в 2010 році – 210 млрд. рублів. Великі банки також залучали кошти за допомогою випуску векселів. Обсяг угод на позабіржовому ринку перевищив докризове значення.

Істотно знизилась і надходження до російських банків синдигованих кредитів. Найменшим попитом користувався такий інструмент, як сек’юритизація (тобто продаж облігацій, забезпечених наданими банківськими кредитами) [12].

Під час кризи внаслідок урегулювання проблемних позик у банків накопичилося багато непрофільних активів (за оцінкою ЦБ РФ, на 700 млрд. руб.), зокрема, заставного майна за іпотечними кредитами, значна частка з якого знецінилася. Велика кількість об’єктів та іншого майна так і не була реалізована і перебуває на балансах “мертвим вантажем” у вигляді позаоборотних запасів, паїв закритих паїйових інвестиційних фондів (ЗПІФ) чи інших активів; викривляє фінансовий результат банків і стримує зростання обсягів кредитування.

4. Найкращий фінансовий результат за всю новітню історію. До цього найприбутковішим роком був 2007-й, коли російські банки отримали прибуток у обсязі 508.1 млрд.

рублів. У 2010 році він зріс на 8.2% – до 550 млрд. рублів. Рекорд був забезпечений за рахунок відновлення створених під час кризи резервів.

Лідерами за розміром чистого прибутку стали Сбербанк Росії, ВТБ-банк, банк “ВТБ 24”, Газпромбанк і Банк Москви. Левова частка цього рекордного показника банківського сектору належить Сбербанку Росії, який отримав 183.58 млрд. руб. чистого прибутку. Його частка в сукупному прибутку сектору до оподаткування становила приблизно 41%.

При цьому основним джерелом прибутків російських банків були операції з продажу та придбання іноземної валюти за рублі в готівковій і безготівковій формах (на 1 жовтня 2010 року – 62.8% в структурі прибутку, тоді як до фінансової кризи 2008 року – 36.9%). Друге місце в контексті прибутковості – за “розблокуванням” сум резервів на можливі втрати (відповідно 17.8% і 25.78%), третє – це відсоткові доходи за коштами, наданими юридичним особам (крім доходів за цінними паперами) – 7.4%. Надання кредитів фізичним особам на передостанньому місці в рейтингу прибуткових джерел (2.7%). Деяко вигідніші для банків операції з цінними паперами (відповідно 3.4% і 8.11%). Найневигіднішим за часткою прибутку для банків було отримання комісійних винагород – 2.2%.

Водночас показники рентабельності активів і капіталу ще не досягли докризових значень. Це означає, що відновлення російського банківського сектору відбувається не так швидко, як того прагнуть банки. За даними міжнародного рейтингового агентства “Мудіс” (Moody’s Investors Service), у 2007 році рентабельність активів російських банків становила 3%, а в 2010 році – лише 1.8%; рентабельність капіталу також знизилася майже вдвічі – з 23% у 2007 році до 13% у 2010 році. Крім того, зниження чистої відсоткової маржі, на думку більшості учасників ринку, залишається найгострішою проблемою банківського сектору, яка негативно позначиться на результатах його діяльності у найближчому майбутньому [14]. Відсоткова маржа банківського сектору також не досягла докризових величин. Якщо у 2007 році в середньому вона становила 5.5%, а в пік кризи зменшувалася до 2.5%, то на кінець 2010 року становила лише близько 3.5% [4]. Ця тенденція характерна як для держав-

них, так і для приватних банків.

На кінець 2010 року від'ємний результат отримали 155 банків порівняно зі 120 у 2009 році [1]. Співвідношення між банками, які мали позитивний і негативний фінансові результати за 2009–2010 роки, майже не змінилося.

5. Згортання антикризових заходів і посилення регулювання банківського сектору. З 1 січня 2011 року закінчилася дія одного з останніх антикризових заходів ЦБ РФ: надання комерційним банкам кредитів без забезпечення і компенсація збитків від операцій міжбанківського кредитування. З 2011 року Банк Росії позбувся права диктувати банкам свої умови щодо визначення відсоткових ставок.

6. Валютне регулювання. Однією з ключових подій минулого року є зміна підходу Центрального банку РФ до режиму валютного курсу. З травня 2010 року тренд на зміцнення рубля закінчився, і з цього часу російська валюта перебуває в режимі квазіплаваючого курсу. Інтервенції Банку Росії тривають, однак тепер вони є важливим, але не основним чинником, що визначає динаміку курсу.

7. Запровадження інституту фінансового омбудсмена. За умов належної організації роботи офісу омбудсмена саме за його допомогою банки можуть, не очікуючи появи спеціального закону, формувати правила відповідальної роботи зі споживачами в сфері роздрібного кредитування.

8. Знакове відкликання ліцензії на здійснення банківської діяльності у банку, що входить до тридцяти найбільших – Міжпромбанку. Однак найбільше банкрутство на російському банківському ринку за весь пореформений період сталося на диво спокійно. Відкликання ліцензії у Міжпромбанку не викликало ефекту доміно, не спровокувало втечу капіталу, не спричинило чергове загострення кризи довіри у інвесторів.

Розпочавши зростання ще на початку 2009 року, рік по тому депозити фізичних осіб перевищили докризове значення частки в пасивах (25.4%), а на початок IV кв. 2010 р. становили вже 28.5% від усіх залучених коштів. Загалом за 10 місяців 2010 року обсяги депозитів збільшилися на 1 595.7 млрд. руб. і досягли 9 080.7 млрд. рублів. Натомість зростання коштів корпоративних клієнтів уповільнилося: якщо в 2009 році їх обсяг збільшився на 857.6 млрд. руб., то за 10 місяців минулого року – лише на 506

млрд. руб. (до 9 830 млрд. рублів). За 2010 рік обсяг коштів на рублевих рахунках і депозитах збільшився на 3.5 трлн. руб., що перевищує докризовий рекорд (2007 рік – 3.3 трлн. руб.) і значно більше від показника 2009 року (1.9 трлн. рублів). Це зумовлено дедоларизацією економіки і високою схильністю населення до заощаджень. Натомість на валютних рахунках і депозитах спостерігалася стагнація коштів, зумовлена низьким рівнем девальваційних очікувань.

У минулому році відбувалося повільне, але стійке зростання обсягів кредитного портфеля російських банків, зумовлене розширенням попиту підприємств і населення на за позичення. За підсумками року обсяг кредитів, наданих банками нефінансовим установам (без урахування нерезидентів), збільшився на 13.5%, населенню – на 14.7%. Однак ці темпи були в 2.5 раза нижчими порівняно з показниками 2008 року.

У 2010 році банківське кредитування будівництва почало відновлюватися, але грошей вистачало лише на завершення зупинених під час кризи проектів. Основним катализатором зростання роздрібного кредитування в 2010 році стали позики на придбання автомобілів.

Відбувалося стійке зниження обсягів простроченої заборгованості населення і підприємств перед банками, причому як в абсолютних, так і у відносних показниках, що зумовлено не лише відновленням платоспроможності позичальників, а й поступовим списанням банками проблемних кредитів.

Низький рівень розвитку інфраструктури тривалий час залишався одним із основних лих російської банківської системи. Так, в “Огляді російського банківського ринку платіжних карток за 2009 рік” ЦБ РФ констатував [8]: “Незважаючи на розвиток інфраструктури протягом останніх років, за станом на кінець 2009 року кількість банкоматів у Росії була значно меншою, ніж у більшості розвинутих країн: 595 банкоматів на мільйон жителів, тоді як у Канаді – 1 799, Бельгії – 1 445”. Водночас у цьому ж огляді регулятор зазначив, що російські кредитні організації восьмий рік поспіль посідають перше місце в Центральній і Східній Європі за темпами приросту кількості встановлених банкоматів. 2010 рік російська банківська система завершила з такими показника-

ми: 1 049 банкоматів на мільйон жителів. Тобто буквально за рік цей показник зріс практично в 1.8 раза.

Попри те, що гостра фаза кризи минула, проблеми “поганих” боргів, непрофільних активів, котрі накопилися на балансах, якості політики ризик-менеджменту залишаються для російських банків більш ніж актуальними. Є різні оцінки обсягів “поганих” боргів у російській банківській системі. Наприклад, експерти рейтингового агентства “Мудіс” вважають, що проблемними є 20% кредитів. Міжнародне рейтингове агентство “Стандарт енд Пурс” (Standard & Poor's Rating Services) оцінює рівень проблемних кредитів у 40%, а ЦБ РФ визначає частку простроченої заборгованості на рівні 5.6% за кредитами нефінансовому сектору і 7.3% – фізичним особам [9]. Відмінність в оцінках обсягу “поганих” боргів Банку Росії і зазначених рейтингових агентств пов'язані з тим, що єдиного визначення поняття “проблемних” чи “поганих” кредитів немає ні в російській, ні в міжнародній банківській практиці, і різні суб'єкти використовують різну методологію розрахунку таких видів кредитів. Скажімо, деякі експерти включають у це поняття реструктуровані позики, деякі – ні, є також й інші відмінності [7]. Частка реструктурованих значних позик у загальному обсязі наданих кредитними організаціями (позикової та притриманої до неї заборгованості), за даними на 1 жовтня 2010 року, становила 7.2% (близько 1.5 трлн. рублів).

У проекті “Стратегії розвитку банківського сектору РФ до 2015 року” [3] наведені проблеми банківського ринку, виявлені під час кризи, серед яких: недоліки корпоративного управління і роботи з ризиками; підвищена концентрація кредитів, що надаються “пов'язаним” позичальникам; використання різних схем, які спричиняють недостовірність звітності; недостатній рівень відповідальності керівників кредитних організацій і участь банків у протиправній діяльності. До цього переліку, безумовно, слід додати проблему поганих активів, необхідність дорезервування, проблеми з відсотковою маржею.

Банківський сектор Росії вже приблизно рік фактично перебуває у стані нестійкої рівноваги. Щоправда, останній квартал 2010 року багато учасників ринку назвали початком пожевлення після стагнації. Банкіри перестали бо-

ятися погіршення ситуації – це, мабуть, одна з головних новин останнього часу. Можливо, і їх клієнти також перестали боятися [10].

Загальновибраною є думка, що банки завершили свій екстенсивний розвиток і тепер зможуть рухатись уперед винятково за рахунок удосконалення технологій і зниження витрат. Причому і в умовах дедалі жорсткішого регулювання.

Можливими є багато сценаріїв розвитку ринку банківських послуг і дій окремих банків. Однак, на думку експертів, тенденція очевидна: і перший позитивний чинник (“кредитне розморожування”), і другий негативний (“активи під стресом”) в сукупності однаково тиснутимуть на капітал. 2011 рік буде роком атаки на банківський капітал з усіх боків: і з боку старих проблем, і з боку нового бізнесу. І розморожування кредитування, і необхідність дорезервування для низки банків, і зміна регулювання (врахування операційного ризику при розрахунку достатності капіталу та необхідність резервування за непрофільними активами) разом завдають удару по достатності капіталу російських кредитних організацій [10]. Усе це відбуватиметься на новій фазі перерозподілу ринку.

МОЖЛИВІ ЗМІНИ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ РОСІЇ

У 2011 році банківський ринок Росії, на думку фахівців, буде поступово трансформуватися. Акцентуємо увагу на основних імовірних змінах.

1. Удосконалиться законодавче поле діяльності. Можуть бути прийняті такі федеральні закони: “Про споживчий кредит”, “Про банкрутство фізичних осіб”, “Про колекторську діяльність”; набере чинності Закон “Про персональні дані”, який вимагатиме суттєвих змін в інформаційних технологіях кредитних організацій. Загалом це дасть змогу уніфікувати “правила гри” на ринку роздрібногo кредитування і надасть імпульсу його розвитку. Прогнозується також прийняття федерального Закону “Про національну платіжну систему”, який запровадить державний нагляд і регулювання всіх фінансових сервісів, поширяться на такі сегменти фінансового ринку, як системи грошових переказів, мережі платіжних терміналів, системи електронних грошей, а також на банки щодо здійснення емісії пластикових кар-

ток. У Росії може бути запроваджена кримінальна відповідальність для керівників кредитних організацій, звинувачених у фальсифікації бухгалтерської звітності.

2. Буде приватизований пакет акцій одного з держбанків. Як передбачається, ним стане Внешторгбанк (ВТБ), за 10% акцій якого уряд Росії планує отримати 3–3.5 млрд. доларів США. Агентами розміщення цінних паперів будуть інвестбанки “Меррілл Лінч” (Merrill Lynch), “Дойче Банк” (Deutsche Bank) і “ВТБ Кепітал” (VTB Capital). Акції ВТБ розміщуватимуться серед російських та іноземних інвесторів.

3. Може бути прийнято остаточне рішення про створення Поштабанку чи надання Пошті Росії права весті операції щодо залучення коштів фізичних осіб і розміщення активів. Це означатиме появу у середньостроковій перспективі нового активного гравця з безпрецедентною державною підтримкою на ринку масового кредитування населення.

4. Низка банків вийде із системи страхування вкладів. У грудні минулого року президент РФ Дмитро Медведев підписав федеральний Закон “Про продовження до 1 липня 2011 року дії мораторію на виключення банків із системи страхування вкладів”. Це означає, що до цієї дати організації, які порушують вимоги за групами показників оцінки капіталу, активів, дохідності і ліквідності, а також не виконують обов’язкові нормативи, зможуть продовжувати залучати вклади населення і відкривати банківські рахунки фізичним особам.

5. Відновляться темпи комерційного кредитування і зростуть кредитні портфелі. Зберегти тенденцію, що розпочалася у 2010 році в автокредитуванні, покликане продовження ще на рік держпрограми пільгового кредитування.

Однак, на думку експертів, у 2011 році очікувати значного зниження процентних ставок не варто, оскільки зниження може відбутися лише за рахунок підвищення ефективності роботи кредитних організацій (тобто за рахунок зниження витрат), а це вельми тривалий процес, і зміна відсоткових ставок для позичальників від цього не буде такою суттєвою, як у 2009–2010 роках, коли вона зумовлювалася зниженням вартості фінансування.

Водночас Агентство зі страхування вкладів (АСВ) РФ прогнозує подальше зростання обсягів депозитів

населення в 2011 році на рівні 25%, хоча, за експертними оцінками, таке збільшення не перевищить 15–20%.

6. Діяльність банків буде прибутковою. У 2011 році прибуток банків очікується на минулорічному рівні і навіть дещо вищим. Експерти міжнародного рейтингового агентства “Фітч Рейтингс” (Fitch Ratings) вважають, що операційна дохідність банків дещо знизиться внаслідок великих запасів ліквідних активів і високого рівня конкуренції в банківському секторі. На думку ж російських експертів, попри те, що деякі кредитні організації почали навіть розформовувати частину резервів, проблема з прибутковістю досі не вирішена. Однак не можна не визнати, що “відсоткові ножиці” (чинник дорогих депозитів на тлі зниження ставок розміщення) вже втрачають актуальність. Тут вбачаються різноспрямовані тренди. Проте для цілої низки банків отримати прибуток у 2011 році буде вкрай проблематично.

7. Посилиться конкуренція банків. Придбання групою ВТБ Транскредитбанку і Банку Москви продовжить багаторічну і значно прискорену під час кризи тенденцію щодо концентрації банківських активів, причому переважно в банках, які контролює держава. Інтеграція з двома великими банками суттєво підвищить значущість ВТБ-банку на російському ринку, навіть незважаючи на те, що він, як і раніше, залишиться на другому місці після Сбербанку Росії. Якщо до цього частка ВТБ-банку в активах системи комерційних банків становила близько 8.5%, то після інтеграції вона сягне 12.5%. Сьогоднішній ВТБ-банк утричі менший від Сбербанку Росії, а після інтеграції він буде меншим лише вдвічі [13].

8. Посилиться регулювання і нагляд за банківською діяльністю. Значний приріст вкладів за 2010 рік спонукає регулятора впроваджувати нові обмеження. Згідно із федеральним Законом “Про Центральний банк Російської Федерації (Банк Росії)” він має право обмежувати проведення банками окремих операцій на строк до шести місяців у разі порушення законів чи невиконання його приписів. Восени 2010 року ЦБ Росії оприлюднив допустиме порогове значення частки вкладів відносно пасивів банків – 25%. Агентство зі страхування вкладів (АСВ) РФ також при-скіпливіше оцінює ризики банків, якщо обсяг вкладів у цих банках пе-

ревищує 50% від обсягу пасивів. За оцінками експертів, таких банків у Росії – 137 [2].

На початку 2011 року Банк Росії збільшив нормативи обов'язкових резервів: за зобов'язаннями кредитних організацій перед юридичними особами-нерезидентами в рублях і в іноземній валюті – з 2.5 до 3.5%; за зобов'язаннями перед фізичними особами й іншими зобов'язаннями кредитних організацій – з 2.5 до 3.0%. Така реакція Центробанку Росії зумовлена збільшенням інфляції у зв'язку з негативним шоком сукупної пропозиції, а також монетарними чинниками. Нормативи за зобов'язаннями перед нерезидентами були підвищені дещо більше, ніж за іншими зобов'язаннями. Таким чином Банк Росії намагається запобігти можливому припливу короткострокового капіталу, що зумовлений зростанням цін на нафту.

З 1 липня 2011 року ЦБ Росії вимагатиме від банків створення резервів під непрофільні активи. Якщо вони не реалізовані протягом року – у розмірі не менше 10%, протягом двох років – 35%, а трьох років – 75%. Таким чином, якщо непрофільний актив, отриманий банком після врегулювання “поганої” заборгованості, “висить” на балансі понад три роки, то під нього необхідно створити резерв майже в повному обсязі.

9. Приватиме відплив іноземного капіталу. До кінця поточного року британська група “Барклайс” (Barclays) планує продати свою дочірню структуру – “Барклайс Банк”, згорнувши роздрібний бізнес у Росії [11]. Про такі наміри заявила також бельгійська банківсько-страхова група Кей Бі Сі (КВС Group), оприлюднивши плани щодо можливого продажу своєї дочірньої структури – Абсолют-банку. Повільно згорає свій бізнес і дочірня структура шведської фінансової групи Swedbank – Сведбанк. У лютому цього року ЦБ РФ оголосив про анулювання ліцензії Рабобанку – дочірньої структури одного з найбільших європейських банків (голландського Rabobank). Іноземців не зупиняє навіть те, що вони йдуть з російського ринку зі збитками, продаючи банки за значно меншою ціною, ніж та, яку вони сплатили, розпочинаючи діяльність на цьому ринку. Вочевидь, витрати материнських банків на розвиток роздрібногo бізнесу у Росії можуть виявитися більшими, ніж дохід, який вони планували отримати.

ПРІОРИТЕТНІ ЗАВДАННЯ РОЗВИТКУ РОСІЙСЬКОГО БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ

Проєкт “Стратегії розвитку банківського сектору РФ до 2015 року” ставить чотири основних завдання щодо зміни моделі розвитку банківського сектору. По-перше, це створення умов, які забезпечать розвиток конкуренції на всіх сегментах фінансового ринку, зокрема за рахунок розвитку наявних форм небанківського фінансового посередництва. По-друге, створення інфраструктури, що відповідає сучасним вимогам, зокрема у рамках роботи уряду і ЦБ РФ щодо створення Міжнародного фінансового центру в Москві. По-третє, реалізація заходів з підвищення якості корпоративного управління та управління ризиками кредитних організацій. І, нарешті, вдосконалення банківського регулювання і нагляду, насамперед шляхом розвитку їх змістовної складової і забезпечення цілковитої відповідності міжнародним стандартам [3].

Зазначена стратегія містить конкретні кількісні показники – відношення банківських активів, капіталу і кредитів до ВВП, що характеризують ступінь насичення національної економіки банківськими послугами. Так, до 2015 року заплановано збільшити обсяг сукупного кредитного портфеля банків до 55% щодо ВВП. Із 1 січня 2012 року мінімальний капітал банків становитиме 180 млн. рублів.

Стратегією передбачено активне застосування інформаційних і банківських інновацій, підвищення конкурентоспроможності банків як на внутрішньоросійському ринку, так і за кордоном. Пріоритетними завданнями є також забезпечення високої транспарентності і ринкової дисципліни, розвиток системи корпоративного управління й управління ризиками.

Наприкінці лютого 2011 року в Росії з'явився унікальний інформаційний продукт – щоквартальне видання “Національний кредитний бюлетень”. Вичерпні дані про споживчі кредити (загалом зібрана інформація про 51 млн. кредитів і 37 млн. позичальників) дадуть змогу фахівцям значно краще орієнтуватися та глибше аналізувати процеси цього сегмента ринку, а державним органам – зважено і якісно визначити політику в банківській сфері.

ВИСНОВКИ

Отже, здійснений стислий аналіз стану, проблем і перспектив розвитку банківського сектору російської економіки свідчить про значну подібність сучасних і потенційно можливих трендів і проблем, що супроводжують розвиток банківських систем наших країн. Водночас знайомство із зарубіжним досвідом розширює перелік аспектів компаративного аналізу, дає змогу обґрунтованіше визначити найближчі перспективи банківського сектору вітчизняної економіки. А отже, ця проблематика потребує проведення подальших ґрунтовних досліджень. □

Література

1. Бычкова Л. Финансовый результат банковского сектора в 2010 году // *Финанс.* – 2011. – № 4. – 7 февр.
2. Дубровская А. Банки жертвуют вкладчиками // *Финанс.* – 2011. – № 4. – 7 февр.
3. Дяченко О. Стратегия есть – дело за тактикой // www.nbj.ru/pubs/banki-i-biznes/2011/01/12/strategija-est-delo-za-taktikoi/index.html.
4. Локишина Ю., Дементьева С. Банкиры подняли рекордную прибыль // *Коммерсантъ.* – 2011. – № 7. – 19 янв.
5. Мазунин А., Хвостик Е. Российские банки уценились до восьмерки // *Коммерсантъ.* – 2011. – № 19. – 4 февр.
6. Моисеев С. Ангелы и демоны банковского рынка // <http://slon.ru/blogs/moiseev/post/526871/>.
7. Надзор на то и существует, чтобы бороться с “приукрашиванием” отчетности // <http://www.nbj.ru/pubs/banki-i-biznes/2010/11/11/nadzor-nato-i-suschestvuet-chtoby-borot-sja-s-priukrashivaniem-otchetnosti/>.
8. Обзор российского банковского рынка платежных карт за 2009 год // <http://www.cbr.ru/analytics/>.
9. ПРАЙМ-ТАСС, 24 января 2011 г. // www.prime-tass.ru/news/.
10. Самиев П. В этом году будет нанесен удар по капиталу российских банков // *Ведомости.* – 2011. – 16 февр.
11. Старостина Н. Barclays продает свой банк в России, списав в убыток 12 млрд. рублей // <http://rbcdaily.ru/2011/02/16/finance/562949979719768>.
12. Фрумкин К. Банки возвращаются к международным источникам // *Финанс.* – 2010. – № 47–48. – 20 дек.
13. Фрумкин К. Достать до Сбербанка // *Финанс.* – 2011. – № 2. – 24 янв.
14. Чертопруд С. Банки лукавят // <http://bankir.ru/publication/article/8805357>.

Інвестиції/

Лев Кльоба

Кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів
Національного університету
"Львівська політехніка"

Вдосконалення управління банківською інвестиційною діяльністю в Україні

В умовах ринкової трансформації економіки в Україні важливого значення набуває вдосконалення управління банківською інвестиційною діяльністю. У статті запропоновано практичні рекомендації щодо вдосконалення цього важливого напрямку банківського менеджменту.

ВСТУП

Дослідженню банківської інвестиційної діяльності приділяли значну увагу у своїх працях класики економічної науки А.Сміт, Д.Рікардо, Дж.М.Кейнс, М.І.Туган-Барановський та інші.

Різні аспекти банківського інвестування вивчали вітчизняні і зарубіжні вчені-економісти. Значний внесок у розвиток теорії управління банківською інвестиційною діяльністю зробили М.П.Денисенко, Б.Л.Луців, А.А.Пересада, О.Д.Вовчак, В.І.Грушко, С.К.Реверчук, А.М.Мороз, М.М.Туріанська, Л.О.Примостка та інші.

Вагомими для подальшого вивчення банківського інвестиційного менеджменту є праці Г.Марковіца, Д.Сінкі, У.Шарпа, В.М.Уоскіна.

Однак окремі аспекти цієї проблеми з'ясовано не повністю. На нашу думку, А.А.Пересада та Т.В.Майорова у своїй монографії тому і привернули увагу науковців до цього напрямку банківського менеджменту: "...У зв'язку з тим, що інвестиційна діяльність комерційного банку багатогранна, має свої особливості, пов'язані з високими ризиками, дослідження особливостей концептуальних підходів і методологічних аспектів інвестиційного менеджменту банку потребує сьогодні наукового обґрунтування" [1, с. 25].

Зокрема, детальнішого дослідження потребують питання, пов'язані з розробленням та реалізацією заходів,

спрямованих на вдосконалення управління банківською інвестиційною діяльністю. Усе це зумовило вибір теми цього дослідження. Його метою є розроблення теоретичних і методичних положень та рекомендацій щодо вдосконалення управління банківською інвестиційною діяльністю.

ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ

Цивілізована і надійна банківська система — запорука ефективного функціонування ринкової економіки. Однак банківський капітал перетвориться у могутній стимул економічного зростання та підвищення рівня життя лише в тому випадку, коли він приносить прибуток. Для цього необхідно суттєво підвищити ефективність його інвестиційної діяльності. У вирішенні цього непростого завдання провідна роль належить менеджменту. Як свідчить досвід, кращих показників добиваються банки, котрі досягли високого рівня організації та управління. Ефективність управління має фундаментальне значення для будь-якого суб'єкта господарювання, але особливого значення вона набуває для комерційного банку. Особливістю банківського бізнесу є високий ступінь ризикованості, тому будь-яка управлінська помилка загрожує втратою ліквідності, платоспроможності і зрештою — банкрутством [2, с. 4].

Нині ситуація в економіці України

склалася таким чином, що без значних фінансових вливань її подальший стабільний розвиток є проблематичним. Реальним джерелом для реалізації інвестиційних проєктів є інвестиційні ресурси, які українські підприємства могли б отримати від комерційних банків. У зв'язку з необхідністю активізації банківської інвестиційної діяльності особливого значення набуває вдосконалення системи управління цією важливою ділянкою банківського менеджменту.

Важливим елементом у системі управління інвестиційною діяльністю банку є організація управління. У "Сучасному економічному словнику" зазначено, що вона має три глущачення [3, с. 235]:

- 1) як складова частина управління;
- 2) як форма об'єднання людей для спільної діяльності;
- 3) як установа, покликана виконувати певні функції і завдання.

Нами встановлено, що менеджери банку в процесі визначення і реалізації поставлених інвестиційних цілей здійснюють багато послідовних, взаємопов'язаних дій — управлінських функцій. Більшість науковців, які досліджують специфіку банківського менеджменту (А.А.Пересада, Л.О.Примостка, Т.В.Майорова, О.А.Кириченко), дотримуються класичної теорії управління, котра виокремлює шість управлінських функцій: планування, аналіз, організація, контроль, регулювання і мотивація, однак розглядають

їх у скороченому або розгорнутому вигляді. Український дослідник у галузі менеджменту Г.М.Тарасюк виділяє п'ять функцій управління, згрупувавши їх таким чином: прогнозування і планування, організація роботи, координація і регулювання, активізація і стимулювання праці, облік, контроль і аналіз роботи [4, с. 23].

Банківська інвестиційна діяльність, яка є складовою частиною фінансового й банківського менеджменту, має свої особливості, і тому окремі дослідники розглядають чотири взаємопов'язані функції: фінансове планування, аналіз, регулювання і контроль [5, с. 184]. Детальний аналіз управлінських функцій у розрізі інвестиційної діяльності комерційного банку зробили А.А.Пересада і Т.В.Майорова [1, с. 27].

Сучасна система управління банківською інвестиційною діяльністю в Україні, її функціонування потребують моделювання як бізнес-процесів, так і бізнес-систем на основі досвіду практичної роботи з управління інвестиційною діяльністю, його наукового узагальнення, переходу від методу "проб і помилок" до стрункої методології аналізу й проектування процедур управління інвестиційною діяльністю.

Одним із основних напрямів підвищення ефективності управління інвестиційною діяльністю є використання комплексного підходу. Це системно інтегрований процес управління, підпорядкований єдиному стратегічному задуму, орієнтованому на успішну реалізацію інвестиційної політики банку.

В умовах обмежених власних фінансових ресурсів комплексне управління інвестиційною діяльністю розглядається нами як один із прийнятних підходів до управління інвестиційною діяльністю. Застосування такої концепції при реалізації інвестиційної політики може сприяти оптимізації управлінських рішень в інвестиційній діяльності, ефективнішому використанню обмежених інвестиційних ресурсів, зниженню потреби в ресурсах, що залучаються, позитивній динаміці основних показників фінансової діяльності банку.

Сьогодні ефективність інвестиційної діяльності значною мірою залежить від упровадження сучасної ефективної системи управління. Один із її варіантів, запропонованих автором даної статті, показано на схемі.

Ухвалення рішень про інвестиції є

найбільш складним і важливим завданням управління, у зв'язку з чим виникає необхідність інтеграції діяльності всіх учасників процесу управління інвестиційною діяльністю банку, яку можливо реалізувати через ефективну структуру управління банківською інвестиційною діяльністю в рамках сучасної організаційної структури управління.

Щоб підвищити ефективність управління банківською інвестиційною діяльністю, на наш погляд, необхідно сконцентрувати увагу на маркетинговій технології управління нею, яка активізує внутрішні резерви банку і сприяє ефективному залученню зовнішніх ресурсів.

Удосконалювати управління банківською інвестиційною діяльністю доцільно за такими напрямками:

- реструктуризація банку;
- вдосконалення структури інвестиційних ресурсів;
- скорочення часу на розгляд біз-

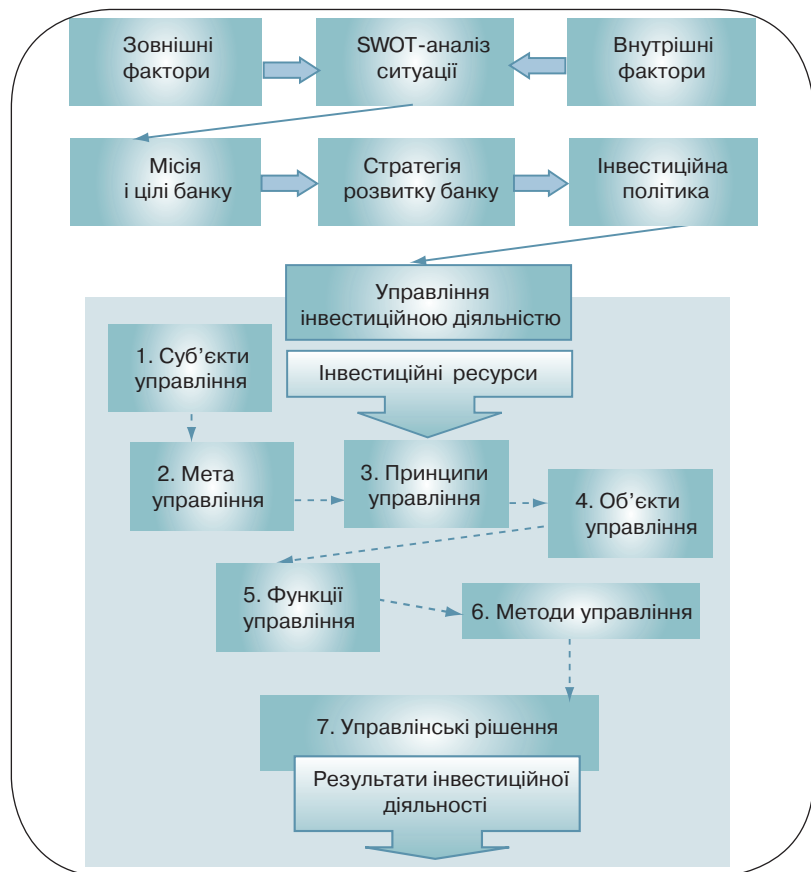
нес-планів інвестиційних проєктів підприємств.

Одним із найважливіших підходів, тісно пов'язаних із підвищенням ефективності управління, є реструктуризація, під якою нами розуміється оптимізація структури банку з метою підвищення ефективності і стійкості фінансової діяльності. Реструктуризація може полягати в зміні внутрішньої структури у вигляді організації нових служб, підрозділів або впорядкуванні функцій тих, що діють.

Оптимізувати структуру інвестиційних ресурсів банку можна за допомогою системи бюджетування. На думку автора, вона має будуватися за проєктним принципом.

Скорочення часу на розгляд бізнес-планів інвестиційних проєктів підприємств повинно бути забезпечене за рахунок впровадження комп'ютерних інформаційних технологій аналізу інвестиційних проєктів та підвищення кваліфікації

Система управління банківською інвестиційною діяльністю

Примітки. 1. Суб'єкти управління – особи, які реалізують управлінські відносини; 2. Мета управління – бажаний стан об'єкта в майбутньому; 3. Принципи управління – основоположні засади, які притаманні всім компонентам системи управління в процесі їх функціонування; 4. Об'єкти управління – сукупність трудових, економічних та технічних ресурсів; 5. Функції управління – самостійні, спеціалізовані види діяльності, які відокремлюються в процесі розподілу управлінської праці; 6. Методи управління – конкретні способи досягнення мети; 7. Управлінські рішення – форми впливу на об'єкт управління з метою вирішення завдання та досягнення цілей організації.

працівників банку, які відповідають за аналіз та оцінку бізнес-планів.

Проведені нами дослідження засвідчили, що інвестиційна діяльність у банках України нині протікає в умовах дії цілої низки несприятливих чинників. У зв'язку з цим, на нашу думку, найефективнішим способом управління інвестиційною діяльністю є впровадження заходів щодо зниження негативної дії ризиків на діяльність банку, впровадження сучасної системи фінансового планування. Якщо зовнішні ризики (політичні, економічні, правового регулювання) можуть піддаватися лише прогнозуванню, то боротьба з внутрішніми ризиками може бути успішною за допомогою системи бюджетного планування діяльності банку. При цьому недопущення збитку основної діяльності банківської установи можна розглядати як джерело додаткових доходів.

У сучасній системі управління банківською інвестиційною діяльністю ми пропонуємо виділяти два основні компоненти – прогнозування для вироблення рішень та ухвалення їх. Причому якщо прогнозування реалізується спеціальними алгоритмами: методами, методиками, регуляторами і процедурами на варіантній основі, то прийняття рішень – це вольовий процес.

Нині в управлінні інвестиційною діяльністю дедалі частіше використовується інвестиційний бюджет, який включає доходи і витрати від інвестиційної діяльності. При цьому для управління окремим інвестиційним проектом використовується бюджет інвестиційного проекту, який включає як операційний, так і фінансовий бюджет і є детально розробленим фінансовим планом інвестиційного проекту, що охоплює всі аспекти його реалізації.

Проходження всіх етапів бюджетування при розробленні й ухваленні управлінських рішень забезпечує: по-перше, детальне опрацювання самих інвестиційних проектів; по-друге, комплексний розгляд інвестиційної діяльності в рамках усієї фінансової діяльності та аналіз її впливу на фінансовий стан банку; по-третє, організацію контролю над подальшою реалізацією кожного окремого проекту і виконанням інвестиційного бюджету в цілому.

На наш погляд, ще одним із методів підвищення ефективності управління банківською інвестиційною

діяльністю є використання принципів наскрізного планування при формуванні і реалізації інвестиційних проектів. Це дає змогу підвищувати ефективність інвестиційної діяльності і забезпечувати системний взаємозв'язок інвестиційної програми зі стратегічною програмою інвестиційної політики.

Сьогодні ефективність інвестиційної діяльності значною мірою залежить від організації управління нею. Ухвалення рішень про інвестиції є найбільш складним і важливим завданням, у зв'язку з чим виникає необхідність інтеграції діяльності всіх учасників процесу управління інвестиційною діяльністю, яку можливо реалізувати тільки через єдину структуру управління інвестиціями в рамках загальної організаційної структури управління. В умовах швидкоплинної кон'юнктури ринку, коли постає завдання нарощування конкурентних переваг, ефективнішим, на наш погляд, є дивізійний вид структури управління інвестиційною діяльністю, який передбачає делегування частини управлінських функцій (ціноутворення, маркетинг, робота з персоналом, бізнес-планування) нижчим структурним ланкам. Це дає змогу підрозділам частково або повністю брати відповідальність за реалізацію інвестиційної діяльності. В результаті управлінські ресурси верхнього ешелону організації вивільнюються для вирішення стратегічних завдань [6, с. 1–3].

На нашу думку, на підвищення ефективності управління інвестиційною діяльністю з урахуванням чинника невизначеності впливають:

- ◆ оптимальне поєднання централізації і децентралізації управління інвестиційною діяльністю;
- ◆ науковість процесу організації аналітичного забезпечення управління нею;
- ◆ вироблення нових цілей і завдань з удосконалення організації аналітичного забезпечення методичного апарату управління інвестиційною діяльністю;
- ◆ безперервне вдосконалення управління нею;
- ◆ взаємодія і розумна регламентація;
- ◆ постійність аналітичного забезпечення й інформаційної достатності управління інвестиційною діяльністю;
- ◆ відповідність характеру роботи потенційним можливостям виконавця;

◆ безперервність підвищення кваліфікації менеджерів з управління інвестиційною діяльністю.

Для підвищення якості роботи з управління інвестиційною діяльністю доцільно автоматизувати її процеси. Шляхом упровадження нових інформаційних технологій можна вирішити низку проблем, пов'язаних як зі спрощенням системи управління фінансовою діяльністю банку в цілому, так і зі спрощенням процесу управління інвестиційною діяльністю зокрема.

ВИСНОВОК

Отже, стратегічною метою реалізації проекту автоматизації є підвищення ефективності інвестиційної діяльності за рахунок удосконалення системи управління і впровадження сучасних інформаційних технологій управління інвестиціями.

Запровадження в практику діяльності банків України пропонованих рекомендацій дасть змогу підвищити їх конкурентоспроможність і утримувати за собою гідне місце в світовій банківській системі.

Література

1. Пересада А.А., Майорова Т.В. *Управління банківськими інвестиціями*. – К.: КНЕУ. – 2005. – С. 25–27.
2. Киселев В.В. *Управление банковским капиталом (теория и практика)*. – М.: ОАО Изд-во “Экономика”, 1997. – С. 4.
3. *Современный экономический словарь* / Б.А.Райзберг, Л.Ш.Лозовский, Е.Б.Стародубцева. – 2-е изд., испр. – М.: ИНФРА, 1999. – С. 235.
4. Тарасюк Г.М. *Управління проектами: Навч. посібник*. – К.: Каравела, 2004. – С. 23.
5. Кириченко О., Гіленко І., Ятченко А. *Банківський менеджмент: Навч. посібник*. – К.: Основи, 1999. – С. 184.
6. http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2007-3/Postanovskiy_307.htm.
7. *Банківські операції: Підручник* / А.М.Мороз, М.І.Савлук, М.Ф.Пуховкіна та ін.; За ред. д-ра екон. наук, проф. А.М.Мороза. 2-е вид., випр. і доп. – К.: КНЕУ, 2002. – 476 с.
8. Примостка Л.О. *Фінансовий менеджмент у банку: Підручник*. – 2-е вид., доп. і перероб. – К.: КНЕУ, 2004. – 468 с.
9. Закон України “Про банки і банківську діяльність” від 7 грудня 2000 р. № 2121 – III // <http://www.rada.gov.ua>.

Дослідження/

Анатолій Степаненко

Кандидат економічних наук

Ірина ЧамараКандидат економічних наук,
головний економіст відділу економічної
роботи управління економічної роботи
і грошово-кредитних відносин
Головного управління
Національного банку України
по м. Києву та Київській області

Лобіювання банківських інтересів у процесі реалізації пріоритетних цілей

Успішність економічної діяльності фінансової установи суттєво залежить від багатьох зовнішніх чинників, тому суб'єкти економіки прагнуть трансформувати їх у найсприятливіші для себе. В сфері управління така діяльність учасників економічного процесу визначається як лобіювання інтересів. Національна банківська система також має певні пріоритети розвитку, тому банки прагнуть активно впливати на прийняття рішень органами влади, великими фінансовими і промисловими компаніями. Аналізуючи вплив і значення лобіювання банківських інтересів, автори дослідження дають об'єктивну оцінку його основних механізмів.

Методи лобіювання банками пріоритетних цілей та реалізації ключових інтересів, підтримка довіри до національної банківської системи та формування сприятливої суспільної думки й позитивної атмосфери мають неабияке практичне значення для підвищення інвестиційної привабливості банківської системи. Ці напрями діяльності об'єктивно необхідні й використовуються у більшості економічно розвинутих країн світу.

У зв'язку з цим важливою є розробка практичних методів аналізу систем банківського лобіювання і мотивації залучених до нього осіб, які безпосередньо здійснюють процес лобіювання рішень (посередників).

ХАРАКТЕРНІ ОЗНАКИ, ЦІЛІ ТА НАПРЯМИ БАНКІВСЬКОГО ЛОБІЮВАННЯ

Для лобіювання характерна непряма участь банків в управлінні організаціями, які приймають важливі для фінансових установ рішення. Тому вплив здійснюється через посередників, котрі мають повноваження або зв'язки з необхідними людьми. Також можливе як пряме представництво посередниками інтересів банку, так і опосередковане або навіть ретельно приховуване внаслідок особливостей мотивів цієї діяльності, на якій ми акцентуємо увагу нижче.

Оскільки у банківській сфері високий рівень державного регулювання, для банків у процесі лобіювання інтересів основними об'єктами є державні органи влади і відомства. Специфіка банківської діяльності побудована на

системі складних взаємовідносин банків та їхніх клієнтів, а також банків між собою. Вона потребує особливого врахування фактора взаємної довіри, який, у свою чергу, є суб'єктивною оцінкою менеджерів, що ґрунтується на попередньому досвіді та інформації, яка є базою для прогнозування.

Необхідно виокремити основні цілі у процесі лобіювання інтересів.

1. Створення правових норм, які відповідають інвестиційним інтересам національної банківської системи або окремих банківських установ.

Основні норми, визначені чинними законами, постановами та іншими нормативно-правовими документами уповноважених відомств і спеціальних установ, регулюють і встановлюють межі функціональної діяльності банків та визначають ключові напрями розвитку національної банківської системи. Тому одним із пріоритетів лобіювання інтересів у сфері правового регулювання для банківського сектору є запобігання надмірній зарегламентованості його діяльності.

Другим за значенням напрямом правового банківського лобіювання є створення норм, які б забезпечували умови для зростання довіри клієнтів та інвесторів до національної банківської системи. У цьому випадку гарантії їхніх прав хоч і можуть бути спрямовані на обмеження ступеня свободи банківських менеджерів, вони є об'єктивно корисними для банків, оскільки сприяють залученню інвестиційних ресурсів до національної банківської системи. Крім того, гарантії прав інвесторів, які лобіюють банки, можуть встановлювати обме-

ження ступеня свободи не лише банківських, а й державних менеджерів.

Діяльність банківських інститутів має бути транспарентною і відкритою. Це сприяє залученню клієнтів та зростанню їхньої довіри до банку, стимулює до співпраці, вкладення інвестицій.

Третім напрямом нормативного банківського лобіювання є прагнення до забезпечення стабільності і правонаступності правової політики держави щодо національної банківської системи. Часті зміни законодавства та підзаконних нормативних актів ускладнюють для банків планування і реалізацію довгострокових інвестиційних програм, а для клієнтів є фактором ризику, який стримує розвиток їхніх ділових відносин із банками. У зв'язку з тим, що кожен додатковий ризик потребує компенсації у формі підвищення доходності активів, які розміщують інвестори та вкладники, для національної банківської системи фактор нестабільності правових норм створює об'єктивні передумови для зниження рентабельності.

Таким чином, лобіювання банківськими установами пріоритетних цілей у правовій сфері спрямоване на створення такої оптимальної для банків правової бази, котра сприяла б створенню необхідних зовнішніх умов для поступального розвитку банківської системи й усунення суперечностей між цілями державного регулювання, що реалізуються, і внутрішніми цілями національної банківської системи. Розглянемо решту основних напрямів цільового банківського лобіювання.

2. Отримання доступу до фінансових потоків.

Така ціль зумовлена прагненням банківських менеджерів отримати доступ до значних обсягів уже консолідованих і дешевих інвестиційних ресурсів. Обслуговування фінансових потоків дає змогу банкам використовувати частину з них в інвестиційній діяльності банку або отримувати плату за обслуговування рахунків. Джерелами фінансових потоків, до яких прагнуть отримати доступ банки, можуть бути державні або приватні організації і підприємства. У зв'язку з цим є різні підходи банків до лобювання своїх інтересів.

Для отримання доступу банківських установ до роботи з державними коштами або коштами, які контролюються державою у позабюджетних фондах, ці установи повинні одержати статус уповноважених. Рішення про надання такого статусу приймається чиновниками державних органів і відомств, і є більшою мірою суб'єктивним, ніж при одержанні права обслуговувати рахунки промислових підприємств і фінансових організацій. Хоча й у разі допуску до роботи з державними ресурсами враховуються такі об'єктивні фактори, як фінансовий стан банку, розвинутість мережі його філій, наявність спеціалізованого програмного забезпечення і готовність банку йти на зміни регламенту своєї роботи для найповнішого задоволення вимог клієнтів.

При лобюванні доступу банку до роботи з рахунками підприємств необхідно мати на увазі, що підприємства здебільшого враховують:

- надійність банку, спроможність, готовність і умови фінансової установи щодо забезпечення підприємств позичковими коштами;
- наявність достатньої кількості кореспондентських зв'язків;
- умови здійснення банком розрахункових операцій за дорученнями клієнтів, у тому числі їхню вартість і швидкість.

Також менеджмент підприємств враховує багато інших факторів, які можуть широко варіюватися залежно від виду діяльності і завдань цих підприємств. Однак фактор суб'єктивності при виборі шляхів проходження фінансових потоків може бути значно більшим, якщо підприємство перебуває у державній власності.

3. Отримання різноманітних пільг.

Така ціль може бути актуальною як для окремих банків, так і для на-

ціональної банківської системи в цілому. Вона може бути пов'язана з прагненням банків або фірм, які вони контролюють, отримати пільги у сфері оподаткування, застосування до банків обмежувальних нормативів поточної діяльності, незастосування фінансових санкцій і заходів адміністративного впливу щодо окремих банків та іншими аналогічними діями регулюючих органів.

4. Отримання переваг у конкурентній боротьбі.

Ця ціль банківського лобювання включає елементи всіх зазначених цілей. Однак її особливість полягає в тому, що порівняно з рештою вона завжди спрямована на отримання якісних переваг над конкурентами.

Сучасний банківський ринок є абсолютною конкурентним. Банки та їхні клієнти мають альтернативні можливості вибору один одного завдяки насиченості ринку в достатній кількості пропозицією та попитом: насамперед великого переліку банківських продуктів, сучасних технологій та інструментів, які забезпечують ринкову конкуренцію, що постійно вдосконалюється. Внутрішня конкуренція у національній банківській системі може бути умовно поділена на конкуренцію між окремими банками, їх групами за територіальними, галузевими та іншими ознаками, а також між банками і небанківськими фінансово-кредитними установами й нефінансовими організаціями, які спільно з банками надають послуги. Крім внутрішньої конкуренції, банківським менеджерам доводиться враховувати чинники жорсткої конкуренції з іноземними банками та їхніми дочірніми структурами на внутрішньому ринку і за кордоном, тобто міжнародну банківську конкуренцію.

Лобювання банківських інтересів є одним із методів зниження банківських ризиків [1]. Оскільки успіхи банку у конкурентній боротьбі визначають його фінансовий результат і відповідно ефективність банківського менеджменту, а на конкурентні позиції банку значно впливають фактори зовнішнього регулювання, то банки активно застосовують лобювання своїх інтересів з метою отримання конкурентних переваг. Для досягнення цієї мети використовують певний набір спеціальних інструментів. Розглянемо їх предметно.

Законодавчі нормативи. Наприклад, місцеві банки можуть сприяти законодавчому обмеженню присутності на національному банківському

ринку іноземних фінансово-кредитних установ. Іншим прикладом є законодавче збереження переваг одних банків над іншими. Так, у Росії Сбербанк РФ зберігає особливий статус, завдяки якому він є комерційним банком, але залучені ним кошти населення гарантовані державою. Крім цього, для нього діють особливі норми банківського регулювання. У Франції пошта, ощадні і кооперативні банки пропонують населенню особливі види вкладів, процентний дохід за якими не обкладається податком. І в Росії, й у Франції банки, які мають слабку порівняно з іншими конкурентну позицію, лобюють внесення законодавчих змін чинного порядку діяльності на ринку, долаючи при цьому активний спротив конкурентів.

Рішення уповноважених державних відомств, які здійснюють банківське регулювання. Предметом лобювання можуть бути, наприклад, питання поглинання інших установ або зниження рівня антимонопольного контролю.

Рішення органів виконавчої влади. Інтерес для банків може становити отримання пільгових кредитів, а також отримання права обслуговувати державні відомства і підприємства з метою доступу до фінансових потоків.

Судові рішення. Останнім аргументом у судовому спорі може стати саме лобювання своїх інтересів однією зі сторін. Це використовується як у суперечках між банками, так і між банками та їхніми колишніми клієнтами. Крім того, предметом лобювання в судових органах може стати і скасування рішень регуляторних органів, аж до повернення банку відкликаної ліцензії.

Інформаційна підтримка та супровід. Вичерпна, достовірна й точна інформація щодо процесів, які відбуваються у національній банківській системі або в діяльності певного банку, а також щодо впливу механізмів регулювання за правильного використання є для банків важливою й ефективною підтримкою в конкурентній боротьбі. Вона дає фінансовим установам можливість не лише підготуватися до змін, а й спробувати запобігти ухваленню або пом'якшити певні рішення ще на стадії їх підготовки.

МЕТОДИ ДОСЯГНЕННЯ БАНКАМИ СВОЇХ ЦІЛЕЙ

Усі цілі, для досягнення яких банки вдаються до лобювання, підпорядковані одному стратегічному

завданню — створенню умов для збереження і розвитку власного бізнесу. Реалізація цих цілей може бути досягнута із застосуванням як офіційних каналів, так і прихованих. В останньому випадку банківські менеджери використовують особисті зв'язки і підходи, які широко не афішують. Розглянемо основні методи, завдяки яким банки досягають цілей.

1. Висунення своїх представників до державних органів влади.

Прикладами цього методу є відкрите або приховане фінансування виборчої кампанії певного політика і використання банком власного впливу для просування по службі близького до нього чиновника в державному відомстві.

2. Заохочення до виконання цілей банку експертів — колишніх службовців.

Такий підхід дає змогу банкам забезпечити економію вкладених на перспективу коштів і знизити ризик неефективності їх вкладення, але збільшує поточні витрати на лобювання необхідних банкові рішень. Крім того, перевагою цього методу є можливість банку залучати до виконання завдань спеціалістів саме в тій сфері, котра найбільше цікавить банк. Недолік полягає у ризику не знайти у визначений строк потрібного для банку спеціаліста, який готовий з ним співпрацювати.

3. Формування громадської думки.

Вважаємо, що обов'язковою умовою успішної діяльності як окремих банківських установ, так і національної банківської системи загалом є позитивна репутація та доброзичливе ставлення до них не лише державних установ, а й суспільства. Для країн із демократичним устроєм громадська думка (позиція потенційних виборців) є важливою складовою формування органами влади і державними установами оцінки діяльності національної банківської системи, тому вона впливає на ухвалення регулятивних норм. У більшості країн ставлення громадян до банків визначає вибір ними форми заощадження нагромаджених засобів. Тому формування позитивної громадської думки є обов'язковим допоміжним методом банківського лобювання.

При дослідженні основних факторів банківського лобювання важливими є не лише його цілі, методи й об'єкти, але й механізми залучення посередників до роботи в інтересах банків. Мотивація до виконання посередниками функцій лобювання може ґрунтуватися на кількох осно-

вних чинниках.

1. Переконання.

Це єдиний мотив лобювання інтересів банку чиновником державного відомства або менеджером підприємства, який жодним чином не має для них стимулу особистої матеріальної чи моральної вигоди. Переконаність при прийнятті рішення на користь банку може бути і помилковою, але загалом для цього мотиву характерна найменша порівняно з іншими суб'єктивність у прийнятті рішень, оскільки тут відсутнє лобювання реалізації власних цілей посередника.

2. Матеріальна зацікавленість посередника.

Цей мотив участі посередника у лобюванні інтересів банку може мати навіть нелегальний характер. Однак слід враховувати, що необ'єктивність посередника не пов'язана з об'єктивною потребою і корисністю лобюваного рішення не лише для банку, а й для держави, оскільки посередник є лише "провідником" досягнення банком власних інвестиційних цілей, котрі можуть збігатися з цілями зовнішніх керівних органів. Тому не всі рішення, які прийнято під впливом матеріального стимулу, мають антисупільний характер. Так само як і рішення, прийняті під впливом переконань, не завжди є об'єктивно виправданими. Причина, яка змушує банки вдаватися до послуг посередників для прийняття рішень, котрі задовольняють не лише внутрішні цілі банку, а й державні, полягає в недосконалості механізму зовнішнього державного управління національною банківською системою.

3. Допомога в досягненні службових або особистих цілей посередника.

Цей мотив не є стимулом матеріальної зацікавленості й не має прямої вигоди для посередника, якщо лобювання інтересів банку є компромісом, за якого банк в обмін на прийняття вигідних рішень зовнішніми керівними органами, робить зустрічні кроки, спрямовані на виконання державних або суспільних цілей. В іншому разі, якщо платою за лобювання є задоволення особистих цілей посередника, цей мотив мало відрізняється від матеріального.

4. Перспектива працевлаштування посередника у банківській установі, яка є замовником процесу лобювання.

Цей мотив є окремим видом попереднього, але має менш виражений і дещо відсторонений характер, а тому може видаватися діями за переконаннями.

5. Наявність у банку компрометуючих відомостей про посередника.

Цей мотив дій посередника, як і його матеріальна зацікавленість, має нелегальний характер і небезпечний не лише для посередника, а й для банку, оскільки відомості, які має банк, можуть бути відомі і його конкурентам або представникам преси, отже, можуть бути розголошені. У цьому разі погіршиться імідж банку, що створить передумови для втрати довіри його клієнтів і можливих збитків, які перевищать потенційний прибуток банку від реалізації власних пріоритетних цілей.

СПЕЦІАЛЬНІ АСОЦІАЦІЇ ЯК ЗАСІБ КООРДИНАЦІЇ ПРОЦЕСУ РЕАЛІЗАЦІЇ СПІЛЬНИХ ЗАВДАНЬ БАНКІВ

Крім власних інвестиційних цілей окремих банків, є спільні для них завдання, для координації процесу реалізації яких у національних банківських системах багатьох країн світу створені спеціальні асоціації. Вони об'єднують банки за напрямками спеціалізації, видами банківських установ, формою їх власності, а також за територіальною ознакою.

Наприклад, у Франції кожна банківська установа повинна бути членом одного з професійних об'єднань. Такими є насамперед Асоціація французьких банків, до якої входять місцеві банки, а також: Національна федерація сільськогосподарського кредиту; Профспілкова палата народних банків; Національна конфедерація взаємного кредиту; Національний центр ощадних і страхових кас; Центральна каса кооперативного кредиту і Центральна федерація взаємного сільськогосподарського і сільського кредиту. Всі вони входять до складу Асоціації французьких банків [2].

У Німеччині діють Асоціація німецьких банків, до якої входять одинадцять регіональних асоціацій, два спеціалізованих об'єднання — Асоціація іпотечних банків та Асоціація банків суднобудівної галузі, а також Асоціація банків державного сектору.

У США також є чимало банківських асоціацій, які об'єднують різноманітні банки країни. Основними є такі асоціації [3, с. 45]:

- американських банкірів (12 000 членів);
- банківських холдингових компаній (члени — 100 найбільших банківських організацій США);
- незалежних банків Америки

(близько 6 000 членів – дрібних банків, не охоплених холдинговими компаніями);

– банків, які кредитують фізичних осіб (члени – 700 банків і ощадних асоціацій з великими програмами обслуговування приватних осіб);

– банків “резервних” міст (близько 150 членів – великих банківських організацій, які розташовані в містах – фінансових центрах країни);

– ринків банківського капіталу (включає банки, які мають дилерів за операціями з цінними паперами).

Аналіз цілей і методів банківсько-го лобювання дає змогу виділити його об’єкти:

1. Державні закони;
2. Закони федеральних територій;
3. Підзаконні акти і нормативні документи державних відомств;
4. Рішення муніципальних органів влади у сфері їх компетенції щодо банків;
5. Судові рішення;
6. Рішення клієнтів і партнерів банку щодо питань, які перебувають у сфері його інтересів.

МЕХАНІЗМИ ВПЛИВУ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА СТАВЛЕННЯ КЛІЄНТІВ ДО БАНКУ

Мас-медіа не належать до органів, які приймають рішення, що безпосередньо стосуються діяльності банків. Однак від цього їхній вплив на банківські установи не зменшується, адже вони формують стереотипи ставлення потенційних клієнтів до банків і можуть завдати їм значних моральних та матеріаль-

них втрат. Поява у пресі негативної інформації про банк може відштовхнути від нього обережних клієнтів і партнерів, для яких важливим чинником є не лише збереження власних коштів, а й ділова репутація, імідж партнерів і бездоганність зв’язків.

Розрив відносин із банком, про який у пресі публікується негативна інформація, є проявом прагнення клієнтів і партнерів банку уникнути ймовірності впливу на них системного ризику. Також це є прояв ланцюгової реакції на аналогічні дії інших клієнтів і партнерів банку, що потенційно створює пряму загрозу падіння рівня надійності банківської установи. Тому для банку наслідки негативного ставлення до нього засобів масової інформації і їхньої аудиторії створюють серйозну небезпеку, для запобігання якої банк готовий іти на значні, але – об’єктивно виправдані витрати.

ВИСНОВКИ

Отже, проаналізувавши та визначивши шляхи лобювання банківських інтересів у процесі реалізації пріоритетних цілей, ми дійшли висновку, що для цього є широкий спектр засобів і механізмів. Одним із найдієвіших та найефективніших є формування сприятливої громадської думки та позитивної репутації установи через засоби масової інформації. Для цього банки можуть використати потенціал фахівців зі зв’язків з громадськістю (PR), публікації у спеціалізованих виданнях, безпосередню взаємодію з журналістами шляхом проведення прес-конференцій, брифінгів, круглих

столів, надання ексклюзивної інформації. Широко застосовується й платна реклама у засобах масової інформації.

Однак це не єдиний засіб ефективного поширення необхідної інформації до кінцевого одержувача – клієнта. Для цього також застосовують організацію інших непрямих видів реклами: презентації, промо-тури, конкурси, фестивалі, розиграші призів, видання власної друкованої продукції, участь у тематичних виставках, публічні виступи представників банку, конференції і семінари, спеціальні заходи, благодійні акції.

Література

1. Управління банківськими ризиками: Навчальний посібник /Примостка Л.О., Чуб П.М., Карчева Г.Т. та ін.; За заг. ред. доктора економічних наук, проф. Примостки Л.О. – К.: КНЕУ. – 2007. – 600 с.
2. Офіційний сайт Центрального банку РФ // <http://www.cbr.ru> (довідкова інформація про фінансово-монетарні системи США, Франції, Німеччини).
3. Роуз Питер С. Банковский менеджмент / Пер. с англ. Со 2-го изд. М.: Дело Лтд. – 1995. – 768 с.
4. Thomson Financial // www.forbes.com.
5. Top 1000 World Banks // The Banker // <http://www.thebanker.com/Top-1000-World-Banks>.
6. Офіційний сайт статистики Євростату // <http://eurostat.ec.europa.eu>.
7. Циганов С.А. Сучасні тенденції розвитку національних банківських систем у контексті інтеграційних процесів // Зовнішня торгівля: право та економіка. – 2008. – № 5. – С. 100–107.

Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється Національним банком України один раз на місяць (за березень 2011 року)*

№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс	№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс
1	100 BGL	100 левів (Болгарія)	558.0442	16	434 LYD	100 лівійських динарів	648.7811
2	986 BRL	100 бразильських реалів	476.8338	17	484 MXN	100 мексиканських нових песо	65.1767
3	051 AMD	10000 вірменських драмів	216.3312	18	496 MNT	10000 монгольських тугриків	63.3442
4	410 KRW	10000 вонів Республіки Корея	7.0441	19	554 NZD	100 новозеландських доларів	595.2026
5	704 VND	10000 в’єтнамських донгів	3.7960	20	586 PKR	100 пакистанських рупій	9.2871
6	981 GEL	100 грузинських ларі	451.4287	21	604 PEN	100 перуанських нових сол	285.4310
7	344 HKD	100 доларів Гонконгу	101.7615	22	642 ROL	100 румунських леїв	259.0915
8	818 EGP	100 єгипетських фунтів	134.7384	23	682 SAR	100 саудівських ріялів	211.4515
9	376 ILS	100 ізраїльських нових шекелів	216.8932	24	760 SYP	100 сирийських фунтів	17.0369
10	356 INR	1000 індійських рупій	174.3969	25	901 TWD	100 нових тайваньських доларів	26.6176
11	364 IRR	1000 іранських ріалів	0.7689	26	972 TJS	100 таджицьких сомоні	179.6308
12	368 IQD	100 іракських динарів	0.6750	27	952 XOF	1000 франків КФА	16.6731
13	417 KGS	100 киргизьких сомів	16.7066	28	152 CLP	1000 чилійських песо	16.6036
14	414 KWD	100 кувейтських динарів	2843.5640	29	191 HRK	100 хорватських кун	146.9930
15	422 LBP	1000 ліванських фунтів	5.2854	30	255	100 доларів США за розр. із Індією	634.4560

* Курс встановлено з 01.03.2011 року.

Підготовлено департаментом аналізу та прогнозування грошово-кредитного ринку Національного банку України.

Офіційний курс гривні який встановлюється Національним банком

№ п/п	Код валюти	Назва валюти						
			01.03.2011 р.	02.03.2011 р.	03.03.2011 р.	04.03.2011 р.	05.03.2011 р.	
1	036 AUD	100 австралійських доларів	807.0630	808.5262	804.7730	807.7555	807.7555	
2	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	1287.1557	1291.8904	1292.7817	1291.2892	1291.2892	
3	031 AZM	100 азербайджанських манатів	999.2066	999.7859	999.7481	999.6222	999.6222	
4	974 BYR	10 білоруських рублів	0.0263	0.0263	0.0263	0.0263	0.0263	
5	208 DKK	100 датських крон	147.2140	147.1763	147.0004	147.4270	147.4270	
6	840 USD	100 доларів США	793.4700	793.7300	793.7000	793.7000	793.7000	
7	352 ISK	100 ісландських крон	3.7851	3.7839	3.7794	3.7906	3.7906	
8	124 CAD	100 канадських доларів	810.9984	818.4157	814.6427	816.1515	816.1515	
9	398 KZT	100 казахстанських тенге	5.4340	5.4402	5.4426	5.4441	5.4441	
10	428 LVL	100 латвійських латів	1558.1070	1557.6036	1554.6388	1560.3612	1560.3612	
11	440 LTL	100 литовських літів	317.9120	317.8092	317.4294	318.3719	318.3719	
12	498 MDL	100 молдовських лейв	66.1523	66.3316	66.4629	66.5431	66.5431	
13	578 NOK	100 норвезьких крон	142.3902	142.2889	142.3033	142.4946	142.4946	
14	985 PLN	100 польських злотих	277.5580	276.2320	275.0710	276.0193	276.0193	
15	643 RUB	10 російських рублів	2.7453	2.7601	2.7725	2.8023	2.8023	
16	702 SGD	100 сингапурських доларів	624.3240	624.8330	624.6198	625.3695	625.3695	
17	792 TRL	100 турецьких лір	496.1967	493.9820	490.3236	494.2114	494.2114	
18	795 TMM	100 туркменських манатів	278.4105	278.5018	278.4912	278.4912	278.4912	
19	348 HUF	1000 угорських форинтів	40.5469	40.2484	40.4018	40.5786	40.5786	
20	860 UZS	100 узбецьких сумів	0.4759	0.4761	0.4761	0.4761	0.4761	
21	203 CZK	100 чеських крон	45.0740	45.0557	45.1241	45.4096	45.4096	
22	752 SEK	100 шведських крон	125.5288	125.9997	125.5033	125.5223	125.5223	
23	756 CHF	100 швейцарських франків	854.8959	854.0211	856.3328	855.8662	855.8662	
24	156 CNY	100 юанів женьмінбі (Китай)	120.7416	120.8302	120.7603	120.8060	120.8060	
25	392 JPY	1000 японських єн	96.9174	96.7750	96.7105	96.9121	96.9121	
26	978 EUR	100 євро	1097.6864	1097.3317	1096.0203	1099.2745	1099.2745	
27	960 XDR	100 СПЗ	1248.1674	1248.4586	1248.9319	1250.3387	1250.3387	
			16.03.2011 р.	17.03.2011 р.	18.03.2011 р.	19.03.2011 р.	20.03.2011 р.	21.03.2011 р.
1	036 AUD	100 австралійських доларів	781.6284	787.8953	782.5434	782.5434	782.5434	788.6306
2	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	1271.0247	1277.8202	1282.4529	1282.4529	1282.4529	1285.2026
3	031 AZM	100 азербайджанських манатів	1000.9706	1001.3740	1001.5003	1001.5003	1001.5003	1001.9793
4	974 BYR	10 білоруських рублів	0.0263	0.0263	0.0263	0.0263	0.0263	0.0263
5	208 DKK	100 датських крон	147.8122	148.5873	149.1518	149.1518	149.1518	150.6021
6	840 USD	100 доларів США	794.0700	794.3900	794.3900	794.3900	794.3900	794.7700
7	352 ISK	100 ісландських крон	3.8017	3.8216	3.8361	3.8361	3.8361	3.8724
8	124 CAD	100 канадських доларів	800.1210	806.5891	805.6661	805.6661	805.6661	808.2698
9	398 KZT	100 казахстанських тенге	5.4388	5.4537	5.4489	5.4489	5.4489	5.4503
10	428 LVL	100 латвійських латів	1559.6078	1569.7641	1573.4989	1573.4989	1573.4989	1588.4159
11	440 LTL	100 литовських літів	319.3022	320.9724	322.1918	322.1918	322.1918	325.2462
12	498 MDL	100 молдовських лейв	66.6496	66.4578	66.4661	66.4661	66.4661	66.1751
13	578 NOK	100 норвезьких крон	139.3084	140.8379	140.8449	140.8449	140.8449	142.4597
14	985 PLN	100 польських злотих	271.6555	272.8009	272.7295	272.7295	272.7295	276.6852
15	643 RUB	10 російських рублів	2.7643	2.7719	2.7638	2.7638	2.7638	2.7910
16	702 SGD	100 сингапурських доларів	617.8473	620.6269	620.7252	620.7252	620.7252	623.4788
17	792 TRL	100 турецьких лір	500.3571	500.8829	501.5164	501.5164	501.5164	503.5242
18	795 TMM	100 туркменських манатів	278.6211	278.7333	278.7333	278.7333	278.7333	278.8667
19	348 HUF	1000 угорських форинтів	40.2309	40.5360	40.6394	40.6394	40.6394	41.0832
20	860 UZS	100 узбецьких сумів	0.4743	0.4745	0.4745	0.4745	0.4745	0.4747
21	203 CZK	100 чеських крон	45.1950	45.4799	45.6003	45.6003	45.6003	46.0476
22	752 SEK	100 шведських крон	122.7850	123.5098	123.7377	123.7377	123.7377	126.0888
23	756 CHF	100 швейцарських франків	864.2888	868.8777	881.1594	881.1594	881.1594	880.2399
24	156 CNY	100 юанів женьмінбі (Китай)	120.8138	120.8881	120.8202	120.8202	120.8202	120.9840
25	392 JPY	1000 японських єн	98.0947	98.5728	100.7484	100.7484	100.7484	97.9255
26	978 EUR	100 євро	1102.4868	1108.2535	1112.4638	1112.4638	1112.4638	1123.0100
27	960 XDR	100 СПЗ	1249.7895	1253.9027	1260.0245	1260.0245	1260.0245	1260.2694

Щодо іноземних валют, України щоденно (за березень 2011 року)

Офіційний курс

	06.03.2011 р.	07.03.2011 р.	08.03.2011 р.	09.03.2011 р.	10.03.2011 р.	11.03.2011 р.	12.03.2011 р.	13.03.2011 р.	14.03.2011 р.	15.03.2011 р.
	807.7555	807.7555	807.7555	803.0613	803.2566	795.5252	793.7982	793.7982	793.7982	799.3556
	1291.2892	1291.2892	1291.2892	1290.7195	1286.6132	1280.0102	1269.0447	1269.0447	1269.0447	1278.1935
	999.6222	999.6222	999.6222	999.3829	999.8866	999.8866	1000.2647	1000.2647	1000.2647	1000.2647
	0.0263	0.0263	0.0263	0.0263	0.0263	0.0262	0.0262	0.0262	0.0262	0.0262
	147.4270	147.4270	147.4270	148.5204	148.1900	147.0070	146.5369	146.5369	146.5369	148.3948
	793.7000	793.7000	793.7000	793.5100	793.5100	793.5100	793.5100	793.5100	793.5100	793.5100
	3.7906	3.7906	3.7906	3.8190	3.8110	3.7807	3.7686	3.7686	3.7686	3.8165
	816.1515	816.1515	816.1515	815.8393	819.8210	817.2278	810.2768	810.2768	810.2768	813.9941
	5.4441	5.4441	5.4441	5.4469	5.4462	5.4518	5.4477	5.4477	5.4477	5.4406
	1560.3612	1560.3612	1560.3612	1569.8113	1565.4401	1551.8652	1546.4855	1546.4855	1546.4855	1566.3568
	318.3719	318.3719	318.3719	320.7547	320.0883	317.5373	316.5261	316.5261	316.5261	320.5479
	66.5431	66.5431	66.5431	66.3126	66.0521	66.2058	66.5177	66.5177	66.5440	66.6367
	142.4946	142.4946	142.4946	142.3524	142.5881	140.8883	140.0168	140.0168	140.0168	141.3703
	276.0193	276.0193	276.0193	277.5694	277.6816	274.6819	270.4398	270.4398	270.4398	274.5350
	2.8023	2.8023	2.8023	2.8151	2.8045	2.7906	2.7714	2.7714	2.7714	2.7683
	625.3695	625.3695	625.3695	626.1318	626.4245	624.1562	623.0908	623.0908	623.0908	625.5866
	494.2114	494.2114	494.2114	496.5708	500.7933	502.4024	499.9320	499.9320	499.9320	502.5371
	278.4912	278.4912	278.4912	278.4246	278.4246	278.4246	278.4246	278.4246	278.4246	278.4246
	40.5786	40.5786	40.5786	40.7245	40.5013	40.1638	40.0624	40.0624	40.0624	40.5343
	0.4761	0.4761	0.4761	0.4760	0.4751	0.4751	0.4751	0.4751	0.4751	0.4740
	45.4096	45.4096	45.4096	45.5537	45.5002	45.0042	44.9107	44.9107	44.9107	45.4888
	125.5223	125.5223	125.5223	125.3539	125.5125	124.4275	124.0101	124.0101	124.0101	125.1952
	855.8662	855.8662	855.8662	851.9245	855.4185	848.9955	851.0367	851.0367	851.0367	855.2567
	120.8060	120.8060	120.8060	120.8100	120.7355	120.6883	120.6946	120.6946	120.6946	120.8244
	96.9121	96.9121	96.9121	95.7798	95.9876	95.5212	96.5120	96.5120	96.5120	96.9506
	1099.2745	1099.2745	1099.2745	1107.5019	1105.2007	1096.3928	1092.9013	1092.9013	1092.9013	1106.7877
	1250.3387	1250.3387	1250.3387	1252.3259	1250.2935	1246.3306	1243.7851	1243.7851	1243.7851	1251.4194
	22.03.2011 р.	23.03.2011 р.	24.03.2011 р.	25.03.2011 р.	26.03.2011 р.	27.03.2011 р.	28.03.2011 р.	29.03.2011 р.	30.03.2011 р.	31.03.2011 р.
	799.2749	804.5072	802.4496	809.5218	809.5218	809.5218	813.7568	816.6013	813.7609	820.5765
	1294.1339	1301.5069	1292.0002	1286.1959	1286.1959	1286.1959	1279.9658	1271.7873	1270.2406	1276.0997
	1001.9793	1001.9793	1002.3575	1003.2400	1003.2400	1003.2400	1003.5300	1003.5300	1003.9097	1004.1630
	0.0263	0.0263	0.0263	0.0263	0.0263	0.0263	0.0263	0.0262	0.0262	0.0261
	151.2782	151.4573	150.7129	150.7622	150.7622	150.7622	150.6508	149.7770	150.1399	150.3981
	794.7700	794.7700	795.0700	795.7700	795.7700	795.7700	796.0000	796.0000	796.0000	796.0000
	3.8900	3.8946	3.8756	3.8768	3.8768	3.8768	3.8743	3.8515	3.8609	3.8675
	813.9225	811.9097	809.1512	813.7405	813.7405	813.7405	815.4696	813.3308	815.0641	820.2165
	5.4503	5.4503	5.4524	5.4479	5.4479	5.4479	5.4663	5.4682	5.4674	5.4633
	1591.3338	1593.2397	1585.6531	1584.8095	1584.8095	1584.8095	1584.7024	1575.3839	1578.7558	1581.2266
	326.7193	327.1106	325.5071	325.6093	325.6093	325.6093	325.4037	323.4903	324.2741	324.8274
	66.1581	66.2518	66.5036	66.6586	66.6586	66.6586	66.8992	66.9076	66.9639	66.8801
	143.1685	142.8596	142.4295	142.6188	142.6188	142.6188	142.5107	141.8436	141.6566	142.5566
	278.9832	279.9959	278.1269	279.6885	279.6885	279.6885	280.2230	279.1879	280.2287	281.2347
	2.8017	2.8227	2.8124	2.8019	2.8019	2.8019	2.8203	2.8017	2.8084	2.8000
	627.7316	629.2187	628.4450	630.5462	630.5462	630.5462	631.5294	630.2958	630.3291	630.7300
	503.6595	506.2291	510.3583	512.6602	512.6602	512.6602	511.7531	510.7445	509.3502	511.6624
	278.8667	278.8667	278.9719	279.2175	279.2175	279.2175	279.2982	279.2982	279.2982	279.2982
	41.6042	41.7649	41.6881	41.9846	41.9846	41.9846	42.1865	41.7863	41.8124	41.9904
	0.4747	0.4737	0.4739	0.4743	0.4743	0.4743	0.4745	0.4735	0.4735	0.4735
	46.0956	46.1942	46.0299	45.7799	45.7799	45.7799	45.8051	45.5098	45.6796	45.7259
	126.7439	126.4496	125.8438	125.6793	125.6793	125.6793	124.9476	124.4801	124.6136	125.7570
	878.8536	879.4267	881.7754	877.1662	877.1662	877.1662	869.9605	865.3139	864.1303	863.2063
	121.0612	121.3951	121.3294	121.3662	121.3662	121.3662	121.3420	121.2900	121.3322	121.4063
	98.0612	98.0849	98.2268	98.3264	98.3264	98.3264	98.0670	97.4734	96.8558	95.8520
	1128.0965	1129.4476	1123.9110	1124.2639	1124.2639	1124.2639	1123.5540	1116.9472	1119.6536	1121.5640
	1262.6821	1266.6424	1262.8257	1262.9345	1262.9345	1262.9345	1263.0269	1257.6251	1258.2712	1262.0617

Підготовлено департаментом аналізу та прогнозування грошово-кредитного ринку Національного банку України.

Нотатки з наукового форуму/

"Фінансова цивілізація: перспектива чи глухий кут соціального прогресу?"

З нагоди п'ятої річниці з дня утворення (16 червня 2006 року) Університету банківської справи Національного банку України в навчальному закладі відбулося засідання Українського філософсько-економічного наукового товариства за круглим столом на тему "Фінансова цивілізація: перспектива чи глухий кут соціального прогресу?" В роботі наукового форуму взяли участь викладачі, дослідники та експерти, які розглянули широкий спектр проблем сучасної фінансової цивілізації, її стану, рівня соціальної відповідальності, перспектив і напрямів розвитку в майбутньому.

Модератор круглого столу, ректор Університету банківської справи Національного банку України **Тамара Стовженко** наголосила, що фінансова цивілізація впевнено розвиватиметься лише за умови розв'язання суперечності між інтересами кожної людини та інтересами суспільства в цілому. Університет банківської справи НБУ ствердив себе як вищий навчальний заклад, котрий проводить серйозні наукові дослідження у сфері фінансів, природи та сутності грошей. Завдяки цій роботі була досліджена соціальна природа грошей. Водночас чимало фундаментальних питань потребують не лише економічного обґрунтування, а й філософського трактування. Таким чином під егідою УБС НБУ було створене Українське філософсько-економічне товариство, до складу якого увійшли відомі науковці, експерти, фінансисти-практики.

Серед дослідників є різні точки зору на стан сучасної фінансової цивілізації, її проблеми та шляхи їх розв'язання. Отже, постало питання: що таке фінансова цивілізація – глухий, безперспективний напрям розвитку чи панацея від багатьох проблем сучасності? Формат проведення наукового заходу включав основну доповідь, контрдоповідь, відповіді доповідачів на запитання аудиторії та дискусію.

Доктор філософських наук, професор кафедри економічної теорії Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, президент Українського філософсько-економічного наукового товариства (УФЕНТ) Володимир Ільїн, презентуючи основну доповідь, наголосив, що світова фінансово-економічна криза є проявом тих проблем, які криються в глибинних пластах сучасного соціуму. Се-

ред багатьох причин, які викликали кризу і деструктивні процеси в соціо-політичному та культурному житті, можна виділити дві головні:

1) зміна ціннісного світу людини та способу її мислення і сприйняття;
2) колосальне зростання ролі і значення фінансово-монетарного фактора в усіх сферах життя світової спільноти, утвердження "грошового ладу".

Цей новий світ формує свій власний глобальний проект – надвідкриті суспільство "фінансової цивілізації". У світовій спільноті, пройнятії духом "економізму", може перемогти і досягнути своєї мети лише раціонально орієнтована людина.

Тобто визначальними та пріоритетними в суспільстві нині є фінансові, грошові чинники, стимули й регулятори. Решта чинників також має вплив, але значно менший. Свого часу Освальд Шпенглер запровадив таке поняття, як "грошове мислення", а російський експерт із питань геоekonomіки Олександр Неклеса говорить про "грошовий лад". У багатьох країнах світу триває диференціація суспільства за майновою ознакою, є високий суспільний попит на розвиток систем соціального захисту і справедливий перерозподіл благ.

Перехід від соціокультурних до фінансових відносин і "грошового ладу" є закономірним явищем. Тому ніякої "смертельної загрози" і "духовної кризи" немає, оскільки фінанси стали самостійним фактором, який безпелічно, впевнено впливає на економічні рішення і соціокультурний розвиток.

Звідси випливає другий висновок: людство вступає в еру фінансів і грошей. Незважаючи на застереження про некерованість світової економіки в умовах її глобалізації, про непе-

редбачувані апокаліптичні наслідки, кінець "ери долара", "краху єврозони", небезпеку "фінансових пірамід" тощо, перспектива все ж таки залишається за фінансами і грошима. Тільки вони забезпечують стабільність світового порядку і гарантують його розвиток. Фінансова економіка – основа сучасної ринкової економіки. Ринок, як свідчить історія та новітня доба, порівняно з іншими системами економічної самоорганізації спроможний забезпечувати ефективний розвиток.

Сучасний рівень розвитку фінансової цивілізації дає необхідний інструментарій та ресурси для вирішення більшості суспільних проблем, здійснення соціального прогресу, необхідно їх лише максимально ефективно використати. Такі інструменти, як електронні гроші, електронний банкінг, безготівкові розрахунки та інші новачки створюють передумови для нового етапу розвитку. Песимістичний сценарій, як би того не хотіли противники англосаксонської моделі ринкової економіки, навряд чи буде реалізований на світовій сцені. І вся справа в грошах. Вони є і залишаються тим оплотом, бар'єром, який загальмує і припинить будь-який хаос і анархію. Про це свідчить уся історія, особливо новітня. Підтримана, стимульована і захищена електронними технологіями, виникає нова глобальна еліта – фінансова. Вона впевнена в силі грошей, отже, у своїй силі. Найреальніша перспектива розвитку людства – шляхом ствердження ери грошей.

Доктор філософських наук, професор Львівського інституту банківської справи УБС НБУ, учений секретар УФЕНТ Зоя Скринник у контрдоповіді обґрунтувала іншу позицію. Сучас-

ні процеси варто розглядати не як початок нової цивілізації, а як сутнісні характеристики уже пройденого людством шляху. Йдеться не про поворот до нової цивілізації, а про завершення тривалої історичної епохи, вичерпання ресурсів її саморегуляції та життєздатності, про завершальну фазу соціальної еволюції, яка зародилася і розквітла впродовж кількох століть у Європі; ця доба означена в культурно-історичному аспекті як доба модерну, а в економічному – як індустріальне суспільство.

Адже ще в епоху Відродження, у 1422 році вже функціонували 72 міжнародні банки. Саме тоді у християнській Європі розпочала формуватися монетаристська свідомість. На зміну колективному індивіду, виплеканому соціумом, приходять раціональний індивід – упевнений, здібний, умілий, діловий, практичний, він має волю до дій, пошуку і пізнання. Зважаючи на це, не можна вважати фінансову цивілізацію глухим кутом, водночас не вона може відкривати нові перспективи розвитку у майбутньому. Сьогодні найактуальніше запитання полягає в тому, яка модель виникне за цивілізаційним поворотом постмодерну. А головна мета такої моделі має полягати в забезпеченні суспільних потреб.

Побачити перспективу, на думку доповідача, допоможе порівняльна характеристика властивостей грошей, які розвинулися в добу постмодерну. Гроші у ХХ столітті, починаючи від Першої світової війни, пройшли цикл еволюції від повноцінних, забезпечених золотом, до грошей електронних, забезпечених, по суті, лише довірою громадян до держави, її монетарної політики. Зрештою вони перетворилися на віртуальні, електронні гроші. Тобто, по суті стали інформацією у чистому вигляді, й пішли далі в цьому процесі, перетворившись на фінансових ринках із символів у симулякри – “порожні” знаки, відірвані від реальності. На цьому ґрунті виник феномен “фінансових бульбашок”, які стали великою проблемою сучасної фінансової цивілізації. Крах кожної такої бульбашки переконує в тому, що в процесі надвиробництва таких симулякрів створюється певна псевдореальність, у той час як суспільство залишається повністю залежним від об’єктивних обставин соціального та економічного життя.

Ще одна особливість – сучасні

кредитні гроші і позичковий капітал є важливою складовою фінансової системи. Кредит є субстанцією сучасних грошей до такої міри, що якби ми всі водночас повернули усі свої борги, гроші просто зникли би, від них нічого б не залишилося. Кредитні гроші переносять позичену вартість із майбутнього у теперішній час, тобто з майбутнього позичається вартість, яка ще не створена, по суті позичається обіцянка, що ця вартість буде створена. А якщо не буде? Такі інструменти дали змогу людині поринути у вир нестримного споживання, але створили великий ризик: увесь світ перетворюється на загальну “фінансову піраміду”, тому сучасна глобальна економіка не зможе уникнути майбутніх криз.

лення викликало питання цільового використання потенціалу фінансових інструментів, адже гроші – це лише потенційна можливість реалізувати якийсь задум. Отже, головні питання – як буде використана ця можливість і для чого буде застосований потенціал грошей, чи є гроші самодостатньою величиною, яка продукує запити і визначає потреби, чи гроші є лише інструментом для задоволення потреб?

Доктор філософських наук, професор, голова Філософського фонду України **Сергій Пролєсв** акцентував увагу на питанні сутності сучасних грошей і фінансової цивілізації. Якщо гроші – це лише символічна форма, яка базується на довірі людей, то фінансова криза є піковим проявом втрати такої

Засідання Українського філософсько-економічного наукового товариства в УБС НБУ.

Постає запитання: які механізми фінансово-кредитної політики можуть оздоровити сучасну фінансову систему? Для цього необхідні кардинально нові рішення, наголосила доповідач. Якщо гроші забезпечені довірою, то й криза грошово-фінансової системи – це насамперед криза довіри. Отже, твердих ціннісно-нормативних параметрів потребує грошовий лад, у якому ми сьогодні живемо і який в основі повинен мати соціальну довіру та соціальну відповідальність. Для цього в самих грошово-кредитних механізмах мають бути, по-перше, закладені гарантії того, що довіра не призведе до ошуканства, а відповідальність буде невідворотною. По-друге, суспільство має знайти ефективно діючі моделі солідарності, субсидіарності, соціальної відповідальності і довіри як соціального капіталу й обов’язкової умови сучасного господарювання.

Під час дискусії велике зацікав-

суспільної довіри. Для дієвості фінансової системи й ефективності грошей мають бути задіяні потужні механізми підтримання суспільної довіри до фінансово-монетарної системи. Проте ці механізми не є суто фінансовим явищем. Отже, сучасна фінансова цивілізація – це не самодостатня величина, а певний результат системи потужних соціально-культурних практик. Із цього випливає, що ефективними і важливими для соціуму є лише ті феномени, які спроможні досягнути чітко окресленої практичної мети. Ринкова економічна система виникла не просто як господарська модель, а як механізм забезпечення реалізації суспільного запиту на особисту економічну свободу і нових економічних взаємовідносин між громадянином і державою, вільних від примусу і насильства.

Гроші дотепер залишаються лише засобом досягнення мети, а не само-

ціллю. Адже вони не можуть вирішити такі глобальні екзистенційні проблеми, як нестача вичерпних ресурсів, брак питної води чи продовольства, подолання невиліковних хвороб тощо. Отже, гроші не породжують мету, тому вони не можуть бути самодостатніми. Це лише інструмент, вмонтований у систему соціокультурних суспільних відносин. Для сучасної фінансової цивілізації це означає необхідність активного пошуку і визначення пріоритетних завдань на найближчу перспективу, втілення яких забезпечуватимуть і фінансові інструменти.

Президент Асоціації українських банків, заслужений економіст України Олександр Сугоняко підтримав основний напрямок дискусії, зауваживши, що цінності справедливості й добра є універсальними і не можуть розглядатися поза контекстом сучасної фінансової цивілізації. Проблема обґрунтованого певними об'єктивними критеріями рівня прибутків, а також зваженої відсоткової політики учасників ринку нині є надзвичайно актуальною. Без впровадження високих моральних стандартів соціальної відповідальності подолати такі явища сучасної фінансової цивілізації, як “порожні гроші” і “криза довіри”, буде дуже важко. Нині постала необхідність зміни пріоритетів у свідомості й підходах до роботи на фінансовому ринку більшості його учасників. Завдяки цьому мають бути вирішені основні проблеми, зокрема необхідно відновити довіру між банками та клієнтами фінансових установ — гроші мають бути наповнені реальною вартістю, а не віртуальними значеннями.

Доктор економічних наук, професор, член-кореспондент Національної академії наук України Андрій Грищенко зауважив, що справжнім суб'єктом системи є не гроші, а капітал, у якому відбувається обіг складових фінансового ринку. Саме капітал у широкому його розумінні є визначальним стимулом і чинником діяльності підприємців, адже якщо підприємець не зможе нажити капітал, він стане банкрутом і на його місце одразу прийдуть інші підприємці. У сучасному контексті фінансова цивілізація — це насамперед капітал. Якщо ж капіталом є вартість, втілена в грошах, відбувається фінансова капіталізація, яка підпорядковує собі більшість сфер людського життя. За таких умов потреби здебільшого визначаються розвитком капіталу, який

створює передумови для науково-технічного прогресу і продукування товарів, що стимулюють додатковий попит. За сприятливих умов капітал може стати основою для гуманізації суспільства. Проте нині панує мережева економіка, яка моделює “мережеве” суспільство, тобто кожна людина в різних соціальних і економічних мережах обирає різноманітні види поведінки, позиціонування, самоідентифікації, гнучко пристосовуючись до зовнішніх умов. Учений переконаний, що фінансова цивілізація, яка за допомогою грошей зводить усе до предметно-абстрактних категорій, є першою сходинкою переходу до наступного етапу розвитку новітніх соціально-суспільних формацій.

Доктор економічних наук, професор, директор Центру наукових досліджень НБУ Володимир Мищенко наголосив, що в економічній теорії категорію “капітал” характеризують як самозростаючу вартість. Тому поняття “фінансова цивілізація” можна розглядати як черговий етап розвитку капіталізму. Торговельний та промисловий капітали сьогодні доповнив фінансовий капітал як найвища форма. Фінансовий капітал має всі ознаки капіталу — він прагне до швидкого зростання на основі експлуатації. В сучасній економічній теорії гроші розглядають як “власне гроші” та гроші як капітал. Сьогодні ж домінує характеристика грошей як капіталу. Тому щодо сучасних економічних систем часто вживають термін “фінансоміка”, який характеризує домінування фінансового капіталу, тобто фінансова система стає самостійним домінуючим сектором економіки.

Водночас основна суперечність капіталізму між капіталом і працею не зникає, а лише набуває інших рис і характеристик. Фінансова цивілізація як етап домінування фінансового капіталу також має свої суперечності, тому фінансовий капітал розвиватиметься доти, доки ці суперечності не будуть заважати розвиватися економіці та суспільству. Якщо ж ці суперечності стануть антагоністичними, виникне необхідність замінити капітал на іншу його форму. Наразі найперспективнішим та бажаним є перехід до інтелектуального капіталу, який може вирішити проблему сучасних гострих суперечностей між найманим працівником і власниками засобів виробництва чи власниками фінансового капіталу. Адже людина та її інтелект — це основа будь-якого капіталу, будь-якої створеної вартості. Наразі гостра цієї про-

блеми зростає, а одним із її проявів є протиріччя між речовою формою створеного багатства та його вартісною оцінкою. Основна дилема фінансового капіталу сьогодні полягає у необхідності одночасного зростання та складності розв'язання суперечностей, проте наразі вони ще не набули антагоністичних форм і підлягають управлінню та регулюванню.

Доктор економічних наук, професор УБС НБУ Грант Багратян наголосив, що сучасна фінансова цивілізація перебуває в умовах двох ключових глобальних тенденцій. Перша — це невпинне скорочення ресурсної бази, яка не покриває зростання попиту. Друга — стрімке зростання у планетарному масштабі кількості населення (+1.5% щороку). Кількість ресурсів у перерахунку на кожну людину щороку зменшується на 2–2.5%. Вже за 50–70 років людство житиме в умовах гострого дефіциту основних ресурсів. За таких умов глобальна фінансова система виконує дві функції: рівномірного розподілу ресурсів, проте водночас вона дає можливість позичати у майбутнього. Фінансова система перерозподіляє ресурси на користь платоспроможного попиту. Наприклад, США, які здійснюють 12% обсягів світової торгівлі, контролюють 65% фінансових інструментів, тобто провідна економіка світу задає основний тренд, і це відповідає історичній послідовності зростання ролі капіталу під час будь-яких криз. Отже, цілком очевидно, що роль фінансових інструментів та людського капіталу як виробничої та інноваційної сили в майбутньому зростатиме.

Результати дискусії щодо стану та перспектив розвитку фінансової цивілізації будуть покладені в основу нового дослідницького напрямку — поєднання економічних і філософських знань у процесі наукової діяльності УБС НБУ. Проведення засідання за круглим столом — це вступ до широкого обговорення цієї проблеми. Учасники наукового форуму вирішили продовжити дискусію на IV Міжнародних філософсько-економічних читаннях “Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей”, які планується провести на базі Львівського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України 18–20 травня цього року. □

Роман Підвисоцький,

“Вісник НБУ”.

Фото **Тараса Пріндіна.**

Микола ІлляшКерівник редакторської групи
"Енциклопедії банківської справи України"**Олексій Єременко**Науковий редактор
"Енциклопедії банківської справи України",
кандидат економічних наук

Першій українській енциклопедії банківської справи – 10 років

10 років тому вийшла друком перша в історії нашої держави "Енциклопедія банківської справи України". Це унікальне науково-довідкове видання про банки і банківську діяльність, побудоване за принципами національної галузевої енциклопедії, було присвячене 10-річчю Національного банку України. Енциклопедія містить близько 1500 статей, значна частина яких розкриває зміст банківських та фінансових понять і категорій, їх функціонування в сучасній банківській діяльності. Майже у 200 статтях висвітлено біографії визначних фінансистів, банкірів, авторитетних учених і відомих практиків банківської справи України.

Довідкову та історико-пізнавальну цінність книги підвищують низка додатків і значний ілюстративний матеріал. Зокрема на трьох кольорових вкладках обсягом 72 сторінки вперше так широко й систематизовано подано "Ілюстровану історію грошового обігу на території України" від античних часів до сьогодення.

Енциклопедія здобула заслужене визнання не лише серед фахівців банківської справи, а й серед широкого загалу читачів: науковців, викладачів та студентів економічних і фінансових спеціальностей, бізнесменів, клієнтів банків, усіх, хто цікавиться цією важливою сферою людської діяльності.

Перші роки незалежності України вмістили багато складностей і драматичних перемін. Водночас то був період вибухового викиду творчої енергії в усіх сферах суспільного життя, фонтанування найнесподіваніших ідей, здійснення найсміливіших задумів і мрій. Яскравим прикладом цього є становлення банківської системи України. Вона поступово набувала зрілості, оволодівала широким спектром інструментів і послуг.

Цей процес супроводжувався інтенсивним зростанням інтересу до знань про банки та банківську справу, її історію, роль і місце в житті суспільства. Відповідно зростала й реальна практична потреба в таких знаннях. Банкір, фахівець банківської справи стали поважними фігурами в ієрархії найпрестижніших професій і занять. Громадська ж зацікавленість їх діяльністю задовольнялася хіба що спорадичними публікаціями "портретних" нарисів про особливо успішних представників даної сфери.

Саме на цьому ґрунті й зародилася ідея створення банківського енциклопедичного видання. Причому спочатку – як ідея саме продовжуваного зібрання розповідей про банки й відомих банкірів. З розрахунку, що таке видання привабить банкірів і

спонукає їх долучитися до його фінансування.

Однак у процесі дебатів такий підхід було відкинуто як вузькорекламний і суспільно малоцінний. Натомість вирішено підготувати повноформатну класичну галузеву "Енциклопедію банківської справи України". Цю задумку підтримав і Національний банк України. Було прийнято постанову Правління НБУ, створено редакційну колегію майбутнього видання, до складу якої увійшли авторитетні, висококваліфіковані фахівці банківської справи, вчені-економісти. Очолив її тодішній перший заступник Голови НБУ, а з лютого 2000 року – Голова НБУ В.С.Стельмах, відповідальний секретар – директор економічного департаменту НБУ Л.В.Воронова, головний науковий консультант – доктор економічних наук А.М.Мороз. Було вирішено питання матеріально-технічного та фінансового забезпечення роботи редакторської групи (М.М.Ілляш, Д.І.Крохмалюк, Ю.Г.Попсуєнко, а також науковий редактор видання кандидат економічних наук, доцент О.К.Єременко та оператор комп'ютерного набору О.І.Макаренко).

У найкоротший термін редакторська група із залученням широкого кола банківських фахівців розробила концепцію, науково-методичні заса-

ди та словник (реєстр статей) майбутньої енциклопедії. Велику допомогу в роботі над підготовкою видання надала редакція журналу "Вісник Національного банку України", особисто головний редактор Л.М.Патрікац. Слід відзначити організаторську роль тодішніх керівників Інституту незалежних експертів В.І.Меншун та О.П.Леніна, які стояли біля витоків ідеї видання, тож саме цій громадській організації і було замовлено таку відповідальну роботу.

Усього через півтора року – дуже короткий термін для підготовки видань подібного рівня – влітку 2000 року оригінал-макет було підписано до друку. Ще понад півроку тривав поліграфічний процес. І книга вийшла – гарна, прекрасно оформлена, змістовна, як і належить справжній енциклопедії!

Видання розкриває зміст банківських та фінансових понять і категорій, їх функціонування в сучасній банківській справі, що надало книзі практичної цінності. Її принциповою відмінністю від виданих в Україні на той час словників аналогічної тематики є те, що в ній подано не лише тлумачення термінів, а представлено, цілісне коло знань, які тією чи іншою мірою охоплюють усі складові цієї сфери суспільного життя. З багатьох базових статей, підготовлених авто-

ритетними вченими-економістами, можна дізнатися про основні економічні школи і вчення, теорії грошей, про історію банківської справи і грошей від давнини до сучасності, про видатних діячів вітчизняного банківництва та банківські й фінансові установи. Самодостатню цінність має низка додатків, поміщених у кінці книжки, а також багатий ілюстраційний матеріал.

Енциклопедія задумувалася і стала не лише пізнавально-довідковим, а й значною мірою регламентуючим виданням, покликаним сприяти глибшій стандартизації понятійного апарату галузі, її мови, впорядкуванню використання й тлумачення великої кількості специфічно галузевих термінів, які раніше практично у нас не вживалися. Адже довготривале панування в СРСР державної монобанківської системи й відсутність ринкового середовища призвели по суті до втрати цих знань за їх практичною непотрібністю.

Робота над енциклопедією стала своєрідним каталізатором активізації наукового пошуку серед широкого кола вчених і практичних працівників банківської сфери. Авторами статей та консультантами стали академіки, члени-кореспонденти НАН України, доктори і кандидати наук, провідні фахівці НБУ та комерційних банків, державних фінансових органів, наукових і навчальних закладів галузевого профілю Києва, Львова, Харкова, інших міст України, працівники тодішньої Адміністрації Президента, Кабінету Міністрів, Верховної Ради України. Активну участь у підготовці передусім базових статей та консультуванні редакційної групи взяли працівники очолюваної А.М.Морозом кафедри

банківської справи Київського національного економічного університету, Науково-дослідного фінансового інституту при Міністерстві фінансів України.

Особливим завданням, поставленим перед редакційною групою, стало відображення не лише правових та організаційних, а й філософських, морально-етичних засад банківської справи. Вони були втілені у “Моральному кодексі банкіра”. Запропонований редакційною групою проект цього кодексу пройшов обговорення в НБУ та в Асоціації українських банків, був схвалений і виданий окремою брошурою як додаток до енциклопедії. Також його віддруковано мікротекстом на спеціальній поштової марці.

“Енциклопедія банківської справи України” стала настільним посібником для багатьох фахівців банківської справи і всіх, кому доводиться поринати в цю сферу.

Україна крізь складні випробування вступила в двадцяті річницю незалежності. Набуто дуже багато корисного досвіду державотворення, становлення нових суспільних відносин на засадах ринкової економіки. Значних змін зазнала і банківська сфера. Тож добру справу зроблено 10 років тому: зафіксовано в енциклопедії зріз стану винятково важливої галузі суспільного життя на зламі століть, на зламі епох. Добре було б доповнити цей зріз картиною не менш драматичного і складного сьогодні. Адже для майбутніх поколінь історію, її уроки надзвичайно важливо зафіксувати по гарячих слідах у всьому розмаїтті подій, фактів, діючих осіб. Енциклопедичне видання у цьому плані – особливо містке й панорамне. Тож доцільно було б поновити “Енциклопедію банківської справи України” та перевидати її.

Центр іноземних мов «Golden Staff»

Фінансова англійська для фахівців усіх напрямів роботи з фінансами: банківська справа, корпоративні фінанси, бухгалтерія, МФСЗ та ін.

Інші спеціалізовані програми: юридична англійська, для фахівців з маркетингу, логістики, HR, IT-технологій та ін.

Практичні бізнес-навички: ділова кореспонденція, переговори, презентації, ділові зустрічі та ін.

Корпоративне навчання. Дистанційні програми. Організація занять у Києві та регіонах України.

Наші клієнти:

«Укрсоцбанк», «Райффайзен БАНК АВАЛЬ», «Правексбанк», «Укрсиббанк», «ПУМБ», «PricewaterhouseCoopers», «Ernst & Young», «Deloitte», «BAKER TILLY», «Lafarge», «TNT», «Danone», «Страховые традиции», «Radisson SAS», «Nestle» та інші

Київ, вул. Шота Руставелі, 39/41, 13-й поверх. Тел.: (044) 289-38-06, 289-32-72, www.staff.ua

ЕКСКЛЮЗИВ /

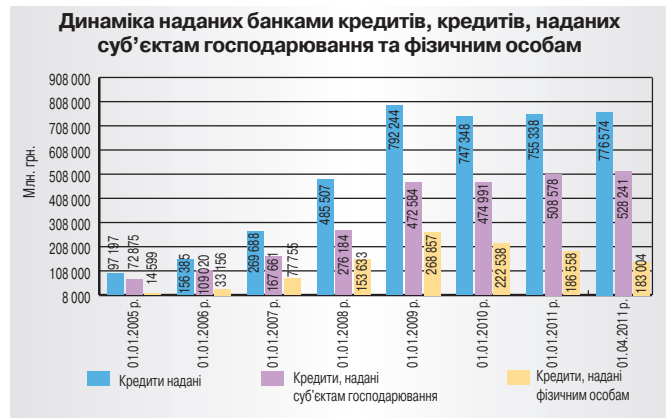
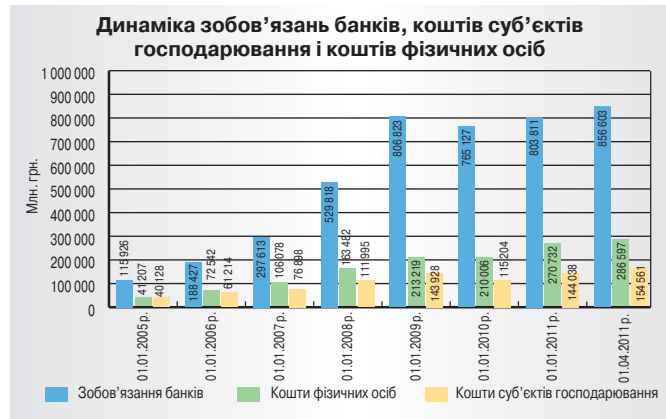
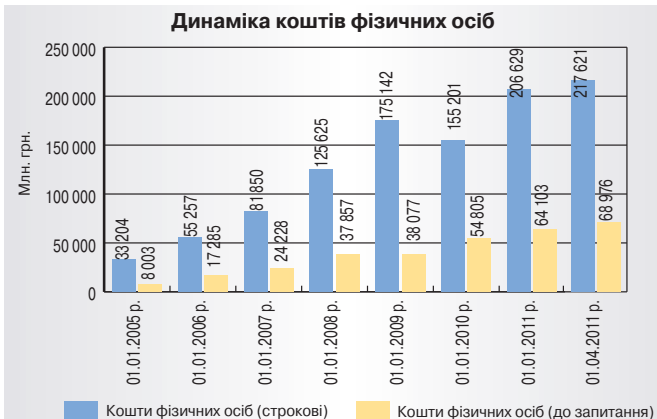
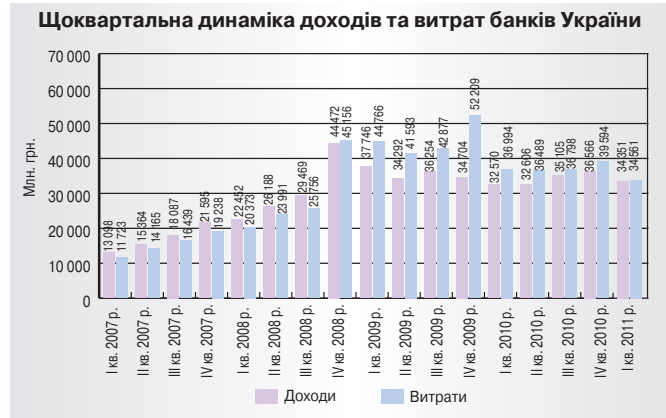
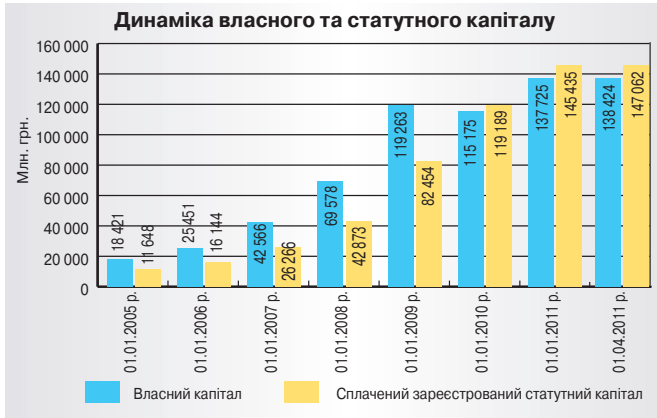
Основні показники діяльності банків України на 1 квітня 2011 року

№ п/п	Назва показника	01.01. 2006 р.	01.01. 2007 р.	01.01. 2008 р.	01.01. 2009 р.	01.01. 2010 р.	01.01. 2011 р.	01.04. 2011 р.
1	Кількість зареєстрованих банків	186	193	198	198	197	194	196
2	Вилучено з Державного реєстру банків (з початку року)	1	6	1	7	6	6	0
3	Кількість банків, що перебувають у стадії ліквідації	20	19	19	13	14	18	18
4	Кількість діючих банків	165	170	175	184	182	176	176
4.1	Із них: з іноземним капіталом;	23	35	47	53	51	55	54
4.1.1	у тому числі зі 100-відсотковим іноземним капіталом	9	13	17	17	18	20	20
5	Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків, %	19.5	27.6	35.0	36.7	35.8	40.6	41.6
Активи, млн. грн.								
1	Активи, всього	213 878	340 179	599 396	926 086	880 302	942 088	995 038
1.1	Загальні активи (не скориговані на резерви під активні операції)	223 024	353 086	619 004	973 332	1 001 626	1 090 248	1 149 785
2	Готівкові кошти та банківські метали	7 628	11 430	18 313	20 668	21 725	26 749	25 356
3	Кошти в Національному банку України	17 382	15 280	19 120	18 768	23 337	26 190	27 924
4	Кореспондентські рахунки, відкриті в інших банках	11 589	18 535	26 293	40 406	51 323	67 596	74 988
5	Кредити надані	156 268	268 294	485 368	792 244	747 348	755 030	776 574
5.1	У тому числі: кредити, надані суб'єктам господарювання;	109 020	167 661	276 184	472 584	474 991	508 288	528 241
5.2	кредити, надані фізичним особам	33 156	77 755	153 633	268 857	222 538	186 540	183 004
6	Довгострокові кредити	86 227	157 224	291 963	507 715	441 778	420 061	427 960
6.1	Із них: довгострокові кредити, надані суб'єктам господарювання	58 528	90 576	156 355	266 204	244 412	262 199	277 378
7	Прострочена заборгованість за кредитами	3 379	4 456	6 357	18 015	69 935	84 851	85 581
8	Вкладення в цінні папери	14 338	14 466	28 693	40 610	39 335	83 559	92 389
9	Резерви під активні операції банків	9 370	13 289	20 188	48 409	122 433	148 839	155 322
9.1	Відсоток виконання формування резерву	100.1	100.1	100.04	100.1	100.05	100.01	100.01
9.2	У тому числі резерв на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями	8 328	12 246	18 477	44 502	99 238	112 965	117 889
Пасиви, млн. грн.								
1	Пасиви, всього	213 878	340 179	599 396	926 086	880 302	942 088	995 038
2	Власний капітал	25 451	42 566	69 578	119 263	115 175	137 725	138 435
2.1	У тому числі: сплачений зареєстрований статутний капітал	16 144	26 266	42 873	82 454	119 189	145 857	147 062
2.2	Частка капіталу в пасивах, %	11.9	12.5	11.6	12.9	13.1	14.6	13.9
3	Зобов'язання банків	188 427	297 613	529 818	806 823	765 127	804 363	856 603
3.1	У тому числі кошти суб'єктів господарювання;	61 214	76 898	111 995	143 928	115 204	144 038	154 561
3.1.1	із них строкові кошти суб'єктів господарювання	26 807	37 675	54 189	73 352	50 511	55 276	51 766
3.2	Кошти фізичних осіб;	72 542	106 078	163 482	213 219	210 006	270 733	286 597
3.2.1	із них строкові кошти фізичних осіб	55 257	81 850	125 625	175 142	155 201	206 630	217 621
Довідково								
1	Регулятивний капітал, млн. грн.	26 373	41 148	72 265	123 066	135 802	160 897	159 856
2	Адекватність регулятивного капіталу (Н2)	14.95	14.19	13.92	14.01	18.08	20.83	20.02
3	Доходи, млн. грн.	27 537	41 645	68 185	122 580	142 995	136 848	34 351
4	Витрати, млн. грн.	25 367	37 501	61 565	115 276	181 445	149 875	34 562
5	Результат діяльності, млн. грн.	2 170	4 144	6 620	7 304	-38 450	-13 027	-211
6	Рентабельність активів, %	1.31	1.61	1.50	1.03	-4.38	-1.45	-0.09
7	Рентабельність капіталу, %	10.39	13.52	12.67	8.51	-32.52	-10.19	-0.62
8	Чиста процентна маржа, %	4.90	5.30	5.03	5.30	6.21	5.79	5.76
9	Чистий спред, %	5.78	5.76	5.31	5.18	5.29	4.84	4.96

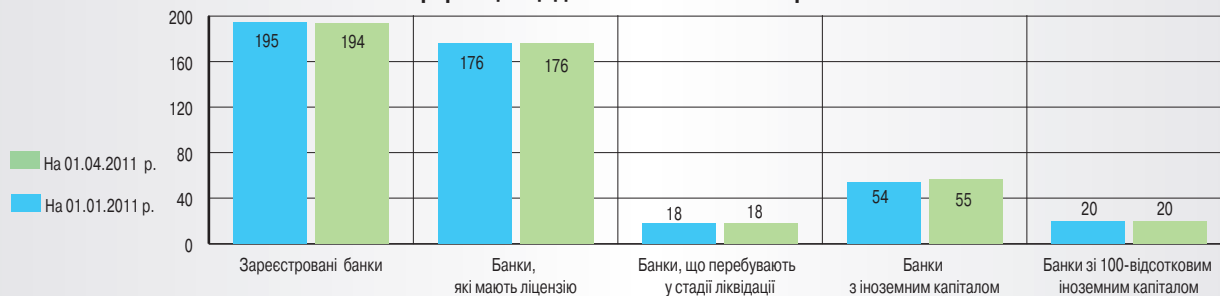
На замовлення "Вісника НБУ" матеріал підготовлено працівниками управління аналізу діяльності системи банків департаменту нормативно-методологічного забезпечення банківського регулювання та нагляду Національного банку України.

ЕКСКЛЮЗИВ/

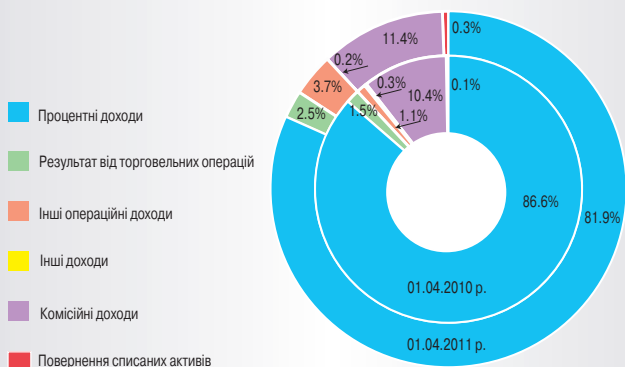
Динаміка фінансового стану банків України на 1 квітня 2011 року

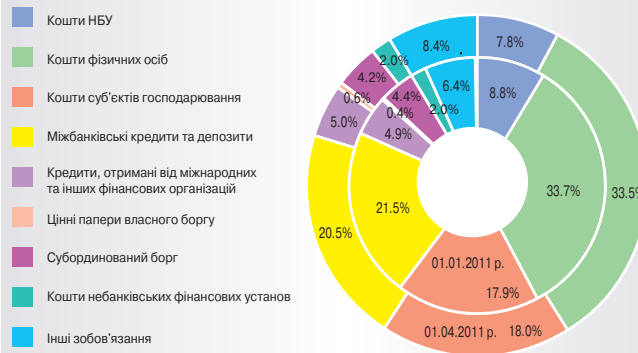
Інформація щодо кількості банків в Україні

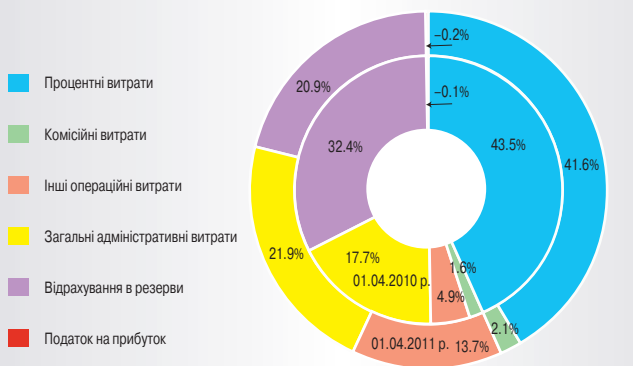
Структура доходів

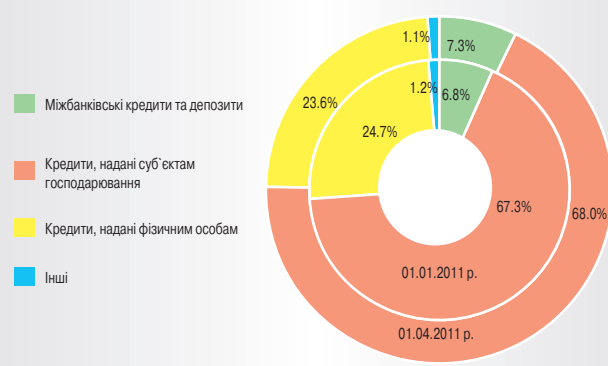
Структура зобов'язань

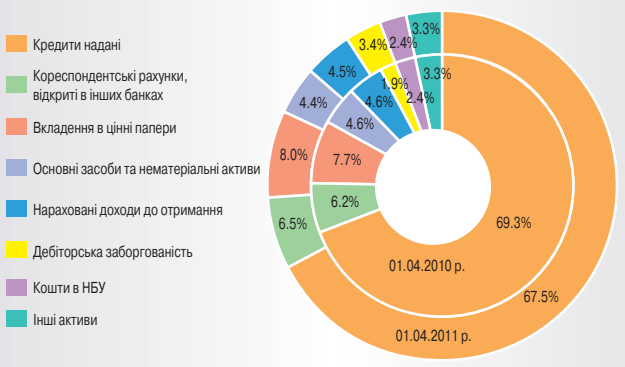
Структура витрат

Структура наданих кредитів

Структура активів

На замовлення "Вісника НБУ" матеріал підготовлено працівниками управління аналізу діяльності системи банків департаменту нормативно-методологічного забезпечення банківського регулювання та нагляду Національного банку України.

Спеціально для "Вісника НБУ" /

Основні монетарні параметри грошово-кредитного ринку України у березні 2011 року

Обсяги кредитів, наданих Національним банком для підтримання ліквідності банків України у березні 2011 р. (в розрізі інструментів)

Показники	2011 р.	Відсотки
		У тому числі за березень
Обсяги рефінансування банків, усього	100.00	-
У тому числі через:		
- кредити "овернайт", надані через постійно діючу лінію рефінансування	-	-
- кредити рефінансування, надані шляхом проведення тендера	100.00	-
- операції прямого РЕПО	-	-
- інші кредити	-	-
- стабілізаційний кредит	-	-
- кредити, надані для фінансування чемпіонату Європи з футболу 2012 року	-	-

Середньозважена процентна ставка за кредитами, наданими Національним банком для підтримання ліквідності банків України у березні 2011 р.

Показники	2011 р.	Відсотки річні
		У тому числі за березень
Середньозважена процентна ставка за кредитами рефінансування, всього	10.00	-
У тому числі за:		
- кредитами "овернайт", наданими через постійно діючу лінію рефінансування	-	-
- кредитами, наданими шляхом проведення тендера	10.00	-
- операціями прямого РЕПО (розрахунково)	-	-
- за іншими кредитами	-	-
- стабілізаційним кредитом	-	-
- кредитами, наданими для фінансування чемпіонату Європи з футболу 2012 року	-	-

Процентні ставки банків за кредитами та депозитами у національній валюті у березні 2011 р.*

Показники	Березень 2011 р.	
	Відсотки річні	
На міжбанківському ринку:		
за кредитами, наданими іншим банкам	3.2	
за кредитами, отриманими від інших банків	3.1	
за депозитами, розміщеними в інших банках	4.4	
за депозитами, залученими від інших банків	4.7	
На небанківському ринку:		
за кредитами**	13.1	
за депозитами	6.5	

* За щоденною звітністю банків; відображено вартість кредитів (депозитів), фактично наданих (отриманих) банками.
** Без урахування ставок за кредитами "овердрафт".

Темпи зростання грошової маси у березні 2011 р.

Агрегати грошової маси	01.01.2011 р.		01.02.2011 р.		01.03.2011 р.		01.04.2011 р.	
	%	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%	Млн. грн.
Готівка. Гроші поза банками								
M0, % до початку року	116.5	25 960.5	96.3	-6 751.6	97.0	-5 429.5	98.1	-3 461.5
M0 + переказані кошти в національній валюті								
M1, % до початку року	124.0	56 145.1	98.9	-3 240.7	98.9	-3 187.1	102.4	7 023.8
M1 + переказані кошти в іноземній валюті та інші кошти								
M2, % до початку року	123.1	112 068.9	100.4	2 541.2	101.0	6 255.9	103.7	21 890.1
M2 + цінні папери власного боргу банків								
M3, % до початку року	122.7	110 573.3	100.6	3 293.1	101.2	7 313.9	103.9	23 508.9

Примітка. Облікова ставка Національного банку України у березні 2011 р. не змінювалася і, починаючи з 10.08.2010 р., становить 7.75% річних.

Починаючи з 01.02.2009 р. встановлено такі нормативи обов'язкового резервування для формування банками обов'язкових резервів (постанова Правління Національного банку України від 30.01.2009 р. № 33): за строковими коштами і вкладками (депозитами) юридичних і фізичних осіб у національній валюті – 0; за строковими коштами і вкладками (депозитами) юридичних і фізичних осіб у іноземній валюті – 4; за коштами вкладів (депозитів) юридичних і фізичних осіб у національній валюті на вимогу та коштами на поточних рахунках – 0; за коштами вкладів (депозитів) юридичних і фізичних осіб у іноземній валюті на вимогу та коштами на поточних рахунках – 7, за коштами, які залучені банками від банків-нерезидентів та фінансових організацій-нерезидентів – 2.

Правлінням НБУ прийнято постанову від 29.09.2009 р. № 567, згідно з якою з 02.10.2009 р. за залишками коштів обов'язкових резервів, що перераховані банками на окремий рахунок у Національному банку України, Національний банк нараховує проценти в розмірі 30% від облікової ставки НБУ за умови дотримання банком порядку формування та зберігання обов'язкових резервів.

Правлінням НБУ прийнято постанову від 20.04.2010 р. № 210, згідно з якою з 01.05.2010 року встановлено порядок формування обов'язкових резервів на окремому рахунку в Національному банку України у розмірі 100% від суми обов'язкових резервів, сформованих за попередній звітний період резервування згідно з установленими нормативами на відповідний період; банкам дозволено для покриття обов'язкових резервів зараховувати придбані ними цільові облигації внутрішніх державних позик України, випущені з метою залучення коштів для фінансування заходів, пов'язаних із підготовкою і проведенням чемпіонату Європи 2012 року з футболу в Україні, у розмірі 100% від їх номінальної вартості.

На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготовлено працівниками Генерального департаменту грошово-кредитної політики Національного банку України.

Ринок державних цінних паперів України у березні 2011 року

Результати розміщення облігацій внутрішніх державних позик у березні 2011 року

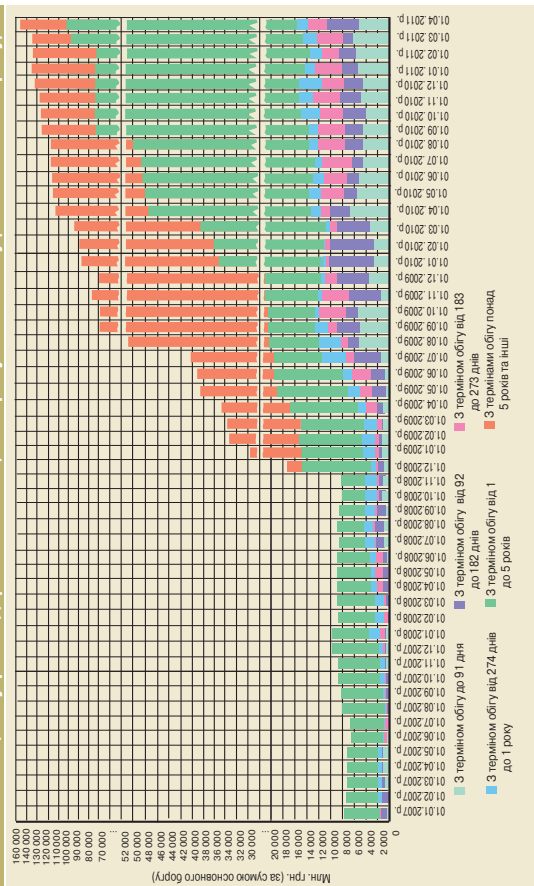
Номер розміщення	Дата проведення розрахунків за придбані облігації	Пропозиція				Результати розміщення					Встановлений рівень доходності облігацій, %	Середньозважений рівень доходності облігацій, %	
		Встановлені обмеження на загальний обсяг розміщення облігацій, грн.	Номінал облігацій, грн.	Розмір купона на одну облігацію, грн.	Термін погашення облігацій	Кількість розміщених облігацій, шт.	Усього	Інші		Встановлений рівень доходності облігацій, %			
								Залучено коштів до державного бюджету від розміщення облігацій, тис. грн.	Інші				
30	02.03.2011 р.	1 000	1 000	-	25.05.2011 р.	-	-	-	-	-	-	-	-
31	02.03.2011 р.	225 000	1 000	-	10.08.2011 р.	225 000	218 504.25	-	-	2 18 504.25	6.74	6.74	-
32	02.03.2011 р.	1 000	1 000	-	29.02.2012 р.	-	-	-	-	-	-	-	-
33	02.03.2011 р.	300 000	1 000	54.85	29.01.2014 р.	300 000	303 357.00	-	-	303 357.00	10.85	10.85	10.85
34	16.03.2011 р.	550 000	1 000	-	14.09.2011 р.	550 000	532 280.60	-	-	532 280.60	6.70	6.68	6.68
35	16.03.2011 р.	1 000 000	1 000	-	07.03.2012 р.	1 000 000	923 895.55	-	-	923 895.55	8.70	8.45	8.45
36	16.03.2011 р.	1 375 000	1 000	54.85	29.01.2014 р.	1 375 000	1 399 646.30	-	-	1 399 646.30	10.85	10.74	10.74
37	16.03.2011 р.	480 000	1 000	-	13.07.2016 р.	480 000	492 000.00	-	-	492 000.00	9.25	9.25	9.25
38	23.03.2011 р.	60 000	1 000	-	14.09.2011 р.	60 000	58 132.80	-	-	58 132.80	6.70	6.70	6.70
39	23.03.2011 р.	225 000	1 000	-	14.12.2011 р.	225 000	212 731.95	-	-	212 731.95	8.00	7.91	7.91
40	23.03.2011 р.	287 000	1 000	49.30	12.12.2012 р.	287 000	294 799.83	-	-	294 799.83	9.85	9.80	9.80
41	23.03.2011 р.	1 000	1 000	-	20.07.2016 р.	-	-	-	-	-	-	-	-
42	30.03.2011 р.	1 000	1 000	-	14.09.2011 р.	-	-	-	-	-	-	-	-
43	30.03.2011 р.	140 000	1 000	-	07.03.2012 р.	140 000	129 726.80	-	-	129 726.80	8.45	8.45	8.45
44	30.03.2011 р.	100 000	1 000	53.75	26.03.2014 р.	100 000	100 000.00	-	-	100 000.00	10.75	10.75	10.75
45	30.03.2011 р.	1 000	1 000	-	16.03.2016 р.	-	-	-	-	-	-	-	-
Постанова КМУ від 29.12.2010 р. № 1208	30.03.2011 р.	-	1 000	47.50	09.03.2016 р.	1 250 000	1 250 000.00	-	-	1 250 000.00	9.50	9.50	9.50
	30.03.2011 р.	-	1 000	47.50	15.02.2017 р.	1 250 000	1 250 000.00	-	-	1 250 000.00	9.50	9.50	9.50
	30.03.2011 р.	-	1 000	47.50	13.09.2017 р.	1 250 000	1 250 000.00	-	-	1 250 000.00	9.50	9.50	9.50
	30.03.2011 р.	-	1 000	47.50	22.08.2018 р.	1 250 000	1 250 000.00	-	-	1 250 000.00	9.50	9.50	9.50
Разом						9 742 000	9 665 075.08			4 665 075.08			

Обсяг розміщення облігацій внутрішніх державних позик за березень 2011 року*

Період	Результати розміщення ОВДП		Із них: залучено коштів до державного бюджету, тис. грн.
	Кількість розміщених облігацій, шт.	Обсяг розміщених облігацій, тис. грн.	
Січень	2 882 780	2 805 449.61	2 805 449.61
Лютий	3 085 000	3 032 178.70	3 032 178.70
Березень	9 742 000	9 665 075.08	4 665 075.08
І квартал	15 709 780	15 502 703.39	10 502 703.39
Травень			
Червень			
ІІ квартал	15 709 780	15 502 703.39	10 502 703.39
Липень			
Серпень			
ІІІ квартал			
Жовтень			
Листопад			
Грудень			
ІV квартал			
Усього з початку року	15 709 780	15 502 703.39	10 502 703.39

*За станом на 01.04.2011 р.

Обсяг облігацій внутрішніх державних позик, які перебувають в обігу (на 1 квітня 2011 року)

На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготовлено працівниками Генерального департаменту грошово-кредитної політики Національного банку України.

Інформація з першоджерел/

Зміни і доповнення до Державного реєстру банків, внесені у березні 2011 р.¹

Назва банку	Вид товариства	Зареєстрований статутний капітал, грн.	Дата реєстрації банку	Реєстраційний номер	Юридична адреса
м. Київ і Київська область					
Публічне акціонерне товариство “КРЕДІ АГРИКОЛЬ БАНК” (колишня назва – Публічне акціонерне товариство “ІНДУСТРІАЛЬНО-ЕКСПОРТНИЙ БАНК”)	ПАТ	1 050 000 000	10.02.1993 р.	149	м. Київ, вул. Пушкінська, 42/4
Публічне акціонерне товариство “Український будівельно-інвестиційний банк”	ПАТ	91 845 700	20.04.2004 р.	293	м. Київ, вул. Лесі Українки, 30-в
Публічне акціонерне товариство “Банк інвестиції та заощаджень”	ПАТ	250 000 000	09.08.2005 р.	300	м. Київ, вул. Мельникова, 83-д
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО “КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК “ГЛОБУС” (колишня назва – Відкрите акціонерне товариство “Комерційний Банк “Глобус”)	ПАТ	160 000 000	29.11.2007 р.	320	м. Київ, пров Куренівський, 19/5
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО “БАНК 3/4”	ПАТ	185 000 000	17.07.2008 р.	325	м. Київ, вул. Фрунзе, 25
Публічне акціонерне товариство “ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ БАНК РОЗВИТКУ”	ПАТ	210 000 000	24.04.2009 р.	330	м. Київ, вул. Чорновола В'ячеслава, 25
Запорізька область					
Публічне акціонерне товариство “МОТОР-БАНК”	ПАТ	120 000 000	10.08.2007 р.	316	м. Запоріжжя, просп. Моторобудівників, 54-б
Чернігівська область					
Публічне акціонерне товариство “Банк “Демарк”	ПАТ	176 000 000	10.07.1992 р.	122	м. Чернігів, вул. Комсомольська, 28

¹ “Перелік банків України, включених до Державного реєстру банків” опубліковано у “Віснику НБУ” № 2, 2011 р. Зміни і доповнення, внесені до Державного реєстру банків, виділено червоним кольором. Назви банків подаються за орфографією статутів.

На замовлення “Вісника НБУ” матеріали підготувала головний економіст департаменту реєстрації, ліцензування та реорганізації банків Національного банку України Олена Сілецька.

Інформація з першоджерел/

Доповнення до Переліку осіб, які мають сертифікати Національного банку України на право здійснення функцій тимчасового адміністратора та ліквідатора банків¹, внесені у квітні 2011 р.

№ п/п	Прізвище, ім'я, по батькові тимчасового адміністратора або ліквідатора	Дата і номер рішення Комісії ² про надання сертифіката	Номер та серія сертифіката	Строк дії сертифіката / продовження терміну дії сертифіката	Застосування заходів впливу
1	Лозицький Олександр Володимирович	14.04.2011 р. № 356	Серія А № 00230 (тимчасова адміністрація); серія В № 00202 (ліквідація)	14.04.2016 р.	
2	Кондратов Олексій Юрійович	14.04.2011 р. № 357	Серія В № 00203 (ліквідація)	14.04.2016 р.	
3	Богатирьов Сергій Анатолійович	21.04.2011 р. № 360	Серія А № 00231 (тимчасова адміністрація); серія В № 00204 (ліквідація)	21.04.2016 р.	

¹ “Перелік осіб, які мають сертифікати Національного банку України на право здійснення функцій тимчасового адміністратора та ліквідатора банків” у повному обсязі за станом на 01.01.2011 р. опубліковано у № 2 (2011 р.) “Вісника НБУ” на стор. 62–70.

² Кваліфікаційна комісія Національного банку України з питань сертифікації тимчасових адміністраторів та ліквідаторів банків.

Перелік осіб, чії сертифікати на право здійснення функцій тимчасового адміністратора та ліквідатора банків утратили чинність

За станом на 01.05.2011 р.

№ п/п	Прізвище, ім'я, по батькові тимчасового адміністратора або ліквідатора	Дата і номер рішення Комісії про надання сертифіката	Номер та серія сертифіката	Строк дії сертифіката / продовження терміну дії сертифіката	Дата та підстава припинення чинності сертифіката
1	Біляченко Ольга Володимирівна	14.02.2006 р. № 55	№ 000045-ЛТ (тимчасова адміністрація, ліквідація)	14.02.2011 р.	Сертифікат втратив чинність 14.02.2011 р. на підставі рішення Комісії від 14.04.2011 р. № 358
2	Раєвська Олена Андріївна	14.02.2006 р. № 56	№ 000046-ЛТ (тимчасова адміністрація, ліквідація)	14.02.2011 р.	Сертифікат втратив чинність 14.02.2011 р. на підставі рішення Комісії від 14.04.2011 р. № 358
3	Персюк Сергій Володимирович	21.03.2006 р. № 57	№ 000047-Л (ліквідація)	21.03.2011 р.	Сертифікат втратив чинність 21.03.2011 р. на підставі рішення Комісії від 14.04.2011 р. № 358

Підготовлено управлінням припинення діяльності банків Генерального департаменту банківського нагляду Національного банку України.

АННОТАЦИИ

Поздравление Председателя Национального банка Украины Сергея Арбузова с Днём банковских работников.

Виктор Головки. *Статистика Национального банка Украины в свете современных вызовов.*

Рассмотрены основные направления дальнейшего развития статистики в НБУ, сформулированы задания по развитию основных видов статистики, являющейся сферой ответственности центрального банка.

Андрей Даниленко, Владимир Домрачев. *Ожидаемые внешние факторы развития и риски для украинской экономики в 2011–2012 годах.*

Рассмотрены прогнозы глобальных тенденций экономического развития в 2011–2012 гг., а также проанализированы ключевые макроэкономические риски, которые могут возникнуть в этот период в Украине.

Светлана Мищенко. *Усовершенствование монетарной политики и регулирование финансовых систем.*

Исследуются изменения в деятельности центральных банков в посткризисный период, предлагаются пути усовершенствования монетарной политики с целью обеспечения ценовой и финансовой стабильности.

Виктор Козюк, Наталья Атамась. *Макроэкономический анализ уровня и структуры долларизации отечественной экономики.*

Исследуются причины возникновения и особенности проявления феномена долларизации в Украине, анализируется уровень долларизации, в частности денежной массы, депозитов, кредитов и динамики внешней задолженности частного сектора.

Богдан Пшик. *Арт-банкинг: новое направление деятельности банков в сфере инвестиционного бизнеса.*

Исследованы теоретические основы предоставления услуг арт-банкинга, определены их преимущества и недостатки, рассмотрен зарубежный опыт, а также перспективы развития этого направления банковской деятельности в Украине.

Инна Вядрова, Ирина Добровольская. *Статистические оценки согласованности между сбережениями населения и их средствами на депозитных счетах в банках*

Рассмотрена возможность статистической оценки влияния сбережений населения на изменение объёмов средств, привлечённых на депозитные счета физических лиц. Исследована динамика объёмов доходов, сбережений населения и обязательств банков по средствам, привлечённым на счета физических лиц в Украине. Построены регрессионные уравнения для анализа изменений в объёмах средств, привлечённых на депозитные счета физических лиц.

Лев Клёба. *Совершенствование управления банковской инвестиционной деятельностью в Украине.*

Предложены практические рекомендации по совершенствованию управления банковской инвестиционной деятельностью.

Анатолий Степаненко, Ирина Чамара. *Лоббирование банковских интересов в процессе реализации приоритетных целей.*

Анализируя различные подходы к процессу лоббирования интересов банков, авторы рассматривают основные цели и способы их реализации. Наиболее эффективными для финансовых учреждений являются формирование позитивной репутации и благоприятного общественного мнения.

Николай Ильяш, Алексей Касьяненко. *Первой украинской энциклопедии банковского дела – 10 лет.*

Публикация посвящена десятилетию выхода в свет первой в истории нашей страны отечественной “Энциклопедии банковского дела Украины”.

Основные показатели деятельности банков Украины на 1 апреля 2011 года.

Динамика финансового состояния банков Украины на 1 апреля 2011 года.

Изменения и дополнения к Государственному реестру банков, внесённые в марте 2011 г.

Дополнения к Перечню лиц, имеющих сертификаты Национального банка Украины на право осуществления функций временного администратора и ликвидатора банков, внесённые в апреле 2011 г.

Перечень лиц, сертификаты которых на право осуществления функций временного администратора и ликвидатора банков утратили силу (по состоянию на 01.05.2011 г.).

О выпуске в обращение памятных монет “Коваль”.

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание памятных монет номиналами 10 и 5 гривень, посвящённых украинскому народному ремеслу – кузнечеству. Фотоизображения аверса и реверса монет.

О выпуске в обращение памятной монеты “Пересопницке Євангеліє”.

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание памятной монеты номиналом 20 гривень, посвящённой исторической реликвии украинского народа – Пересопницкому Євангелію. Фотоизображение аверса и реверса монеты.

Практические вопросы регулирования валютных операций.

Юридическая консультация по актуальным вопросам регулирования валютных операций, подготовленная юридическим департаментом НБУ.

Виктор Мироненко, Григорий Мироненко. *Перспективы развития национальной системы ипотечного кредитования с учётом зарубежного опыта.*

Исследуются состояние развития ипотечного рынка кредитования в Украине и основные функциональные модели зарубежных стран. Обоснована необходимость создания “гибридной” модели ипотечного кредитования, соответствующей реалиям украинского финансового рынка, социально-экономического развития, а также тенденциям глобального финансового рынка.

Официальный курс гривни к иностранным валютам, устанавливаемый Национальным банком Украины один раз в месяц (за март 2011 года).

Официальный курс гривни к иностранным валютам, устанавливаемый Национальным банком Украины ежедневно (за март 2011 года).

Основные монетарные параметры денежно-кредитного рынка Украины в марте 2011 года.

Объёмы кредитов, предоставленных Национальным банком для поддержания ликвидности банков Украины, средневзвешенная процентная ставка по кредитам, предоставленным Национальным банком для поддержания ликвидности банков Украины, процентные ставки банков по кредитам и депозитам в национальной валюте, динамика роста денежной массы по состоянию на 01.04.2011 г.

Рынок государственных ценных бумаг Украины в марте 2011 года.

Надежда Литвин. *Нематериальные активы банков Украины: раскрытие информации в финансовой отчётности.*

Поднята проблема неполного раскрытия информации о нематериальных активах в финансовой отчётности банков Украины. На основании анализа финансовых отчётов украинских и иностранных банков, а также требований МСФО автор доказывает необходимость внесения изменений в финансовую отчётность отечественных банков.

Александр Барановский. *Банковский сектор экономики России: состояние, проблемы, перспективы.*

Проанализированы ключевые аспекты деятельности банковского сектора России в 2010 году, а также возможные изменения в 2011 году. Рассмотрены приоритетные задачи и основные направления его развития на ближайшую перспективу.

Роман Подвысоцкий. *“Финансовая цивилизация: перспектива или тупик социального прогресса?”*

Отчёт о заседании в Университете банковского дела Национального банка Украины Украинского философско-экономического научного общества за круглым столом на тему “Финансовая цивилизация: перспектива или тупик социального прогресса?” при участии экспертов, преподавателей и финансистов-практиков.

Congratulation of NBU Governor Serhii Arbutov to banking system employees on the occasion of the Bank Employees' Day.

Viktor Holovko. *Statistics of the National Bank of Ukraine in the light of modern challenges.*

Observed are main trends of further statistics development in the NBU, defined are tasks for the development of main types of statistics, that is the area of responsibility of the central bank.

Andrii Danylenko, Volodymyr Domrachev. *Expected external development factors and risks for Ukrainian economy in 2011-2012.*

Discussed are forecasts of global tendencies of economic development in 2011-2012; analyzed are the key macroeconomic risks, which can arise during this period in Ukraine.

Svitlana Mishchenko. *Monetary policy improvement and financial systems' regulation.*

Analyzing changes in central banks' activity in the post-crisis period, the author suggests ways of the monetary policy improvement in order to ensure price and financial stability.

Viktor Koziuk, Natalia Atamas. *Macroeconomic analysis of the level and structure of the domestic economy dollarization.*

Discussed are the origin and peculiarities of the dollarization phenomenon in Ukraine; analyzed is the dollarization level, in particular, money supply, deposits, loans, and dynamics of private sector external debt.

Bohdan Pshyk. *Art-banking: the new activity area in the investment business sphere.*

Discussed are theoretical bases of art-banking services rendering, determined are their advantages and disadvantages, observed is foreign experience and development perspectives of this area of banking activity in Ukraine.

Inna Viadrova, Iryna Dobrovol'ska. *Statistical estimates of correlation between savings and deposits of the population with banks.*

Considered is the possibility of statistical estimation of the influence of population's savings upon changes in volumes of deposits by natural persons. Discussed are the dynamics of income and savings volumes of the population and banks' liabilities on deposits by natural persons in Ukraine. The authors give the regression equation for the analysis of changes in volumes of deposits by natural persons.

Lev Klioba. *Improvement of banking investment activity management in Ukraine.*

The author gives practical recommendations concerning the improvement of banking investment activity management.

Anatolii Stepanenko, Iryna Chamara. *Lobbying for banks interests during realization of priority goals.*

Discussing various approaches to lobbying for banks interests, the authors consider key goals and means to realize them. Formation of fine reputation and favorable public opinion are considered to be the most effective for financial institutions.

Mykola Illiash, Oleksii Kasianenko. *10 years of the first Ukrainian banking encyclopedia.*

Information on the tenth anniversary of publication of the "Banking Encyclopedia of Ukraine", the first banking encyclopedia in the history of the country.

Main indicators of activities of Ukrainian banks as of 1 April 2011.

Dynamics of the financial performance of Ukrainian banks as of 1 April 2011.

Amendments to the State Register of Banks made in March 2011.

Amendments to the List of officials that have NBU certificates that entitle them to be interim administrators and bank liquidators made in April 2011.

The list of officials whose certificates that entitled them to be interim administrators and bank liquidators has expired (as of 1 May 2011).

Putting into circulation the commemorative coin "Blacksmith".

Official report on putting into circulation the 10 and 5 hryvnia commemorative coins dedicated to the blacksmithing, Ukrainian folk handicraft. Obverse and reverse of the coins are enclosed.

Putting into circulation the commemorative coin "Peresopnytske Gospel".

Official report on putting into circulation the 20 hryvnia commemorative coin dedicated to the historical treasure of Ukrainian people – the Peresopnytske Gospel. Obverse, reverse, and numismatic description of the coin are enclosed.

Practical problems of exchange transactions regulation.

Legal counseling concerning urgent problems of exchange transactions regulation, which was made by the NBU Legal Department.

Viktor Myronenko, Hryhorii Myronenko. *Prospects for the development of the national system of mortgage lending with the foreign experience taken into account.*

The authors discuss the state of the mortgage lending in Ukraine and main functional models of foreign countries. They ground the necessity of creating of the "hybrid" mortgage lending model corresponding to the modern financial market of Ukraine, its social and economic development, and trends of the global financial market.

Official exchange rate of hryvnia against foreign currencies established monthly by the National Bank of Ukraine (in March 2011).

Official exchange rate of hryvnia against foreign currencies established daily by the National Bank of Ukraine (in March 2011).

Major monetary parameters of the monetary market of Ukraine in March 2011.

Volumes of NBU loans for support of banks liquidity, average weighted interest rates on NBU loans for support of banks liquidity, interest rates of banks on national currency loans and deposits, dynamics of money supply growth as of 1 April 2011.

Government securities market in Ukraine in March 2011.

Nadia Lytvyn. *Intangible assets of Ukrainian banks: disclosure of information in financial reports.*

Discussed is the problem of incomplete disclosure of information on intangible assets in financial reports of Ukrainian banks. Having analyzed financial reports of Ukrainian and foreign banks and requirements of the International Financial Reporting Standards, the author grounds the necessity of changes made in financial reports of Ukrainian banks.

Oleksandr Baranovskiy. *Banking sector of the economy of Russia: state, problems, prospects for future.*

Discussed are key aspects of the development of Russia's banking sector in 2010 and possible changes in 2011. Considered are priority tasks and main directions of its development in the nearest future.

Roman Pidvysotskyi. *"Financial civilization: a perspective or a deadlock of the social progress?"*

Report on the round table meeting "Financial civilization: a perspective or a deadlock of the social progress" held by the Ukrainian philosophic and economic society at the NBU Banking University, in which experts, teachers, and financiers-practitioners took place.